

ویژه‌نامه گفتگوهای مسیر پیشرفت - شماره ۱
تهیه شده در اندیشکده اقتصاد مقاومتی
مهرماه ۱۴۰۰

تولید و تأمین غذای اساسی با محوریت زنجیره گندم، آرد و نان

گزارش مشروح از ۴ نشست تخصصی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَأَن هَا كِه دَر رَاه مَا (بَا خَلُوص نِيَت) جِهَاد كِنَنَد، قَطْعَا بِه
رَاه هَاي خُود، هِدَايَتَشَان خَوَاهِيم كَرَد.

ویژه نامه گفتگوهای مسیر پیشرفت

شماره ۱

موضوع: تولید و تامین غذای اساسی
صاحب امتیاز: اندیشکده اقتصاد مقاومتی
سردبیر: محمدمهدی تاجیک

مهر ماه ۱۴۰۰

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک قانون تفکر با ماموریت «اثرگذاری بر تصمیمات مسئولین و دستگاه‌ها به منظور تحقق الگوی اقتصاد مقاومتی در کشور» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

مطابق با تعریف اندیشکده، اقتصاد مقاومتی یک رویکرد مدیریتی و سیاستی در اقتصاد است، به این معنا که سیاست‌ها و سازوکارهای اقتصادی طوری طراحی شود که کشور با کمترین تاثیرپذیری از تکانه‌های داخلی و خارجی، در مسیر تحقق اهداف خود حرکت کند.

«ترسیم وضع مطلوب مبتنی بر تعریف فوق و با استفاده از منابعی همچون مبانی انقلاب اسلامی و قانون اساسی»، «توصیف وضع موجود مبتنی بر واقعیت‌های میدانی»، «شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی و طراحی راهکار عملیاتی برای حل آن مبتنی بر مطالعه، کسب مشورت از خبرگان و بررسی تجربیات جهانی»، «ترویج و گفتمان سازی مباحث در فضای عمومی» و «پیگیری از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم» فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

یکی از برنامه‌های اندیشکده که با هدف ایجاد فضای مباحثه حول مباحث اساسی در محیط سیاستگذاری کشور دنبال می‌شود «گفتگوهای مسیر پیشرفت» است. ویژه نامه حاضر، مشتمل بر گزارش مشروح ۴ نشست تخصصی با موضوع «تولید و تامین غذای اساسی با محوریت زنجیره گندم، آرد و نان» است که در چارچوب گفتگوهای مسیر پیشرفت، در تیرماه و مردادماه ۱۴۰۰ در همکاری میان

اندیشکده اقتصاد مقاومتی و دیگر مجموعه های پژوهشی دستگاهها برگزار شد. علاقه مندان می توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، پیشنهادات و انتقادات خود را در خصوص فعالیت های اندیشکده ارائه نمایند.

اندیشکده اقتصاد مقاومتی

مهر ماه ۱۴۰۰

تامین امنیت غذایی بر اساس ماده ۶ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی یکی از اولویت‌های اصلی نظام جمهوری اسلامی ایران است که از مسیر تولید و واردات امکان‌پذیر بوده، اما اولویت اصلی با تولید داخلی است. در امنیت غذایی، بر آن دسته از غذاها تاکید می‌شود که نقش ویژه‌ای در تامین نیازهای ضروری بدن انسان دارد. کربوهیدرات‌ها، پروتئین‌ها و چربی‌ها سه ماده مغذی اصلی بدن انسان را تشکیل می‌دهند و نقش ویژه‌ای در سلامت دارند. بنابراین آن دسته از محصولات کشاورزی که تامین کننده این مواد غذایی باشند، در زمره کالاهای اساسی محسوب می‌شوند.

زنجره گندم، آرد و نان به واسطه ارزش غذایی گسترده و ابعاد اقتصادی آن، یکی از زنجیره های مهم در امنیت غذایی کشور محسوب می‌شود. سرانه مصرف گندم و نان در حال حاضر بیش از ۱۶۵ و ۱۳۵ کیلوگرم در سال است و بنابراین بیشترین ماده غذایی مصرفی خانوار در ایران را این ماده غذایی تشکیل می‌دهد. از سویی دیگر بررسی شرایط تولید گندم در کشور نشان می‌دهد بیش از ۵۰ درصد از سطح زیر کشت محصولات زراعی در کشور معادل ۶ میلیون هکتار به این محصول اساسی تخصیص یافته‌است.

در این راستا بررسی چالش‌ها و الزامات تولید و تامین گندم، آرد و نان مورد نیاز کشور، از موضوعات مهم در تصمیم‌گیری‌های سیاست‌گذاران است. به همین منظور اندیشکده اقتصاد مقاومتی با همکاری پژوهشکده امور اقتصادی وزارت اقتصاد، دفتر بررسی‌های راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام و موسسه پژوهش‌های

برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی، اقدام به برگزاری سلسله نشست‌ها به منظور بررسی جوانب این موضوع کرد. این سلسله نشست در چارچوب «گفتگوهای مسیر پیشرفت» اندیشکده اقتصاد مقاومتی با حضور مسئولین و کارشناسان مرتبط، در ۴ نشست در بازه تیر و مرداد سال ۱۴۰۰ برگزار گردید که خلاصه‌ای از آن در ادامه آمده است.

خرید تضمینی گندم و آثار آن

نشست اول با موضوع «ارزیابی اثربخشی سیاست خرید تضمینی در حمایت از تولید گندم» برگزار شد. در این نشست کارشناسان به بررسی اثر اجرای سیاست خرید تضمینی بر تولید این محصول و سایر محصولات زنجیره طی سال‌های گذشته پرداختند.

بعضی کارشناسان با اشاره به اثرات مثبت سیاست خرید تضمینی، اجرای این سیاست را برای تامین باثبات این محصول در کشور لازم و ضروری دانستند. بعضی دیگر از کارشناسان نیز، اثرات منفی این سیاست را هزینه‌های زیاد دولت در اجرا، کاهش انگیزه افزایش بهره‌وری در کشاورزان به دلیل تعیین قیمت ثابت برای تمامی محصولات، عدم نظارت و برنامه‌ریزی اصولی برای تولید و خرد شدن اراضی کشاورزی دانستند.

در مجموع اینگونه مطرح شد که دولت می‌تواند جهت تشویق کشاورزان به تولید گندم و تامین باثبات آن، از دیگر روش‌های حمایتی نظیر سازوکار کشت قراردادی و سیاست قیمت تضمینی نیز برای تامین ذخایر استراتژیک و راهبردی این محصول استفاده کند.

اصلاح یارانه آرد و نان جهت بهره‌مندی اقشار آسیب پذیر

دومین نشست با موضوع «سازوکار تعیین قیمت نان و الگوی بهره‌مندی اقشار آسیب‌پذیر» برگزار گردید. هدف از برگزاری این نشست، بررسی سازوکارهای حمایتی دولت در توزیع و بهره‌مندی مردم، علی‌الخصوص اقشار آسیب‌پذیر از نان به عنوان غذای اصلی خانوار بود.

کارشناسان حاضر در این نشست با اشاره به اثرات مثبت و منفی سیاست تثبیت قیمت آرد و نان توسط دولت طی سال‌های گذشته، خواستار بازنگری در این سیاست‌ها بودند. در این نشست افت کیفیت پخت نان، خرد و گسترده شدن واحدهای نانوايي، عدم نظارت بر کیفیت، غیر اقتصادی شدن تولید نان در کشور و انحرافات گسترده در زمینه پرداخت یارانه به عنوان نتایج سیاست‌های کنونی دولت برای تثبیت قیمت آرد و نان مطرح شد.

همچنین کارشناسان با توجه به اهمیت بهره‌مندی اقشار آسیب‌پذیر از یارانه نان، بر اصلاح نظام حمایتی فعلی تاکید کردند. به عقیده ایشان، پرداخت یارانه با روش کنونی باعث انحراف گسترده در هدف سیاست‌گذار شده‌است. به همین منظور دولت باید با استفاده از سازوکارهای حمایتی دیگر نظیر پرداخت یارانه نقدی و یا کالابرگی، اختلاف قیمت یارانه‌ای آرد و نان با قیمت تمام شده آن را کاهش دهند. از سوی دیگر دولت باید برنامه‌ریزی مشخصی برای اصلاح شرایط کنونی پخت نان در کشور داشته‌باشد. به عنوان مثال استفاده از روش پخت نان صنعتی در کشور می‌تواند یکی از راهبردهای مهم دولت در این زمینه باشد.

مدیریت واحد زنجیره گندم توسط وزارت کشاورزی

نشست سوم با موضوع «چالش‌ها و الزامات اجرای قانون تمرکز در اداره زنجیره

گندم، آرد و نان» برگزار شد. در این نشست کارشناسان به بررسی اهمیت اجرای قانون تمرکز، شرایط اجرای این قانون در زنجیره گندم و نحوه ساماندهی فعالیت‌های دولت متناسب با آن برای اداره این زنجیره پرداختند.

طبق نظر کارشناسان، به دلیل گستردگی و طولانی بودن زنجیره گندم، لزوم مدیریت واحد این زنجیره انکارناپذیر است. به همین منظور وزارت جهاد کشاورزی باید مدیریت کارگروه گندم، آرد و نان را بر عهده بگیرد تا مسائل مربوط به این زنجیره از تولید تا مصرف را به صورت یکپارچه تحت کنترل قرار دهد. یکی از ابزارهای اصلی برای اجرای قانون تمرکز در زنجیره گندم، شرکت بازرگانی دولتی ایران است که طبق متن قانون، اداره آن باید ذیل وزارت جهاد کشاورزی باشد.

شرکت بازرگانی دولتی ایران در زمینه تامین و توزیع محصولات اساسی کشاورزی فعالیت دارد و عمده فعالیت این شرکت نیز در زمینه خرید تضمینی گندم از کشاورزان، ذخیره‌سازی، حمل و نقل و توزیع گندم‌های تولیدی است. این شرکت از سال ۱۳۹۸ با مصوبه هیئت وزیران از وزارت جهاد کشاورزی به وزارت صمت منتقل شده‌بود، اما با پایان زمان مصوبه در تیرماه سال ۱۴۰۰ باید مجدداً به وزارت کشاورزی باز گردد.

امکان تولید ۱۰ برابری گندم از طریق کشت دیم

چهارمین نشست با موضوع «تولید گندم دیم؛ تبیین وضع موجود، چالش‌ها و فرصت‌ها» برگزار گردید. در این نشست کارشناسان در خصوص اهمیت تولید گندم دیم به عنوان راهبرد اصلی کشور برای تامین این محصول اساسی به بحث و تبادل نظر پرداختند.

مطابق با آمارهای ارائه شده، سطح زیرکشت فعلی گندم دیم حدود ۴ میلیون هکتار با میزان تولید ۵,۵ میلیون تن در سال است. این میزان سطح زیرکشت گندم می‌تواند

به ۲۰ میلیون هکتار در سال با قابلیت تولید ۵۳ میلیون تن افزایش یابد.

چالش‌های اصلی در زمینه توسعه تولید گندم در کشور مرتبط با اجرای صحیح اصول کشاورزی حفاظتی، خرد و پراکنده بودن اراضی، عدم استفاده از آبیاری تکمیلی، عدم استفاده از نهاده‌های مناسب تولید نظیر کود و بذر مناسب کشت گندم دیم و عدم بیمه محصولات در برابر مخاطرات است. البته برخی دیگر از عوامل فنی از جمله زمان‌بندی مناسب کشت گندم دیم، عدم اجرای روش‌های مناسب کشت در اراضی شیب‌دار و استفاده از ملزومات قدیمی برای شخم اراضی نیز در این زمینه موثر هستند.

طبق نظر کارشناسان، علیرغم اهمیت مسئله تولید گندم دیم در کشور، هیچ راهبرد و متولی مشخصی در قوانین و اسناد بالادستی برای این موضوع وجود ندارد. در حال حاضر موسسه تحقیقات دیم به تنهایی در امور پژوهشی این موضوع فعالیت می‌کند. با توجه به اهمیت توسعه تولید دیم در کشور نیاز است تا متولی اجرایی مشخص ذیل وزارت جهاد کشاورزی تعیین گردد و در زمان‌بندی مشخص، وضعیت تولید دیم کشور مبتنی بر مطالعات انجام شده، بهبود داده شود.

گزارش نشست‌های تخصصی

نشست ارزیابی اثربخشی سیاست خرید تضمینی از منظر حمایت از تولید گندم.....	۱۴
نشست سازوکار تعیین قیمت نان و الگوی بهره‌مندی اقشار آسیب پذیر.....	۴۹
نشست الزامات اجرای قانون تمرکز در زنجیره گندم، آرد و نان.....	۸۰
نشست تولید گندم دیم، تبیین وضع موجود، چالش‌ها و فرصت‌ها.....	۱۱۳
گزارش تصویری	۱۵۹

گزارش نشست‌های تخصصی

نشست ارزیابی اثربخشی سیاست خرید تضمینی از منظر حمایت از تولید گندم

پژوهشکده امور اقتصادی وزارت اقتصاد

نشست اول از سلسله نشست تخصصی تولید و تامین غذای اساسی با موضوع «ارزیابی اثربخشی سیاست خرید تضمینی در حمایت از تولید گندم» ۹ تیرماه در پژوهشکده امور اقتصادی وزارت اقتصاد برگزار شد. این سلسله نشست‌ها در چارچوب «گفتگوهای مسیر پیشرفت» اندیشکده اقتصاد مقاومتی برگزار می‌شود.

علی نصیری اقدم رئیس پژوهشکده امور اقتصادی، حامد رفیعی مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران، علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی، علیرضا ناصرپور مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا و شهرام شاهین فر عضو هیئت مدیره

بنیاد توانمندسازی گندم کاران اعضای اصلی این نشست بودند.

ضرورت بررسی سیاست‌های حمایت از تولید گندم

دکتر نصیری اقدام دبیر نشست در ابتدا در خصوص ضرورت برگزاری این جلسه گفت: در این سلسله نشست‌هایی که امروز اولین جلسه از آن برگزار می‌شود، بحث تولید و تأمین غذای اساسی در کانون توجه قرار می‌گیرد.

وی اظهار داشت: در واقع، سؤال این است که سیاستی که ما در سال‌های گذشته برای خرید تضمینی گندم به کار گرفتیم، چقدر اثربخش بوده و توانسته به ما کمک کند تا بتوانیم به طور مطمئن گندم کشور را تأمین کنیم. این نتیجه با چه هزینه‌ای حاصل شده و آیا هزینه‌های آن بر منافع آن غلبه دارد یا خیر. اگر در خصوص اثربخشی و خالص بودن فایده مثبت آن تردیدی وجود دارد، راه حل‌های جایگزین کدام است و آیا قیمت تضمینی و بورس کالا جایگزین مناسبی برای این سیاست به شمار می‌آید.

نباید بخاطر سیاست غذای ارزان، قیمت تولید سرکوب شود

در ادامه دکتر رفیعی مدیرگروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران در خصوص موضوع این نشست گفت: بحث سیاست خرید تضمینی سال‌ها است که مورد چالش بوده و مسائل مختلفی درباره آن بیان می‌شود. این محصول در خصوص حمایت دولت نسبت به خیلی از محصولات دیگر تفاوت بارزی دارد.

وی اظهار داشت: ما می‌خواهیم درباره محصول گندم همزمان سیاست غذای ارزان و حمایت از تولیدکننده را داشته باشیم، این ویژگی، این محصول را خیلی خاص می‌کند. مثلاً درباره خیلی از محصولات فقط حمایت از تولیدکننده را داریم که به آن فکر

می‌کنیم یا به اصطلاح درباره سیاست غذای ارزان این میزان حساسیت لااقل به اندازه گندم وجود ندارد.

رفیعی تاکید کرد: از طرفی نوعی ناکارآمدی در این سیاست ایجاد شده است. البته سیاست خرید تضمینی، سیاست بجایی است که نمی‌شود آن را نفی کرد؛ ولی ما از یک سو، سیاست غذای ارزان و از یک سو، سیاست حمایت از تولیدکننده را داریم. مدیرگروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران تصریح کرد: از سوی دیگر این ناکارآمدی دولت است که این زنجیره تولید را در اختیار دارد و می‌خواهد از مرحله خرید محصول از تولیدکننده تا مرحله توزیع را خودش در اختیار داشته باشد و این هزینه خیلی زیادی را برای دولت و تولیدکننده ایجاد می‌کند. سیاست خرید تضمینی را نمی‌توانیم به طور کامل حذف کنیم؛ چون سیاست مهمی است و به هر حال در کشورهای دیگر هم انجام می‌شود؛ اما یک بازنگری لازم دارد. چنانچه در کشورهای مختلف بازنگری روی آن شده است.

وی ادامه داد: در حال حاضر در زنجیره گندم، آرد و نان، نانو ناراضی است و می‌گوید سایر هزینه‌های من افزایش پیدا کرده؛ ولی چون قیمت گندم تحویل شده به من تغییری پیدا نکرده است؛ نمی‌توانم قیمت نان را افزایش دهم. او می‌گوید قیمت واقعی من این نیست و حتی با این قیمت پنج هزار تومانی که برای گندم هم تعیین شده راضی نیست.

سازوکارهای حمایتی جایگزین سیاست خرید تضمینی

این کارشناس اقتصاد کشاورزی افزود: اگر بخواهیم برای این سیاست سناریوهای مختلف و جایگزین ارائه کنیم، به نظر می‌رسد یک بازنگری در ساختار فعلی خرید تضمینی لازم است. یکی از سیاست‌های جایگزین استفاده از ظرفیت بورس کالا است که به نظر من یک مقدار درباره آن کم‌کاری شده است، با وجود اینکه همه

می‌دانیم بورس چه جایگاه مناسبی می‌تواند داشته‌باشد.

مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران گفت: سیاست جایگزین دیگر استفاده از ظرفیت کشاورزی قراردادی است که متأسفانه ما اصلاً به آن نپرداختیم. هرچند در مواقعی وزارت جهاد کشاورزی تأیید کرده‌است که باید اجرا شود. دست کم درباره گندم دروم کشور باید آن را پیش ببریم؛ ولی هیچ وقت اجرایی نشده‌است. بهتر است به آمریکا، هند، چین، ترکیه و برزیل نگاهی بیندازید، می‌بینید که آنها هم یک بازنگری در ساختار عرضه گندم انجام دادند.

وی تصریح کرد: فرض کنیم قیمت پنج هزار تومان در سال جاری برای گندم واقعاً تحقق پیدا کند، این قیمت هزینه چشمگیری برای دولت دارد. دولت به منظور تامین منابع مالی برای اجرای این سیاست قاعداً باید از بانک‌ها تسهیلات بگیرد یا به اوراق متوسل شود.

رفیعی ادامه داد: حالا تازه دولت پنج هزار تومان را با این هزینه مبادله‌ای که انجام می‌دهد، باید با قیمت ۶۶۵ تومان به عنوان آرد یارانه‌ای بفروشد. بقیه‌اش را هم که نهصد تومان می‌شود به صورت آزاد پرداخت کند. البته با توجه به تفاوت قیمت آرد آزاد با قیمت آرد ۹۰۰ تومانی مشخص نیست چرا به آن نیز آزادپز گفته می‌شود. چرا که نهصد تومان هم با پنج هزار تومان خیلی فاصله دارد. آن هم یارانه‌ای تلقی می‌شود.

لزوم حمایت از تولید گندم به منظور جلوگیری از واردات

مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران گفت: حالا بحث این است که سیاست غذای ارزان مهم است اما نباید تولید آسیبی از این ناحیه ببیند. اگر مثل امسال تولید آسیب ببیند، چه باید کرد. حالا خشکسالی فقط بخشی از آن است، دلسرد شدن تولیدکننده بحث دیگری است که باعث می‌شود به ناچار دوباره به واردات گندم

متوسل شویم.

رفیعی تاکید کرد: واردات چقدر برای کشور هزینه ایجاد می‌کند؟ آیا لازم نیست قبل از رسیدن به این قسمت برای این هزینه‌ها فکری کنیم؟ اصلاح فرایند موضوعی است که قطعاً باید مورد توجه قرار گیرد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: در حوزه کشاورزی قراردادی کارخانه‌های آرد دست کم بخشی از خرید گندم از کشاورزان را با همان قیمت یارانه‌ای برعهده می‌گیرند و دولت به جای این که همه این پول را از بودجه تأمین کند مابه‌التفاوت آن را پرداخت می‌کند.

وی افزود: یا در مسئله بورس، دولت از سیاست خرید تضمینی به قیمت تضمینی وارد می‌شود که در این صورت دیگر لازم نیست همه بودجه خرید تضمینی گندم را تأمین کند و لاقلاً مابه‌التفاوت قیمت تمام شده و قیمت بازار را پرداخت می‌کند. بورس هم قاعده‌ای دارد که ظرف مدت کوتاهی باید پول را به حساب تولیدکننده واریز کند و دولت می‌تواند این کار را انجام دهد، پس در حاشیه ماندن بخش خصوصی چیزی جز زیان برای ما نخواهد داشت.

مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران بیان داشت: دولت سه تا سه و نیم میلیون تن برای ذخایر استراتژیک کشور لازم دارد، این را به صورت تضمینی می‌تواند خریداری کند. اما لاقلاً بخش دیگر آن را اجازه دهد بخش خصوصی درگیر زنجیره تأمین شود.

رفیعی ادامه داد: کسری بودجه دولت، نارضایتی مصرف‌کننده از نان، نارضایتی تولیدکننده از قیمت‌های موجود و فساد که از دو نرخ بودن گندم ایجاد می‌شود، ما را وادار به بازنگری می‌کند. وقتی گندم را دو نرخ می‌کنند، فساد هم پشت سر آن هست. علیرغم آن که گفته می‌شود انواع کنترل‌ها را در نظر می‌گیریم تا فساد ایجاد نشود اما وقتی قیمت گندم فروخته شده به آرد یارانه‌ای ۶۶۵ تومان، قیمت

گندم آرد آزادپز ۹۰۰ تومان و قیمت آزاد آرد حدود ۶۵۰۰ تومان است؛ قطعاً فساد ایجاد می‌شود.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: مجموعه این چند عاملی که عرض کردم، ما را به این سمت می‌برد که اگر فکری به حال سیاست خرید تضمینی نکنیم تولید گندم دچار مشکل می‌شود. در تولید گندم می‌گویند خودکفایی دیمی؛ یعنی منتظریم باران ببارد. اگر خوب ببارد، خودکفا هستیم. به این می‌گویند خودکفایی دیمی یعنی فایده‌ای برای ما نخواهد داشت.

پیچیدگی زنجیره گندم، آرد و نان نیازمند سیاست‌های حمایتی متنوع

در ادامه دکتر علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی با اشاره به ضرورت بحث علمی در خصوص زنجیره گندم، آرد و نان گفت: باید مسائل زنجیره گندم، آرد و نان را پیش از نهادن تا سفره مردم ببینیم. چند وقتی است که ما در تلاش هستیم در سیاست‌گذاری بخش کشاورزی سراغ سلول برویم؛ یعنی از پیش از تولید تا سفره را به عنوان یک زنجیره ارزش و اجزای سازنده آن تفکیک کنیم، چالش‌ها و مشکلات هر زنجیره را بدانیم و بعد برای آن سیاست‌گذاری کنیم.

وی اظهار داشت: اجازه دهید سیاست را با هم تعریف کنیم. سیاست به معنی مداخله آگاهانه دولت است. چرا در سیاست‌گذاری به فکر مسئله گندم هستیم و گندم برای ما مهم است؟ چون غذای غالب مردم است و اکثر گروه‌های سنی از نان به عنوان غذای غالب استفاده می‌کنند. مردم دو غذای غالب نان و برنج دارند که در این بین، نان مهم‌تر است.

باغستانی تاکید کرد: نان در عصر حاضر بسیار اهمیت پیدا کرده و این اهمیت باعث شده دولت‌ها به فراخور زمانی سیاست‌های مختلفی را برای اطمینان از عرضه کافی

این کالای استراتژیک به کار گیرند. بعضی دولت‌ها برای اطمینان از عرضه به هنگام و کافی آن مجبور شدند واردات انجام دهند، بعضی دولت‌ها به خودکفایی تکیه کردند، بعضی مجبور شدند ضمن تعیین الگوی کشت با قیمت‌های نسبی نیز بازی کنند.

لزوم بررسی مشکلات زنجیره گندم از مرحله تولید تا مصرف

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی وزارت جهاد کشاورزی گفت: مشکلات زنجیره ارزش گندم را باید پیش از تولید آن بررسی کرد. باید از نهاد شروع کرد، حتی قبل از آن، از ترویج، تکنیک تولید، زمین، کیفیت زمین، میزان آب، فصل کشت، توزیع جغرافیایی در کشور و سیستم‌های کشت آن باید بررسی کرد، سپس باید وارد فرآیند تولید شد. مثلاً عملکرد تولید در واحد سطح کشت دیم و آبی چقدر است و همین طور بیایم تا به برداشت و ضایعات آن برسیم.

وی افزود: همه بخش‌های زنجیره گندم، آرد و نان در ایران ضایعات دارد. برداشت گندم، حمل و نقل، فروش، قیمت، توزیع، سیلو، فرآوری و... مشکل دارد. همه این موارد هم ضایعات، مداخله‌گر و ذینفع دارد. به دلیل همین مشکلاتی که وجود داشت، یعنی تک تک نارسایی‌های این زنجیره، دولت می‌تواند سیاست خاصی اتخاذ کند؛ مثلاً مدتی قیمت تضمینی گذاشت، ولی جواب خوبی نداد، بعد سیاست خرید تضمینی انجام داد و یک انحصار خرید برای دولت ایجاد کرد. بعد از مدتی دید باز هم نمی‌تواند آن ۱۴ میلیون تنی که گندم لازم دارد را از تولید داخل جبران کند.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: بعضی از کشاورزها گندم نمی‌کارند، جالب این بود در سال گذشته چون قیمت‌های نسبی با جو و خوراک دام درست تنظیم نشده بود، گندم به مصرف دام می‌رسید، یعنی دوباره مشکل تنظیم قیمت وجود

داشت؛ چون عدد بزرگی بود.

وی تصریح کرد: فرض کنید دولت ده میلیون تن گندم را در قیمت پنج هزار تومان خریداری کند. یک ضرب و تقسیم کوچک نشان می‌دهد که ده‌ها هزار میلیارد تومان برای آن هزینه می‌شود. قاعدتاً با وضعیت کنونی بودجه، دولت دچار کسری بودجه خواهد شد.

لزوم متنوع‌سازی سیاست‌های حمایت از تولید گندم

باستانی ادامه داد: پیشنهاد ما در مؤسسه پژوهش‌ها به عنوان پیشنهاد علمی و سیاستی این بود که قرار نیست تمام مشکلات را با یک ابزار حل کنیم. دولت یک ابزار انتخاب می‌کند مثلاً خرید تضمینی، بعد تصور می‌کند این باید همه مشکلات را درست کند. آیا این گندمی که خریداری می‌شود، استاندارد است؟ می‌گویند: بله. من دستورالعمل دارم. باید رطوبت و اندازه آن این میزان باشد. می‌گوئیم؛ خب این که می‌خرید، این ویژگی‌ها را دارد؟ می‌گویند نه؛ خاک و شن با رطوبت بالا می‌خرم؛ می‌گوئیم؛ خب، مشکل از سیاست نیست، مشکل از جای دیگر است.

عضو هیات علمی مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی گفت: به این مشکلات در اصطلاح «خطای ناشی از مقیاس» می‌گویند. به صورت کلی برای اینکه ببینیم آیا این سیاست موفق بوده یا خیر، باید به این فکر کرد که قرار است این سیاست چه مشکلی را حل کند؟ باید ببینیم این زنجیره ارزش گندم چه مشکلاتی دارد، بعد برای هر کدام فکری کنیم. مثلاً یکی از مشکلات زنجیره، بهره‌وری پایین تولید گندم است؛ اما خرید تضمینی گندم قرار نیست بهره‌وری پایین تولید را حل کند. خرید تضمینی می‌تواند مشکل دسترسی را حل کند.

باستانی اظهار داشت: امنیت غذایی به طور کلی چهار بخش فراهمی، دسترسی فیزیکی و اقتصادی، مصرف و پایداری تامین غذا را باید داشته‌باشد. هر کدام از

این بخش‌ها تعریف، متولی و مداخله‌گر دارد. ما آمدم در بخش کشاورزی دکترین غالب را به امنیت غذایی تغییر دادیم. وقتی امنیت غذایی هدف باشد، مصرف گندم اولویت می‌شود؛ سؤال این است که چرا باید چهارده میلیون تن گندم مصرف کنیم؟ آیا دقیقاً این چهارده میلیون تن را باید با ضایعات پانزده، شانزده درصدی تولید کنیم؟ اگر مصرف‌کننده نان را بد مصرف کرد، یک تولیدکننده نان را بد تولید کرد، تکلیف چه می‌شود؟ این مسئله بر منابع پایه مثل آب و خاک فشار وارد می‌کند ما هم کم‌آبی داریم و نمی‌توانیم تولید به میزان کافی داشته باشیم.

این کارشناس کشاورزی افزود: ما برای این که مشکل را حل کنیم، مهندسی معکوس کردیم؛ یعنی از پایان زنجیره به اول آمدم. گفتیم اول باید ببینیم سبد غذایی مطلوب یک خانوار چیست. با وزارت بهداشت صحبت کردیم و جلسه گذاشتیم. باید مشخص می‌کردیم سبد غذایی سالم و مغذی برای یک فرد در گروه‌های سنی مختلف چیست. وقتی الگوی مصرف را بررسی کردیم، به این نتیجه رسیدیم که میزان مصرف روغن‌ها، چربی، قند و شکر بالایی داریم و شرایط ما بسیار نامطلوب است. چون گندم منبع غنی نشاسته است؛ به دلیل تأمین کربوهیدرات، مردم آن را انتخاب می‌کنند. در بررسی مشخص شد که می‌توان آن را تا اندازه‌ای با نشاسته سیب‌زمینی جایگزین کرد. در مهندسی معکوس می‌توان یک سیاست را ارزیابی کرد که آیا آن سیاست موفق می‌شود یا شکست می‌خورد، می‌توان دریافت آن سیاست با توجه به چه الزامات و نیازهایی بوده است.

تدوین قانون افزایش بهره‌وری به منظور متنوع‌سازی سیاست‌های حمایت از تولید گندم

در ادامه دکتر علیرضا ناصرپور مدیر توسعه بازار بورس کالا در خصوص لزوم اجرای سیاست قیمت تضمینی در زنجیره گندم، آرد و نان گفت: ماده ۳۳ قانون

افزایش بهره‌وری به بحث سیاست قیمت تضمینی اشاره دارد. در سال ۱۳۸۷ زحمت و مطالعات خیلی خوبی برای تدوین ماده ۳۳ قانون افزایش بهره‌وری انجام شد. درباره بورس کالا هم به همین شکل و نتایج موجود با عنوان «سیاست حمایت از بخش کشاورزی مبتنی بر بازار» به کتاب تبدیل شد؛ در این کتاب سیاست‌های مبتنی بر بازار حمایت از بخش کشاورزی بررسی شد.

این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: این مسائل طبیعتاً سیاست‌گذاری کلان کشور است، بهره‌وری تولید موضوعی است که در یکی دو روز نمی‌توان آن را حل کرد، احتمالاً صحبت یکی دو سال هم نخواهد بود و زمان بر است. سیاستی که ما در سال ۱۳۶۸ با قانون خرید تضمینی در پیش گرفتیم، پیشرفت خیلی بزرگی بود. با توجه به واردات عمده‌ای که در زمان جنگ در حوزه محصولات کشاورزی انجام می‌شد احساس نیاز می‌شد که در برخی از کالاها خرید تضمینی داشته باشیم. تصمیمی هم که در آن زمان گرفته شد، به هر حال تا مدت‌ها مؤثر بود و الآن هم انجام می‌شود؛ ولی این سیاست یک مسئله و در واقع، یک چالش دارد و آن هم این است که نظام قیمت‌ها را به هم می‌زند، نه فقط در ایران بلکه در هر جایی که این سیاست اجرا شده، این مشکل را به وجود آورده است.

وی ادامه داد: البته گندم یک شرایط انحصار خرید و انحصار توزیع از طرف دولت دارد. الآن نمی‌خواهیم این موارد را مقایسه کنیم؛ شرایط گندم کاملاً با جو و ذرت و مانند آن تفاوت دارد. در ذرت یک بازار وجود دارد و اصولاً واردات آن قدر زیاد هست که تولید داخل در برابر آن عدد قابل توجهی نیست؛ مصرف ذرت کشور در بعضی از سال‌ها نزدیک به ۸۰ درصد از واردات بوده است؛ بنابراین دولت با این کار فقط مکانیسم بازار را به نوعی دستخوش تغییراتی بعضاً نامطلوب می‌کند.

سیاست‌های حمایت از تولید گندم در سایر کشورها

مدیر توسعه بازار بورس کالا تصریح کرد: سیاستی که فائو به کشورهای مختلف پیشنهاد داده حرکت از سمت سیاست‌های مبتنی بر خرید تضمینی به سمت سیاست‌های حمایتی مبتنی بر بازار است. یعنی اگر حمایتی هم صورت می‌گیرد بدون مختل کردن مکانیسم بازار باشد. چون مختل کردن قیمت‌های نسبی تبعاتی دارد که در برخی موارد بسیار فراتر از آن حمایتی هست که صورت می‌گیرد یا اگر فراتر هم نباشد، بخش قابل توجهی از هزینه‌های آن حمایت را شامل می‌شود.

ناصرپور افزود: ما مطالعه خیلی مفصلی درباره سیاست‌های مبتنی بر بازار در دنیا انجام دادیم که طیف وسیعی از سیاست‌ها را دربر می‌گیرد، از ساده‌ترین آنها یعنی سیاست قیمت تضمینی در بورس تا سیاستی مثل سیاست خرید آپشن توسط کشاورز است. برای مثال کشور کلمبیا یارانه خرید آپشن فروش روی محصول ذرت را به کشاورزان خود از بورس CME انجام داد. این سیاست روشی بود که آنها به عنوان حمایت از بخش کشاورزی در نظر گرفتند؛ چون بورس CME یک بورس به نسبت لیکوئیدی است، به کشاورزان خود گفتند اگر می‌خواهید اطمینان قیمت داشته‌باشید، باید اختیار فروش ذرت را از بورس خریداری کنید. ما هم بابت این اختیار یارانه پرداخت می‌کنیم. یک بخش قابل توجهی هم از مبلغ خرید این اختیار را به شما پرداخت خواهیم کرد. این سیاست کاملاً مبتنی بر بازار و بدون کوچکترین دخالت لجستیکی دولت است.

این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: این نوع حمایت صرفاً بازاری است و حالت حدی حمایت دولت محسوب می‌شود و ما نمی‌خواهیم الآن مستقیم بگوییم این سیاست را جایگزین کنند ولی سیاست قیمت تضمینی که آن زمان دوستان کار کرده‌بودند، با توجه به فضای کشور، سیاست خیلی خوبی بود.

لزوم اجرای ماده ۳۳ قانون افزایش بهره‌وری به منظور عرضه گندم در بورس کالا

ناصرپور گفت: سیاست قیمت تضمینی در ماده ۳۳ قانون افزایش بهره‌وری پیشنهاد شد و اجرای آن هم نشان داد که قابل اجرا و عملیاتی است. پس از تصویب قانون افزایش بهره‌وری در سال ۱۳۸۸ تا سال ۱۳۹۴ یک ترس و اضطرابی وجود داشت که اصلاً مگر می‌شود این کار را کرد. بالاخره این کار بزرگی است که دولت سال‌هاست به آن ورود کرده و در حال انجام است. شرکت بازرگانی دولتی ایران و در بعضی موارد تعاون روستایی، خیلی ساختارهای مفصلی دارند و از لحاظ نیروی انسانی فعالیت لجستیکی دارد که اگر قرار باشد این ساختارها تغییر کند مشکلاتی را به وجود خواهد آورد.

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا ادامه داد: خوشبختانه سال ۱۳۹۴ این طرح به صورت پایلوت از محصول جو در کرمانشاه و بعد ذرت در استان خوزستان شروع شد. در سال ۱۳۹۶ ما به کل محصول جو و ذرت کشور و گندم دو استان رسیدیم. به سمت گندم هم رفتیم تا کار آن هم شروع شود، البته مقاومت‌هایی درباره گندم وجود داشت و این سیاست آن طور که ما پیش‌بینی می‌کردیم در محصول گندم پیش نرفت و نهایتاً در حد دو استان انجام شد و از سال ۱۳۹۷ به بعد عملاً دیگر منتفی شد.

دلیل عدم عرضه محصولات کشاورزی در بورس کالا در سال ۱۳۹۷

این کارشناس اقتصادی در خصوص دلیل عدم اجرای سیاست قیمت تضمینی در کشور نیز اظهار داشت: چون قیمت‌های تضمینی که دولت اعلام می‌کرد، زیر قیمت بازار بود این سیاست اجرایی نشد. یعنی در سال ۱۳۹۷ دولت قیمت ذرت

را ۱۰۶۰ تومان اعلام کرده بود؛ در حالی که قیمت ذرت در بازار ۱۵۰۰ تومان و در بعضی جاها ۱۸۰۰ تومان بود مثلاً در خوزستان ۱۸۰۰ یا ۱۸۵۰ بود بنابراین ما دیگر پیگیری نکردیم که این طرح اجرایی شود.

وی افزود: ولی جالب این است که همان سال درخواست‌های بسیار زیادی از استان خراسان درباره جو و از استان خوزستان درباره ذرت داشتیم تا این طرح اجرا شود؛ یعنی بورس بیاید انبارها را پذیرش کند و فرایند را انجام دهد. ما جلساتی خدمت شرکت پشتیبانی امور دام و سازمان تعاون روستایی در این دو استان داشتیم که به توجیه منطقی درباره آن نرسیدیم؛ چون دیگر مابه‌التفاوتی متصور نبود که دولت بخواهد به کشاورزان پرداخت کند. قیمت‌های بورس بالاتر از قیمت‌های خرید تضمینی شده بود.

ناصرپور تاکید کرد: ما در سال ۱۳۹۷ این طرح را در خوزستان اجرا کردیم، با وجود این که هیچ توجیه منطقی از نظر مابه‌التفاوت نداشت. هفتاد هزار تن ذرت معامله شد که درباره قیمت با فشار نهادهای نظارتی مواجه شد. اصلاً موضوع به مسئله دیگری تبدیل شد. گفتند قیمتی که برای ذرت اعلام شده، ۱۳۵۰ تومان است و الان در بورس ۱۸۰۰ تومان قیمت دارد، این بخاطر چیست؟ گفتیم این قیمت ذرت است، ما که آن را نمی‌خریم. کشاورز می‌فروشد، یک نفر دامدار می‌خرد. بالاخره قیمت دارد و معامله می‌شود. به هر حال حساسیت وجود داشت؛ چون قرار بود بحث کنترل قیمت صورت بگیرد.

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا ادامه داد: سیاست دولت پس از آن سال درباره نهاده‌ها سیاست‌های تثبیت قیمتی شد. به هر حال اجرای سیاست قیمت تضمینی دیگر توجیه نداشت و از آن به بعد متوقف شد.

لزوم توجه همزمان به تولید کمی و کیفی گندم در تدوین سیاست‌های حمایتی

در ادامه مهندس شهرام شاهین فر عضو بنیاد توانمندسازی گندم کاران در خصوص قانون خرید تضمینی گفت: سال ۱۳۶۸ قانون خرید تضمینی پایه‌گذاری شد و تا به امروز ادامه داشته‌است. با توجه به این که دولت متولی اصلی این طرح است، متأسفانه از کارآمدی خوبی برخوردار نیست. هدف اصلی طرح در سال ۱۳۶۸ حمایت از تولید محصولات اساسی بود و همه شاهد هستیم که هنوز به این امر دست پیدا نکرده‌ایم.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: در خرید تضمینی درباره کیفیت هیچ‌گونه ارزش‌گذاری نمی‌شود و کشاورزان به سمت افزایش کیفیت سوق پیدا نمی‌کنند. آمار نشان می‌دهد که در دو سال گذشته از لحاظ کیفی گندم داخلی نسبت به گندم وارداتی به مراتب کیفیت بهتری داشته‌است؛ البته شاید گندم‌های وارداتی از نوع خوبی انتخاب نشده‌بود؛ اما گندم داخلی بهترین کیفیت، بهترین گلوتن، پروتئین و شاخصه‌های لازم را دارد.

وی ادامه داد: مراکز تحقیقاتی ما ارقام بذری بسیار خوبی را تولید می‌کنند. ضمن این که ما توان خودکفایی را هم داریم؛ اما نوساناتی را هم شاهد هستیم. طرح خرید تضمینی به تنهایی کافی نیست؛ باید به چند طرح حمایتی توجه نمود.

اصلاح قانون خرید تضمینی، گام مثبتی در جهت حمایت از تولید گندم

شاهین فر تصریح کرد: دولت همیشه بحث بودجه را برای موضوع خرید تضمینی در نظر می‌گیرد که آن هم دچار چالش می‌شود؛ باید آینده‌نگر باشیم و ببینیم آیا صرف بودجه برای ما کارساز هست یا نیست. چند سال است که این طرح را آغاز

کردیم؛ ولی متأسفانه به هدفمان نرسیدیم، البته از سال جاری با اصلاح قانون خرید تضمینی، شورای قیمت‌گذاری متشکل از تشکل‌های کشاورزی مسئول تعیین قیمت شده‌اند. اگر این قانون به درستی اجرا شود و مسائل صادرات، واردات، هزینه‌های تولید و نقش بازار در نظر گرفته شود، بسیار مثبت خواهد بود.

عضو بنیاد توانمندسازی گندم کاران گفت: متأسفانه در سال گذشته شورای اقتصاد قیمت چهار هزار تومان را برای گندم در نظر گرفت و با پیگیری تشکل‌های تولیدی و وزارت جهاد کشاورزی در شورای قیمت‌گذاری هزار تومان جایزه به آن اضافه شد.

این کارشناس کشاورزی افزود: البته اگر حمایت‌ها را فقط به شکل حمایت قیمتی در نظر بگیریم، به نتیجه نمی‌رسیم. نباید فقط یک یا دو سیاست حمایتی داشته باشیم، باید ابزارهای گوناگونی در نظر بگیریم مانند کشورهای پیشرفته که بیمه درآمد، یارانه صادراتی، خرید اعتباری و... برای تولید محصولات اساسی نظیر گندم دارند. وی بیان داشت: برای این که از ابزارهای حمایتی استفاده کنیم، باید قیمت اعتباری، قیمت هدف و قیمت جبرانی شناسه‌دار شود. برای این که الگوی کشت اجرایی و عملی شود باید بودجه‌های حمایتی در نظر گرفت. این حمایت‌ها نباید فقط در فصل خرید تضمینی باشد.

شاهین فر تاکید کرد: اگر شورای قیمت‌گذاری، قیمت دقیق را تعیین کند، واقعاً شاهد شکوفایی در تولید خواهیم بود. چرا اجرای این طرح موفق نبود. باید بگویم چون نتوانستیم قیمت‌گذاری درست را در سال‌های گذشته انجام دهیم. کشاورزی که با کشت گندم زیان دیده، دیگر به این کار رغبتی نشان نمی‌دهد. ما به راحتی می‌توانیم منابع آبی کشور را از طریق آبخیزداری مدیریت کنیم. می‌توانیم کارخانه‌های صنایع غذایی را توسعه دهیم و در محصولات زراعی تحول ایجاد کنیم؛ اما در مقوله خرید، نگهداری و بافروش گندم مدیریت کارآمدی نداریم.

امکان خودکفایی در تولید گندم با حمایت مناسب دولت

شاهین فر گفت: در حال حاضر دولت منابع مالی کافی برای خرید تضمینی ندارد و پول کشاورزان را نیز به موقع پرداخت نمی‌کند. دولت امکان استفاده از ابزار حمایتی دیگری را در کنار این قیمت‌گذاری نظیر بیمه درآمد، یارانه صادراتی و ... ندارد. این مسائل اجرای قانون را با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌کند؛ بنابراین ما باید همه این عوامل را با هم در نظر بگیریم.

عضو بنیاد توانمندسازی گندم کاران ادامه داد: کشاورزان ما می‌توانند عملکرد و بهره‌وری تولید را با قیمت‌گذاری درست و تأمین ابزارهای حمایتی لازم به سرعت افزایش دهند به نحوی که دیگر دغدغه‌ای در این موضوع نداشته باشیم. در سال‌هایی که تولید فراتر از مصرف است، ذخیره‌سازی کرده و دغدغه واردات نداشته باشیم.

وی بیان داشت: دغدغه ما در حال حاضر در اجرای سیاست خرید تضمینی کمیت است، نه کیفیت؛ یعنی ما فعلاً عملکرد و خرید لازم در برخی از مواقع را نداریم. نرخ‌گذاری‌ها و تأمین نقدینگی به درستی انجام نمی‌شود؛ به عنوان مثال یارانه سم و کود حذف می‌شود؛ این‌ها ابزارهای حمایتی بزرگی بوده که به طور کلی حذف شده‌است.

کاهش انگیزه کشاورزان در بهبود کیفیت گندم با اجرای سیاست خرید تضمینی

سپس دکتر علی نصیری اقدم رئیس پژوهشکده امور اقتصادی در پایان دور اول مباحثه کارشناسی گفت: در مجموع اعضای نشست معتقد هستند که اگر بخواهیم به مدیریت کل زنجیره ارزش گندم، آرد و نان بپردازیم، ناکارآمدی‌های مختلفی در اجرای آن می‌بینیم؛ از جمله اینکه مختل کردن قیمت‌های نسبی باعث شده تا

منابع ما درست تخصیص پیدا نکند. همچنین پیوند وثیقی بین این دو ابزار و سایر ابزارهای حمایتی وجود ندارد و این باعث می‌شود خرید تضمینی از کارایی لازم برخوردار نباشد. در قانون خرید تضمینی، قیمت‌گذاری به درستی انجام نمی‌شود، در نتیجه انگیزه‌های کشاورز برای تولید تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

لزوم استفاده از ظرفیت بورس کالا و کشت قراردادی در زنجیره گندم

در ادامه دکتر حامد رفیعی مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران در خصوص راهکارهای جایگزین برای اصلاح سیاست خرید تضمینی گفت: خرید تضمینی سیاست بدی نیست بلکه ناکارآمدی دارد و می‌تواند در کنار سایر ابزارها کارآمد باشد؛ اما نکته‌ای که در حوزه کیفیت وجود دارد این است که تولیدکننده ما کاملاً این توانایی را دارد که گندم با کیفیت خوب تولید کند. اما سؤال این است وقتی گندم کیفی تولید می‌شود، در انبارهای روباز تعاونی می‌ماند و تا بیاید به شرکت غله وارد شود و از آن طرف تحویل گردد، این فرآیند از تولیدکننده تا شرکت بازرگانی دولتی ایران و از آنجا تا کارخانه‌ها چقدر افت کیفی محصول ایجاد می‌شود؟ ما چند انبار استاندارد داریم که تعاونی روستایی از آن استفاده می‌کند؟ این مسئله بسیار تأثیرگذار است.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی تأکید کرد: تولید ما تولید کیفی است ولی کیفیت گندم پس از فروش به دولت پایین می‌آید و افت کیفی پیدا می‌کند. برای کارآمد کردن سیاست خرید تضمینی گندم باید اول بر این نکته تأکید کنیم که سیاست غذای ارزان نباید از جیب تولیدکننده انجام شود.

مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران اظهار داشت: طی سال‌های گذشته ما می‌خواستیم سیاست غذای ارزان داشته باشیم و به جای حمایت از تولیدکننده به سمت غذای ارزان گرایش پیدا کردیم. چون دولت می‌خواهد از آن ششصد و

شصت و پنج تومان که به کارخانه می‌دهد، خیلی ضرر نکند و دچار کسری نشود. وی ادامه داد: درباره اینکه دولت باید چه کند تا سیستم کارآمد شود؛ باید بپذیریم بودجه ما محدود است و باید به دنبال این باشیم چه کنیم هزینه‌های دولت کم شود و به رسالت اصلی خود پردازد.

دلیل عدم اجرای قانون افزایش بهره وری

رفیعی افزود: دلیل اینکه قانون افزایش بهره‌وری و سیاست قیمت تضمینی در کشور اجرا نشد این بود که ما از سطح مزارع اطلاعات نداریم. وزارت جهادکشاورزی باید بیاید روی این قسمت تمرکز کند و این هم بودجه می‌خواهد. از آن طرف، پرداخت پاداش برای تولید کیفی گندم، بودجه می‌خواهد. پس ما باید راهکاری پیدا کنیم که هزینه‌ها کم شود.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی گفت: متنوع‌سازی مبادلات بسیار مهم است که من هر سه مورد را در کنار هم لازم می‌بینیم؛ یعنی سیاست خرید تضمینی با شرط اصلاح ساختار به نحوی که نقش دولت در زنجیره تأمین کاهش یابد. دولت باید هزینه خود در این سیاست را از چند طریق حتما کاهش دهد یا دخالت بخش خصوصی در زنجیره را بیشتر کند یا اینکه ساختارهای اضافه را حذف کند. شرکت‌های صنایع غذایی و تعاونی‌های روستایی هم می‌توانند خرید کنند. به نظر می‌رسد ساختارها باید اصلاح شود و از محل صرفه‌جویی در هزینه‌ها پاداش بهره‌وری پرداخت شود.

رفیعی اظهار داشت: هر جا دولت انحصار ایجاد کند، یک راهی برای خروج از انحصار پیدا می‌شود. این راه امروز قاچاق گندم یا فروش به دلال است. در سال جاری کشاورز گندم خود را به جای دولت به دامدار می‌فروشد و بالاخره یک راه خروجی از این انحصار پیدا می‌کند.

مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران تصریح کرد: بحث بورس را در کنار اصلاحات باید در نظر داشته باشیم. دقت کنید ما صفر و یک نیستیم که سیاست خرید تضمینی را حذف کنیم. باید روی بورس تأکید کنیم که سیستم آن از پایلوت شروع شود. اصرار بر اینکه بخش کشاورزی ما خرده پا است و نمی‌تواند به بورس وارد شود یا اینکه انبارهای بورس استاندارد نیست، بهانه است.

وی افزود: درباره کشاورزی قراردادی هم باید به طور جدی فکر کرد. چرا آن همه صورت‌جلسه و ابلاغیه درباره کشاورزی قراردادی اجرایی نشد. باید از این فضای به اصطلاح چسبندگی بیرون بیایم و متنوع‌سازی مبادلات را انجام دهیم. سیاست خرید تضمینی را باید اصلاح کنیم و دقت داشته باشیم که نمی‌توانیم آن را کنار بگذاریم همان طور که کشورهای دیگر همچنان از آن استفاده می‌کنند.

ناکارآمدی شورای اقتصاد در تعیین قیمت خرید تضمینی گندم

در ادامه دکتر علی اکبر باغستانی در خصوص روش‌های جایگزین سیاست خرید تضمینی گفت: با کلیات بیانات دکتر رفیعی موافقم؛ ولی یک نکته‌ای وجود دارد. ما می‌خواهیم از تولید حمایت کنیم. تولیدکننده ما گندم‌کار است. اولین کاری که باید انجام دهیم، این است که سکوت کنیم و ببینیم خود ذی‌نفعان و گندم‌کاران چه می‌خواهند؛ یعنی ببینیم مشکلات گندم‌کار که در مزرعه تولید می‌کند، چیست؟ باید مسائلی را اولویت‌بندی کنیم و نحوه مداخله مناسب برای حل آن مسئله را پیدا کنیم.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: مثلاً یک زمان این طور بود که وقتی قیمت تضمینی می‌خواست تعیین شود، کارشناسان قیمت را از استان‌های کشور دریافت می‌کردند، قیمت سال زراعی قبل را می‌گرفتند؛ چون هنوز قیمت امسال تحقق پیدا نکرده بود، کارشناسان آن قیمت‌ها را بررسی و تورم را در آن لحاظ می‌کردند، آن هم

تورم تحقق یافته گذشته بود. این قیمت به شورای اقتصاد پیشنهاد می‌شد، آنجا هم ضرب و تقسیمی انجام می‌شد و براساس بودجه کشور به یک عدد و رقم مصوبی می‌رسید.

وی تاکید کرد: در تمام این سال‌ها قیمت پیشنهادی وزارت جهاد کشاورزی بالاتر از قیمت مصوب بود؛ ولی در نهایت قیمت پایین تصویب می‌شد که نه حقوق تولیدکننده را تأمین می‌کرد و نه دولت را به هدف غذای ارزان می‌رساند. تصور دولت این است که هرچه قیمت گندم کمتر باشد، نان هم ارزان‌تر می‌شود؛ غافل از اینکه زنجیره بین گندم تا نان زنجیره کوتاهی نیست. طولانی بودن این زنجیره باعث می‌شود انواع واسطه‌ها در این بازار حضور پیدا کنند و با انواع روش‌های تقلب یا قانونی از این کالای استراتژیک سود به دست آورند.

باغستانی ادامه داد: به این ترتیب یک سری هزینه‌های تبعی مثل انرژی، نیروی کار، اجاره و هزینه فرصت بر نان وارد می‌شود. قرار نیست درآمد یک نانوا به عنوان مثال از یک بقال کمتر باشد. حقیقت این است که نانوا با درآمد انتظاری زندگی می‌کند؛ چون با هزینه‌های واقعی دست به گریبان است.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد گفت: پیشنهاد من این است که از بستر قانون خرید تضمینی استفاده کنیم، اجرای درست این قانون خیلی کمک می‌کند. چون قانون افزایش بهره‌وری نتیجه خرد جمعی بود، مشارکت ذی‌نفعان بود، بسترهایی در آن دیده شد؛ ولی بعضی اجزایش را خراب کردند؛ مثلاً جایزه افزایش بهره‌وری به الگوی کشت بستگی دارد، در صورتی که الگوی کشت ابلاغ نمی‌شود. وقتی علت آن را جویا می‌شویم، می‌گویید؛ نوسانات زیاد است، دولت‌ها تغییر می‌کنند و هزار اما و اگر می‌آورند.

معیارهای تعیین قیمت گندم در اصلاحیه قانون خرید تضمینی

این کارشناس کشاورزی بیان داشت: براساس اصلاحیه جدید قانون تضمین خرید محصولات کشاورزی قیمت محصولات مندرج در این قانون باید براساس چهار معیار تعیین شود. طبق قانون قیمت هرکدام از روش‌های محاسبه که بالاتر شد، معیار قرار خواهد گرفت.

باستانی افزود: این معیارها شامل هزینه‌های واقعی تولید با سود متعارف و با حفظ رابطه مبادله داخل و خارج بخش، آخرین نرخ تورم اعلامی بانک مرکزی و هزینه تمام‌شده محصول مشابه وارداتی است. در قانون اعلام شده هر وقت هزینه‌ها افزایش پیدا کرد، شورای قیمت‌گذاری می‌تواند جلسه تشکیل دهد و قیمت‌ها را بازنگری کند.

وی تاکید کرد: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی هم کمیته بررسی و پیشنهاد اولیه قیمت این قانون را برعهده دارد؛ اعتقاد ما این است که اگر می‌خواهیم از تولید حمایت کنیم، اول باید ببینیم تولیدکننده چه می‌خواهد. از طرفی قانون خرید تضمینی این ظرفیت را دارد که سایر سیاست‌های حمایتی را نیز تعیین کند.

این کارشناس کشاورزی گفت: تا به حال یک جلسه شورا تشکیل شده، وزیر جهاد کشاورزی هم رئیس آن است. حالا باید دید چرا وزیر امور اقتصادی و دارایی و رئیس سازمان برنامه و بودجه که عضو این شورا هستند در این جلسه حضور پیدا نمی‌کنند. نمایندگان ناظر و قانون‌گذار باید بروند بحث کنند که چرا این افراد نمی‌آیند. چرا وقتی قیمت پنج هزار تومان پیشنهاد می‌شود، قیمت را چهار هزار تومان تعیین می‌کنند و اعلام می‌شود هزار تومان جایزه می‌دهیم.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی اظهار

داشت: باید دید چقدر از این مقاومت در برابر تعیین صحیح قیمت علمی، سیاسی و ناشی از محدودیت‌های بودجه است. من فکر می‌کنم اگر قرار بود از اول پنج هزار تومان مصوب شود، باید همان را اعلام می‌کردند.

لزوم استفاده از بسته سیاست حمایت از تولید گندم

باستانی گفت: ما الآن نمی‌دانیم رفاه هر یک از سیاست‌های حمایتی چیست. بر روی کاغذ بهترین سیاست‌ها، سیاست‌های حمایت مبتنی بر بازار است. سیاستی موفق خواهد بود که از موانع غیر تعرفه‌ای به سوی موانع تعرفه‌ای حرکت کند. البته اینها تئوری و روی کاغذ است؛ ولی در کشور ما در شرایط فعلی ما باید به یک بسته سیاستی برسیم؛ مثلاً الگوی کشت را ابلاغ کنیم و از تشکلهای دعوت کنیم و بگویم به هشت میلیون تن گندم نیاز دارم، شما چه حمایتی لازم دارید. باید حق بیمه را تخفیف دهیم، دانش فنی را ارتقا دهیم و بپرسم که آیا بذر اصلاح شده یا هیبریدی می‌خواهید؟ چه فناوری لازم دارید؟ باید بپرسیم چه حمایتی می‌توانیم از شما بکنیم، بعد هزینه و منافع آن حمایت را بررسی کنیم.

وی تصریح کرد: یک نکته هم درباره یارانه‌ای که ما برای نان می‌دهیم، وجود دارد. همه فکر می‌کنند این یارانه حمایت از تولیدکننده است؛ در صورتی که این‌طور نیست. عدد یارانه نان ما بزرگ است با وجود این می‌گوییم داریم از بخش تولیدکننده حمایت می‌کنیم. خیر، ما داریم از مصرف‌کننده‌ای حمایت می‌کنیم که او هم ناراضی است؛ یعنی همه ناراضی هستند؛ در حالی که پول خرج شده عدد بزرگی دارد؛ ولی به هر حال باید آن را بازنگری کرد.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی افزود: باید مسائل اقتصادی را به صورت عدد و رقمی ببینیم. یک موضوعی وجود دارد که خیلی به بحث کشاورزی ارتباطی ندارد و خیلی کلان است و آن هم سیاست

تعیین نرخ ارز در کشور است.

تأثیر منفی تصویب ارز ۴۲۰۰ تومانی بر تولید محصولات اساسی

باغستانی بیان داشت: اصولاً با نرخ ۴۲۰۰ تومانی دلار، تولید توجیه‌پذیری ندارد، نه فقط بخش کشاورزی بلکه بخش‌های دیگر را نیز در دوره زمانی کنونی با چالش مواجه کرده‌است. در سال ۱۳۹۶ گندم قزاقستان با نرخ دلار ۳۶۰۰ تومانی، ۶۵۰ الی ۷۰۰ تومان وارد می‌شد؛ در حالی که دولت در همان سال گندم را از کشاورز ۱۳۰۰ تومان می‌خرید. نه به این دلیل که گندم ما گران است؛ برای این که نرخ ارز مشکل داشت. من نمی‌خواهم اشکال بگیرم، منظورم این است که بحث کلان داریم که خیلی چیزها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ مثل تولید کفش، لباس، گندم و .. در واقع توجیه‌پذیری اقتصادی همه چیز را از بین می‌برد.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: اگر آن مسائل کلان مورد توجه قرار نگیرد، خیلی از مسائل دیگر عملاً درست نمی‌شود؛ چون اشکال ساختاری وجود دارد. در سال ۱۳۹۵ دولت برای خرید تضمینی گندم، دو هزار و سیصد میلیارد تومان در بورس برای تأمین مالی شرکت بازرگانی دولتی ایران انجام داد تا بتواند پول خرید گندم کشاورزان را بدهد. اما آقای پورمحمدی یکی از معاونین سازمان برنامه در بانک مرکزی می‌گفت این چه سیستمی است؟ آن زمان برای خرید یازده میلیون تن گندم با قیمت هزار و سیصد تومان حدود چهارده الی پانزده هزار میلیارد تومان هزینه می‌شد؛ در حالی که همین گندم را اگر از قزاقستان می‌خریدیم پنج هزار میلیارد تومان درمی‌آمد.

وی گفت: در بانک مرکزی گفته می‌شد بیاید همه این مابه‌التفاوت را بین کشاورزان توزیع کنید، اصلاً نمی‌خواهیم گندم بکارند! ببینید چنین تصوراتی بین مسئولین وجود دارد؛ یعنی فکر می‌کنند واقعاً این گندم داخلی گران و آن گندم وارداتی

ارزان است؛ درحالی که نرخ ارز اشکال دارد، در حالی که نباید بهای تمام شده نیروی کار ارزان اختلاف داشته باشد، چنانچه تجربه این چند سال اخیر نشان داد که این طور نبوده است.

لزام کاهش هزینه‌های اجرای قانون خرید تضمینی

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی وزارت جهاد کشاورزی تصریح کرد: الان هم قضیه معکوس است، به همین دلیل است که سیاست قیمت‌گذاری ما حداقل در دو سال گذشته توجیه ندارد. مثلاً امسال دولت باید چهل، پنجاه هزار میلیارد تومان هزینه کند تا گندم بخرد. قرار است آن را ۶۶۵، ۹۰۰ و ۲۷۰۰ تومان بفروشد. در طول سال هم قرار است آن را بفروشد؛ ولی تقریباً همه پول را باید در طی سه یا چهارماه به کشاورزان پرداخت کند. این یک بار مالی وحشتناک برای دولت است.

باستانی افزود: شرکت بازرگانی دولتی ایران برای تأمین مالی خرید تضمینی گندم وام ۱۸ الی ۲۰ درصدی از بانک‌ها می‌گیرد؛ پس این چهل هزار میلیارد را باید پنجاه هزار میلیارد تومان در نظر گرفت. در صورت‌های مالی شرکت بازرگانی دولتی ایران در سال ۱۳۹۱ هفتصد و پنجاه میلیارد تومان، در سال ۱۳۹۲ دو هزار میلیارد تومان و در سال ۱۳۹۳ هزار و صد میلیارد تومان زیان خالص برآورد شده بود. همین امر باعث تأخیر در پرداخت بهای محصول کشاورز می‌شود؛ یعنی دولت و کشاورز همزمان دچار زیان می‌شوند.

وی تأکید کرد: دولت در طول چند ماه با تأخیر و نارضایتی گندم را خرید کرده و علی‌رغم اینکه پول را پرداخت کرده، با تأخیر گندم را به فروش می‌رساند پس افت کیفی محصول اتفاق می‌افتد. گندم‌های خریداری شده به مدت ۶ الی ۹ ماه در انبار می‌مانند و به دلیل نگهداری در شرایط نامساعد فساد ایجاد می‌شود؛ حتی

اگر شرایط نامساعد نباشد، مسائل دیگری باعث این مشکلات می‌شود. به عنوان مثال آن کسی که گندم تحویل می‌گیرد، کارمند دولت است و کیفیت اصلاً برای او مهم نیست. ثانیاً، اگر کارمند دولت هم نباشد، مجبور است آن گندم را بخرد. اگر از آن کشاورز نخرد، جنجال پیش می‌آید. مثلاً در قزوین در سال ۱۳۹۴ درگیری شد و یکی از کشاورزان جان خود را از دست داد؛ بنابراین خریدار مجبور است خیلی به کیفیت توجه نکند؛ چون ساختار این طور تعریف شده و ایجاد نارضایتی در خریدار می‌کند.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: آقای مرتضوی از انجمن آردسازان می‌گفت دستگاه‌های ما در حوزه آسیاب به دلیل گندم‌های بی کیفیت دچار مشکل می‌شود. سنگ‌ریزه، خرده‌شیشه و همه چیز داخل گندم هست؛ چون در خرید دقت کافی نشده‌است.

سازوکار بورس کالا بستر مناسبی برای عرضه گندم توسط کشاورزان

باغستانی گفت: خیلی مختصر درباره سازوکار بورس هم توضیح دهم که توانست حداقل بخشی از چالش‌های موجود در سیاست خرید تضمینی را حل کند. در سال ۱۳۹۵ یک میلیون و صد و پنجاه هزار تن جو و پانصد هفتاد هزار تن ذرت در بورس کالا معامله شد.

وی ادامه داد: در واقع، ما انبارهایی را در استان‌های محل تولید پذیرش کردیم و به کشاورز گفتیم کالا را به انبار ببرد و برای هر کد بورسی گواهی سپرده کالا صادر شد؛ یعنی مثلاً ده تن کالا در انبار می‌گذارد؛ در حالی که آن انبار دولتی نیست و مورد پذیرش بورس است. پس بابت این مسئله از انباردار تضمین گرفته می‌شود. باغستانی بیان داشت: گواهی صادر شده به نام کشاورز بود و کشاورز می‌آمد و محصول خود را یک روز پس از تحویل محصول به انبار تا هر زمان که می‌خواست،

می توانست در بازار به فروش برساند. کشاورز بعد از یک روز کاری به پول فروش محصول خود دست پیدا می کرد. چون این محصول را یک شرکت دامداری یا طیور و ... خریده بود که دولتی هم نبود.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش های برنامه ریزی وزارت جهاد کشاورزی تصریح کرد: وزارت جهاد کشاورزی روز بعد از معاملات چنانچه قیمت خریداری شده پائین تر از قیمت مصوب دولت می شد، فهرستی را به سازمان برنامه اعلام می کرد تا این مابه التفاوت به حساب کشاورزان واریز شود.

این کارشناس کشاورزی افزود: از آنجا به بعد گاهی تأخیراتی صورت می گرفت؛ ولی قابل تحمل بود؛ چون یک سوم و یک چهارم پول بود. قرار بود مطابق مصوبه هیات وزیران در عرض دو هفته این مابه التفاوت پرداخت شود که در بعضی موارد تأخیر داشت. حال اگر دولت می خواست این مقدار محصول را با سیاست خرید تضمینی بخرد، باید هزار و هفتصد میلیارد تومان در سال ۱۳۹۵ هزینه می کرد؛ اما با سیاست قیمت تضمینی هیچ هزینه ای نکرد و همه آن محصول ها در بازار خرید و فروش شد و هیچ ردیفی در بودجه برای آن دیده نشد، به جز آن سیصد و بیست میلیارد تومانی که بابت مابه التفاوت پرداخت کرد؛ یعنی به جای هزار و هفتصد میلیارد تومان، سیصد و بیست میلیارد تومان بار مالی داشت. یک چهارم بودجه ای که دولت برای این کار در نظر می گیرد.

وی ادامه داد: مسئله دیگر هزینه های تبعی است. در سال ۱۳۹۳ دولت به ازای خرید هر کیلوگرم ذرت صد و شصت تومان هزینه های تبعی پرداخت کرد. هزینه های تبعی شامل متوسط هزینه حمل، متوسط هزینه خشک کن، هزینه های انبارداری، متوسط هزینه افت و کسری محصول و کارمزد عرضه در بورس کالا است. بررسی ها نشان می دهد این هزینه ها در ساختار بورس پانصد و چهل و هفت ریال شد.

باغستانی ادامه داد: تفاوت دیگر سیاست خرید تضمینی و بورس کالا در پرداخت

هزینه متوسط افت محصول است. بیشتر هزینه تبعی که در خرید دولت اتفاق می‌افتد، متوسط هزینه افت است. دولت هر ساله مبلغی بابت افت کیفیت محصول به انباردار پرداخت می‌کند در حالی که در سیاست قیمت تضمینی و استفاده از بورس کالا هزینه‌ای به عنوان افت به انباردار پرداخت نمی‌شود. انباردار، گندم را با استاندارد مشخصی تحویل می‌گیرد و تحویل می‌دهد. اگر غیر از استانداردهای تعریف شده محصول را تحویل دهد، تضمینش به اجرا گذاشته می‌شود. این تأثیر مستقیمی در بحث افزایش استاندارد تولید دارد. چون اگر به جز این باشد، خریدار تحویل نخواهد گرفت.

امکان اجرای سیاست قیمت تضمینی با زیرساخت‌های فعلی

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی گفت: همه این بحث‌ها را عرض کردم که به این جمع‌بندی برسم. ما با بعضی از سیاست‌های نه چندان پیچیده روبه‌رو هستیم؛ یک زمان گفته می‌شد بورس کالا اصلاً قابل اجرا نیست. این همه کشاورز را می‌خواهید درگیر کنید؟ من آمار دارم. تعداد کشاورزان درگیر شده در سال ۱۳۹۵، شصت و شش هزار نفر در محصول جو، هفده هزار نفر در محصول ذرت و جمعاً چیزی حدود هشتاد هزار کشاورز می‌شدند. برای آنها کد بورسی صادر شد و معاملات خود را بدون مشکل انجام دادند. البته یک سری تسهیلاتی فراهم شد تا کار راحت‌تر انجام شود. اجرا شدن این امر قابل تصور است، دو سال هم اجرا شد و واقعاً بار مالی دولت و موضوعات دیگر را کاهش داد.

باغستانی تأکید کرد: سیاست قیمت تضمینی می‌توانست درباره گندم هم اجرا شود، البته در این مورد پیچیدگی وجود داشت. درباره ذرت و جو، خریداران اتحاد تعاون صندوق‌های حمایتی و بخش خصوصی دامداران وارد شدند؛ ولی درباره گندم باید

صنعت آرد و نان معامله می کردند. آنها همگی می گفتند ما با این روش راحت تریم تا بخواهیم از دولت بخیریم؛ ولی اقتصاد سیاسی در کشور ما قوی تر است.

وی افزود: سازمان برنامه و بودجه به شدت به دنبال اجرای سیاست قیمت تضمینی بود در حالی که این سازمان مکانی است که دستگاه‌های دولتی بروند آویزش بشوند تا بودجه آن‌ها را تامین کند. فروردین هر سال تماس می گرفتند و جویای اجرای این سیاست در کشور می شدند.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: از سال ۱۳۹۷ معاملات در بورس دیگر معنی پیدا نکرد. در سال ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ هم این اتفاق افتاد، یعنی معاملات با کشاورز در بورس کالا به دلیل بحث سیاست کنترل قیمت به طور کلی متوقف شد. در سال ۱۳۹۳ ارزش معاملات کشاورزی یک درصد کل معاملات در بورس کالا بود. در سال ۱۳۹۶ از لحاظ رشد حجمی و ارزشی به دوازده درصد رسید. متأسفانه از سال ۱۳۹۷ به بعد دوباره با کاهش شدید مواجه شد.

تفاوت ماهیت گندم و سایر محصولات در تعیین سیاست‌های حمایتی

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی وزارت جهاد کشاورزی گفت: در سال جاری با شرکت بازرگانی دولتی ایران برای فروش دو میلیون تن گندم به صورت مستقیم به کارخانجات صحبت و موافقت آن‌ها گرفته شد که باری را از دوش دولت بردارد. ولی متأسفانه امسال دو هزار تن به آن بخش از صنایع فروخته شد و عملاً از فروش این قسمت شانه خالی کردند و موافقتشان منتفی شد؛ یعنی قبول نکردند فروش مستقیم به کارخانجات آرد داشته باشیم.

باستانی ادامه داد: البته باید به یک نکته دیگر هم توجه کرد و آن این که گندم با کالایی مثل سیب فرق دارد. مثلاً ما می‌گوییم سیب را می‌آوریم در بورس عرضه می‌کنیم. اگر خریدار در بورس قیمت بالاتر داد، دولت آن را می‌خرد. می‌گوید اگر

بازار سیب را به قیمت بالاتر از تو خرید، برو بفروش، اگر نخريد من از تو می خرم؛ ولی گندم این طور نیست؛ چون کارخانه آرد یارانه می گیرد. دولت نمی تواند بگوید که تو برو آن را در بازار بفروش اگر بیشتر فروختی که مال خودت، اگر فروختی من می خرم. سیاست خرید تضمینی در واقع این را می خواهد به شما بگوید، ولی درباره گندم این اتفاق نمی افتد؛ چون ما سیاست غذای ارزان را داریم که در کنار سیاست حمایت از تولیدکننده قرار دارد.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: پیشنهاد شفافم برای اصلاح این است که گندم به فرآیند قراردادی در بحث بورس طی یک دوره پنج ساله اضافه شود. ما نمی توانیم به طور ضربتی چنین کاری کنیم، باید یک دوره پنج ساله در نظر بگیریم. همان طور که برنامه توسعه می نویسیم باید بگوییم در این سال درصد مشخصی از فرآیند را خصوصی می کنیم تا به پنج سال برسیم. اگر کاری درست اجرا نشد، نباید بگوییم اصل آن کار اشکال دارد؛ باید ببینیم کجای کار اشتباه بوده تا آن را حل کنیم. تأکید می کنم همه این مسائل در دانشگاه ها و مؤسسات مختلف تحقیق شده است. باید مجموعه این موارد را کنار هم بگذاریم و آن عزم هم وجود داشته باشد. ان شاء الله همه به منافع ملی کشور فکر کنیم نه به منافع بخش و گروه و باز تأکید می کنم به جای اقتصاد سیاسی، به سیاست اقتصادی نیاز داریم.

اهمیت خودکفایی در تولید گندم از منظر حاکمیت

در ادامه دکتر علیرضا ناصرپور مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا در خصوص راهکارهای حل چالش های اجرای سیاست خرید تضمینی گفت: برای حل مشکلات این زنجیره به یک بسته سیاستی و یک فرآیند ثابت برای تمام اجزا نیاز داریم. به مجموعه ای از سیاست ها نیاز است که پیوسته اندازه گیری، رصد و پایش شوند. این سیاست ها باید دینامیک و قابل اصلاح باشند. باید برای سناریوهای

مختلف آمادگی داشته باشیم.

این کارشناس اقتصادی بیان داشت: برای حاکمیت مهم است که بتواند حداکثر خودکفایی را از منابع داخل داشته باشد، حتی با وجود هزینه‌هایی که ممکن است برای او به همراه داشته باشد. حاکمیت به طور مشخص برای تولید گندم اصرار دارد و این کار هم درست است.

وی افزود: اولین گام این است که یک جریان دائمی تولید وجود داشته باشد؛ تعداد بسیار زیادی گندم کار داریم؛ بعضی خرد و کوچک هستند و کشاورزی آن‌ها به صورت دیم است. گندمی که از آن‌ها خریداری می‌شود یک مجموعه خیلی بزرگی است. سعی شد تا یک نظام صنفی کشاورزی راه‌اندازی شود و به کشاورزان پروانه دهد تا شناسایی شوند. نظام مهندسی وارد شد تا عملکرد آنها را افزایش دهد تا کشاورزان بتوانند حمایت فنی و مشاوره‌ای دریافت کنند. سیاست‌های مختلفی انجام شد؛ همه انتظار داشتند که این سیاست‌ها همه چیز را حل کند؛ ولی همه مشکلات را حل نکرد؛ چون توجه نکردند که هر سیاست موفق‌ی پیش‌نیازهایی احتیاج دارد.

اثرگذاری تصمیمات کلان بر تمامی زیربخش‌های اقتصادی

ناصرپور تاکید کرد: ما در یک اکوسیستم زندگی می‌کنیم. این اکوسیستم اقتصادی به ما می‌گوید وقتی نرخ ارز جهش پیدا می‌کند، افراد برای مقابله با تورم افسار گسیخته پنجاه - شصت درصدی شروع می‌کنند به «دلاریزه کردن» دارایی‌های خود؛ یعنی منابع از سمت فعالیت‌های مولد که با ریسک همراه است مثل بخش کشاورزی که ریسک بازار، آب و هوا و انواع مخاطرات را دارد، ریسک تجاری هم به تازگی به آن اضافه شده، دارایی‌هایش را به سمت بازارهای دیگری منتقل می‌کند که با ریسک کمتری روبه‌رو است. نگاه می‌کند که قیمت دلار دارد بالا می‌رود، اگر

شرایط در بورس خوب باشد، آن‌جا می‌رود، یا خودرو و هر چیزی که کشش خرید داشته‌باشد، به سراغ آن می‌رود، و خود را به حداکثر بازدهی می‌رساند.

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا اظهار داشت: پس باید شناخت خوبی از پیش‌نیازها ارائه دهیم؛ مثلاً وقتی تورم زیاد وجود دارد، هر چند ماه یکبار هر سیاست قیمتی را که بگذارید باید آن را بازنگری کنید. باید انتظارات مردم و انتظارات تورمی را درباره آن بررسی کرد تا مشخص شود چه میزان از تورم ناشی از نقدینگی، دخالت‌های اشتباه و تورم وارداتی بوده‌است. باید تورم انتظاری را به صورت ویژه محاسبه کرد تا میزان غلبه تورم انتظاری بر آن مشخص شود. همه مردم از جمله تولیدکننده با این تورم مواجه هستند.

این کارشناس اقتصادی گفت: یکی دیگر از مشکلات بخش کشاورزی سرکوب قیمت است. ما به اسم حمایت از مصرف‌کننده اجناس را قیمت‌گذاری می‌کنیم، بازار را سرکوب می‌کنیم و بازار منتظر سرکوب من نمی‌ماند. آن بازار رفتار خود را با احتکار و از بین بردن کالا نشان می‌دهد و هزینه سیاست‌گذار را بالا می‌برد.

وی افزود: راهکار موجود این است که به عقب نگاه کنیم و از وضع موجود فاصله بگیریم، ببینیم آیا اصلاً درست است که ما در تعیین قیمت دخالت کنیم و قیمت‌گذاری کنیم. اگر انتظار دارید ما الآن یک نسخه بنویسیم، امکان‌پذیر نیست. اولاً، مسیر مشخص است؛ ولی ما تشکل‌ها و افراد ذی‌نفع را به تصمیم‌گیری وارد می‌کنیم. به جای این که از بالا به پایین برنامه‌ریزی کنیم.

بازطراحی ساختار خرید تضمینی گندم

ناصرپور اظهار داشت: ابتدا باید آمار تولید گندم در کشور واقعی شود به نظر من آن را به تشکل‌ها واگذار کنیم، چون ساماندهی کردن را باید از بحث تولید شروع کنیم. به تشکل تولیدکننده بگوئیم؛ الآن فلان مقدار نیاز داریم، باید بتوانید با این کیفیت

گندم به ما بدهید. اگر توانست، باید برای بازار آن برنامه‌ریزی و کاملاً سهمیه‌بندی کرد؛ مثلاً چه میزان را در قالب کشاورزی قراردادی یا سایر مدل‌های حمایت از تولید تأمین کرد.

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا ادامه داد: حتی کشاورز هم بعد از عقد قرارداد، خیالش از تأمین مالی آسوده می‌شود. بیمه دخالت می‌کند می‌گوید من قرارداد شما را حمایت می‌کنم و تا این میزان را بیمه می‌کنم. جایزه بهره‌وری می‌گوید من آنهایی که این قرارداد را بسته و این الگو را رعایت می‌کنند پاداش افزایش بهره‌وری می‌دهم، وزارت نیرو می‌گوید این گندم‌کار که مقدار تولیدش فلان میزان است، من حجم آب او را تأمین می‌کنم. پس آب او هم درست مشخص می‌شود و من می‌توانم دقیقاً از آنها حمایت فنی و تکنولوژی داشته‌باشم. مروّجان و مهندسان ناظر را هم می‌فرستم بر سر آن مزارع تا یک بخشی درست شود.

وی افزود: بالاتر از آن، ماده ۲۲ قانون افزایش بهره‌وری هم تأکید می‌کند که دولت دو سال بعد از تصویب این قانون باید اطلاعات را از سر مزرعه جمع کرده‌باشد. از سال ۱۳۸۹ تا الآن این اطلاعات را نداریم و با این سیستم موجود نمی‌توانیم مشکلات را حل کنیم. یعنی اقدام و شیوه مشخص است. من فکر نمی‌کنم کسی روی این بحث ابهام داشته‌باشد؛ ولی گام اول را درست و موفق انجام دهیم. ما مدام سیاست‌ها را تغییر می‌دهیم چرا که همیشه در مقطع حساس کنونی قرار داریم.

کاهش دخالت دولت در زنجیره گندم با عرضه این محصول در بورس کالا

ناصرپور گفت: به نظر من بهترین مکانیسم این است که دولت آن بخش ذخایر استراتژیک را چون وظیفه حاکمیت است از مکانیسم بورس بخرد. بورس این مکانیسم را برای دولت فراهم می‌کند و کالا و قراردادهای دولت را استاندارد

می‌کند، به فرایندهای نظارتی شفافیت می‌بخشد. خیال دولت و سایر بازیگران هم راحت است.

این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: تولیدکننده هم به موقع عرضه می‌کند، تولیدکننده‌ها خرد و تقاضاکننده‌ها عمده هستند، باید این موارد را بالانس کرد. باید از بیمه خواست اگر کشاورزها این طوری الگو و ضوابط را رعایت کردند، آنها باید به این شکل حمایت کند؛ مثلاً من حق بیمه‌ای را که باید به دولت بدهم، به این افراد می‌دهم.

وی ادامه داد: تقریباً یکی از شعارهای اصلی کاندیداهای ریاست جمهوری همین جدا کردن قیمت کالاهای اساسی از قیمت دلار بود. این یک مفهوم روشنی دارد. دلیل آن هم خیلی واضح است، به خاطر فشار تورمی شدیدی که روی جامعه بوده، هر دولتی که استقرار پیدا کند، مجبور است به هر روشی درباره قیمت‌گذاری کالاهای اساسی مثل غذا دخالت کند. این دخالت‌ها می‌تواند شکل و شمایل بازار داشته باشد ولی معمولاً راه‌های، تجربه شده انتخاب می‌شود. شاید دوستان تمایل نداشته باشند از روش‌های پیشنهاد شده به دلیل ترس از ابعاد ناشناخته یا هر دلیل دیگری استفاده کنند؛ اما این روش در جاهای دیگر احتمالاً استفاده شده و مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

لزوم استفاده از تجربه موفق اجرای سیاست قیمت تضمینی در محصولات کشاورزی

مدیر توسعه بازار مشتقه بورس کالا افزود: تجربه استفاده از سازوکار بورس کالا طرح موفق‌تری نسبت به سایر سیاست‌ها است چرا که می‌تواند بار مالی دولت را سبک کند. همین سبک شدن بار مالی باعث می‌شود تعیین قیمت تضمینی منطقی باشد.

این کارشناس اقتصادی گفت: دولت در حال حاضر وقتی می‌خواهد تصمیم بگیرد، می‌گوید پنج هزار تومان؛ یعنی پنجاه هزار میلیارد تومان بودجه نیاز دارد. این طور به ماجرا نگاه می‌کند؛ ولی وقتی به او بگویید این پنجاه هزار میلیارد تومان نیست و قرار نیست همه آن را شما پرداخت کنید، شاید بتواند تصمیم بهتری درباره نحوه تعیین قیمت بگیرد. البته صحبت‌های دوستان درباره نحوه تعیین قیمت تضمینی درباره قیمت کلان ارز را می‌پذیرم؛ ولی همچنان اعتقاد دارم حداقل به صورت گام به گام باید باشد؛ هرچند گندم پیچیدگی‌هایش بیشتر از این دو کالایی است که درباره آن اقدام کردیم؛ ولی می‌توانیم این را درباره گندم هم اجرا کنیم.

وی افزود: در سال ۱۳۹۶ یک میلیون تن گندم تولید داخل توسط شرکت بازرگانی دولتی ایران در بورس کالا معامله شد و حتی بخشی از گندم‌های تولیدی با توجه به مازادی که از سال قبل داشتیم نیز صادر شد. پیش‌بینی می‌شد عددی بین چهار تا پنج میلیون تن تقاضا از طریق بخش خصوصی واقعی داشته باشیم. از صد درصد فروشی که انجام شد چهل و چهار درصد توسط بخش خصوصی انجام شد.

کشت محصولات بی‌اهمیت نتیجه عدم اجرای صحیح سیاست حمایت از تولید گندم

در ادامه مهندس شهرام شاهین فر عضو بنیاد توانمندسازی گندم‌کاران اظهار داشت: همان‌طور که اشاره شد وضعیت بازار ما متأثر از تصمیم‌گیری‌های دولت است. اگر فقط انحصار باشد به این جا منتهی می‌شود که تولیدکننده پایان سال باید فکر کند آیا کار درستی کرده که گندم را فلان قیمت کاشته یا اگر محصول دیگری را زیر کشت می‌برد، درآمد بیشتری عایدش می‌شد.

این کارشناس کشاورزی گفت: این تفکرات در شرایط اقتصادی حاکم، کشاورز را مجبور می‌کند تمایل به سمت کشت محصولات دیگر پیدا کند. این وضعیت

خطرناک است؛ ضمن اینکه ابزارهای حمایتی دیگری را هم لازم داریم که بتوانیم به جز قیمت تضمینی یا خرید تضمینی که در بورس است آنها را کنار هم بگذاریم و بتوانیم نرخی را ارائه دهیم که هم از تولیدکننده حمایت شود و هم به امنیت غذایی دست یافت.

لزوم اتخاذ راهکار ترکیبی برای حمایت از تولید و تامین گندم

سپس دکتر علی نصیری اقدم رئیس پژوهشکده امور اقتصادی وزارت اقتصاد در پایان نشست گفت: موضوع تولید ایمن گندم هم از نظر تولید و هم از نظر مصرف موضوع مهمی است. با وجود اینکه راهکارها مشخص است اما پیدا کردن راه حلی که باعث حل مسئله باشد کار ساده‌ای نیست. اگرچه سیاست قیمت تضمینی از طریق بورس و راه حل کشاورزی قراردادی پیشنهاد می‌شود ولی با توجه به انحصار خرید و تفاوت میان قیمت خرید و قیمت مصرف انتخاب مسیر بهینه کار آسانی به نظر نمی‌رسد.

این کارشناس اقتصادی خاطر نشان کرد: اجمالا می‌توانیم ترکیبی از راه‌ها را در نظر بگیریم؛ شاید راهی جز خرید تضمینی نباشد و تلاش بر این باشد که اشکالات این مسئله کم شود. برای بهبود این زنجیره نیاز است که دوستان دست‌اندرکار، برنامه بلندمدتی برای حل چالش‌ها داشته‌باشند برای اینکه چگونه ساختار انحصاری این مسئله را در میان‌مدت یا بلندمدت کاهش دهیم. چگونه قیمت مصرف را اصلاح کنیم. حتما ملاحظاتی در سیستم مالیاتی و سیستم رفاهی کشور دخیل است که تا این موارد اصلاح نشود بعید است قیمت بازار قابلیت اصلاح چندانی پیدا کند.

نشست سازوکار تعیین قیمت نان و الگوی بهره‌مندی اقشار آسیب پذیر

مرکز مطالعات و بررسی‌های راهبردی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

نشست دوم از سلسله نشست تخصصی تولید و تامین غذای اساسی با موضوع «سازوکار تعیین قیمت نان و الگوی بهره‌مندی اقشار آسیب پذیر» ۲۱ تیرماه در مرکز مطالعات و بررسی‌های راهبردی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام برگزار شد. این سلسله نشست‌ها در چارچوب «گفتگوهای مسیر پیشرفت» اندیشکده اقتصاد مقاومتی برگزار می‌شود.

پرویز منصور خاکی مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت، هادی موسوی نیک مدیر کل دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت رفاه، محمد حسن جلالی مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران، سید محمود حسینی درویشانی مدیرکل امور صنعت، معدن بازرگانی و ارتباطات سازمان برنامه

و بودجه، علیرضا مروت پور رئیس کانون هماهنگی صنعت آرد و نان، مرتضی زمانیان عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر، فهیمه بهرامی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی، حامد رفیعی مدیر گروه اقتصاد کشاورزی دانشگاه تهران، دکتر محمدجواد مختاری کارشناس دفتر بررسی‌های راهبردی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام و میرهادی رهگشای کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی اعضای اصلی این نشست بودند.

لزوم بررسی سازوکارهای اصلاح یارانه نان

دکتر حامد رفیعی عضو هیات علمی دانشگاه تهران و دبیر نشست در خصوص موضوع این جلسه گفت: چالش‌های جدی در زنجیره گندم، آرد و نان ناشی از چندنرخ بودن قیمت آرد و نان، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر، کیفیت و ضایعات نان وجود دارد.

رفیعی اظهار داشت: این جلسه را با بررسی چالش‌ها و آسیب‌ها در تعیین قیمت نان و بهره‌مندی اقشار آسیب‌پذیر وضعیت کنونی آغاز می‌کنیم. ان‌شاءالله در گام بعدی درباره سازوکار پیشنهادی صحبت خواهیم کرد.

لزوم یکسان‌سازی نرخ آرد و نان به منظور حل مشکلات زنجیره

در ادامه مهندس علیرضا مروت پور رئیس کانون هماهنگی صنعت آرد و نان در خصوص موضوع این نشست گفت: تا زمانی که در قیمت آرد و نان یکسان‌سازی نشود، مسائل زنجیره نان درست نمی‌شود و این مسئله در همه جای دنیا صادق است. تا زمانی که بازار رقابتی نباشد، بهترین کیفیت و قیمت هم باشد فایده‌ای ندارد. همه عزیزان دوست دارند این اتفاق بیفتد، ولی تصمیم‌گیری در جای دیگری

انجام می‌شود. تا زمانی که دولت‌ها به جای نظارت، در زنجیره تصدی‌گری کنند، هرگز کار درست نمی‌شود.

این کارشناس حوزه آرد و نان تصریح کرد: به هر حال در تمام اصناف همه بر اساس قیمت تمام شده، محصولشان را می‌فروشند. من به حمایت از کسانی که نان سستی تولید می‌کنند می‌گویم ابتدای سال که حقوق و دستمزد افزایش پیدا کرد، دولت فکر می‌کند چون آرد را تامین می‌کند باید روی همه کارها نظارت کند. در حالی که حقوق، سنوات، بیمه، مالیات و... افزایش پیدا می‌کند ولی قیمت نان تغییری نکند. همه دولت‌ها از اینکه بخواهند به این عرصه وارد شوند ترس داشتند.

اثرات منفی تعیین نادرست قیمت نان بر کیفیت این محصول

مروت پور اظهار داشت: با سیاست دولت، تولیدکننده برای کاهش فاصله قیمت تمام شده و قیمت فروش، حقوق کارگر را کم و انواع افزودنی‌ها نظیر جوش شیرین به نان اضافه می‌کند. زمانی در نانوائی‌ها پنج پرسنل کار می‌کردند در حالی که در حال حاضر تعداد افراد شاغل در هر نانوائی به دو نفر کاهش پیدا کرده‌است. از سوی دیگر پرسنل به دلیل شرایط کرونا مجبور هستند همه کارها نظیر خمیرگیری، تنور و ... را به تنهایی انجام دهند.

رئیس کانون هماهنگی صنعت آرد و نان گفت: اگر نان گران شود، چون غذای اصلی است همه صداها بلند می‌شود. کسی باید باشد که به نمایندگی تولیدکننده و مصرف‌کننده با دولت حرف بزند و از هر دو طرف حمایت کند. امروز قیمت آردی که به نانوا می‌دهند ۶۰۰، ۷۰۰ تومان است در حالی که همین آرد در بازار آزاد ۵۰۰۰ تومان فروخته می‌شود. کسی که دنبال خلاف می‌رود انگیزه‌ای برای تولید ندارد. برای واقعی شدن قیمت نان و برای نجات از بحران باید آزادسازی صورت گیرد؛ البته باید از قبل برنامه‌ریزی شود. یارانه نان ۱۳۹۷ را با سال‌های بعد از آن مقایسه

کنید. فکر می‌کنم دولت باید سال بعد نفت را بفروشد و درآمد حاصل از آن را به نان یارانه بدهد چرا که به دلیل کرونا قیمت جهانی گندم در حال افزایش است.

لزوم آزادی در انتخاب آرد توسط نانوایان برای بهبود کیفیت نان

در ادامه دکتر پرویز منصور خاکی مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت در خصوص مشکلات زنجیره گندم، آرد و نان گفت: مهم‌ترین بخش زنجیره گندم، آرد و نان بخش آخر زنجیره یعنی نان است. ایجاد رقابت از مرحله خرید گندم از کشاورز و واردات گندم، آزادی انتخاب کارخانه آرد در خرید گندم تا حق انتخاب مصرف‌کننده در قیمت و نوع نان را شامل می‌شود. باید نظامی مبتنی بر رقابت و آزادی تصمیم‌گیری برای زنجیره تأمین و توزیع ایجاد شود. به هر حال ما می‌خواهیم برای سه و نیم دهک اول جامعه که زیر خط فقر هستند، تصمیم بگیریم. این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: هزینه تولید نان از مرحله کشت گندم توسط کشاورز شروع می‌شود. این در حالی است که هیچ آموزشی برای کشاورزان جهت افزایش بهره‌وری، کاهش ضایعات، افزایش کیفیت گندم، افزایش بهره‌وری نهاده، افزایش بهره‌وری آب و نحوه شخم زدن در ایران صورت نمی‌گیرد. عدم آشنایی کشاورزان با روش‌های تولید موجب از بین رفتن منابع و افزایش ضایعات می‌شود. خاکی تصریح کرد: نانو بدون قدرت انتخاب و بدون توجه به کیفیت و انگیزه شروع به کار می‌کند. ما دوست داریم مقوله‌ای به نام «فیزیک نان» در کشور موجود باشد که بتوانیم برای مردم نان فراهم کنیم و از طرفی نگران افزایش قیمت هم هستیم. به دلیل مشکلات موجود ۳۰ سال است نانوایان مرتب ورشکست می‌شوند. در مورد نان با مرحوم هاشمی رفسنجانی جلسه‌ای داشتیم. ایشان گفتند اگر انتظار دارید نانوایی متشرع باشد و ملزم به ضوابط و مبانی تعیین شده باشد، باید قفل بزرگی به در نانوایی‌اش بزنید.

مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت ادامه داد: حدود ۲۷ تا ۳۰ درصد هزینه‌های نانواپی مربوط به آرد است یعنی ۷۰ درصد هزینه نانوا مجموعه هزینه‌هایی است که هر سال افزایش می‌یابد. قیمت نان از شهریور ۹۸ تا الان به صورت متمرکز افزایش پیدا نکرده است. مکانیسم فعلی اجازه می‌دهد با تشخیص استاندار، به حسب ضرورت کارگروه آرد و نان استانی قیمت را تعیین کند.

کاهش کیفیت نان به دلیل عدم تغییر قیمت این محصول

خاکی اظهار داشت: در بحث ارزش غذایی نان برای قشر آسیب‌دیده نکته قابل توجه این است که ترکیب عرضه شده برای نان به چهل هزار تن خمیرمایع نیاز دارد؛ خمیرمایع عامل اسیدی کردن پخت نان است. چون نانوا می‌خواهد ساعت شش و سی دقیقه، نانواپی را باز کند و ساعت ۷ اولین نانش بیرون بیاید به همین منظور از موادی نظیر جوش شیرین، شیر قند و... استفاده می‌کند. بنابراین هرچقدر به نان اسید فولیک آهن، ویتامین B هم اضافه کند امر بی‌فایده‌ای است. مکانیسم کاری او همین است، الزاماً جوش شیرین مصرف می‌کند. در نتیجه مکانیسم غنی‌سازی بی‌فایده می‌شود.

وی افزود: بهترین وسیله به عنوان بستر مناسب برای انتقال ارزش غذایی در ایران نان است چون ۳ بار در روز مصرف می‌شود. هرچه ارزش غذایی بخوایم می‌توانیم از طریق نان به مصرف کنندگان منتقل کنیم ولی همه مجموعه نان فسادبرانگیز شده است. اگر کسی هم فساد نمی‌کند، وجدان او مانع می‌شود.

مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت در پایان بخش اول صحبت‌های خود گفت: از طرف دیگر اختلاف موجود بین قیمت و ضایعات مفید و غیر مفید نان با قیمت آرد و گندم مشکل ایجاد کرده است. اختلاف قیمت سبوس با آرد، اختلاف قیمت آرد صنفی و صنعتی، همه این موارد نشان می‌دهد باید برای هر کیسه آرد یک

بازرس بگذاریم. یعنی این قدر زمینه برای هدررفت منابع موجود است. ۲۲ هزار میلیارد تومان منابع مالی برای خرید گندم پیش‌بینی شد که باید به ۳۰ هزار میلیارد تومان برسد. متأسفانه با مکانیسم آن هدف انتقال ارزش غذایی قطعاً نامیدکننده است، باید در سیستم یک تغییر اساسی بدهیم.

تفاوت قیمت خرید و فروش گندم چالش اساسی زنجیره گندم، آرد و نان

در ادامه مهندس حسن جلالی مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران در خصوص زنجیره گندم، آرد و نان گفت: بحث آرد و نان یک بحث کلی است. برخی اوقات هیات وزیران در تصمیم‌گیری قیمت گندم با چالش جدی روبه‌رو شده و نمی‌توانند تصمیم قاطعی بگیرند. گندم در ایران و جهان به عنوان یکی از کالاهای استراتژیک و اصلی در غذا است. در بحث تعیین قیمت خرید و فروش گندم چالش داریم. البته این اثرات همه ناشی از تحریم و فشارهای اقتصادی است که موجب پایین آمدن ارزش پول شده و این قضیه بر روی همه چیز اثر گذاشته است.

مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران اظهار داشت: از سال ۱۳۹۳ که دولت و هیئت وزیران قیمت نان را افزایش داده تاکنون هیچ تغییر اساسی در نرخ آن ایجاد نکرده است. شاخص تورم و رشد هزینه‌های تولید نان را نگاه کنید، این قیمت سرکوب شده و ثابت مانده است. بنابراین با توجه به افزایش هزینه‌ها و سرکوب قیمت، یارانه پرداختی از طرف دولت افزایش پیدا می‌کند. وقتی یارانه افزایش یابد علاوه بر بار مالی دولت، موضوع رانت ایجاد می‌شود و امکان سوء استفاده ایجاد می‌شود.

وی اظهار داشت: برای اصلاح قیمت‌ها سناریوهای زیادی طراحی شد که نتیجه‌ای

نداشت. امسال حتی برای اصناف هم یارانه می‌دهیم یعنی نه تنها جلوی این روش غلط را نگرفتیم بلکه در جاهای دیگر هم عقب گرد می‌کنیم. سال گذشته قیمت یارانه‌ای برای بیسکوئیت، ماکارونی، شیرینی و قنادی و ... در نظر گرفتیم در حالی که این محصولات مشمول قیمت‌گذاری نمی‌شوند.

جلالی تصریح کرد: سال گذشته حدود ۸ میلیون تن گندم به قیمت ۶۶۵ تومان برای تولید آرد نانوائی‌ها دادیم. این قیمت مخصوص سال ۱۳۹۴ بود و تاکنون نیز هیچ تغییری نکرده‌است. حتی سال ۱۳۹۵ هیئت وزیران قیمت فروش گندم بر سر صنف و صنعت آزادپز را از قیمت تمام شده که ۱۲۰۰ تومان بود به ۹۰۰ تومان کاهش داد که این کار دولت هم به نوعی عقب‌گرد محسوب می‌شود.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی افزود: به طور کلی چالش‌های عمده زنجیره گندم، آرد و نان مسئله قیمت خرید و فروش گندم و لحاظ کردن شرایط اقتصادی مردم است. باید به گونه‌ای این وضعیت را بررسی کرد که اولاً قیمت اصلاح شود و ثانیاً مردم فشار را متحمل نشوند.

افزایش مصرف نان در دهک‌های پائین درآمدی به دلیل افزایش قیمت سایر کالاهای اساسی

در ادامه دکتر سیدهادی موسوی نیک مدیرکل دفتر مطالعات رفاه وزارت کار و رفاه اجتماعی در خصوص چالش‌های زنجیره گندم، آرد و نان گفت: نکته اول اینکه قیمت گندم در ایران بسیار کمتر از قیمت جهانی است. نکته دوم، باید نگاهی به وضعیت خانوار داشته باشیم. از طرفی نگران اتلاف منابع و از طرف دیگر نگران وضعیت اقتصادی مردم هستیم.

مدیرکل دفتر مطالعات رفاه وزارت کار و رفاه اجتماعی اظهار داشت: حدود بیست و شش و نیم میلیون نفر فقیر، مطلقاً از پس هزینه روزانه ۲۱۰۰ کیلو کالری سرانه

و سایر هزینه‌ها که ۳ و نیم برابر شده‌است، برنمی‌آیند. به عبارت دیگر یعنی پنجاه درصد جمعیت ۲۱۰۰ کیلو کالری را تامین نمی‌کنند و در آستانه سوء تغذیه هستند. این کودکان نمی‌توانند آینده ایران را بسازند. مصرف گوشت ما تا دهک پنجم ماهانه هر خانوار کمتر از یک کیلو است. دهک اول ماهانه ۲۵۰ گرم گوشت مصرف می‌کند یعنی استخوان گوشت را داخل سوپ می‌ریزد.

وی ادامه داد: بنابراین در این شرایط به دلیل افزایش قیمت کالاهای دیگر، مصرف نان روند افزایش قابل توجهی داشته‌است. بنابراین باید نظام یارانه‌ای خانوار در ایران تغییر کند. لزومی ندارد نانوايي بالای شهر هم نان را با قیمت یارانه‌ای ارائه کند. گفتیم به کمک محلات جامه هدف را شناسایی کنیم.

امکان پرداخت یارانه نان در قالب کارت بانکی سرپرستان خانوار وجود دارد

موسوی نیک تصریح کرد: در کرمانشاه اطلاعات دستگاه پز و سایر اطلاعات مربوطه تمام نانوايي‌ها، مغازه‌ها را گرفتیم. اطلاعات جامعه هدف مصرف‌کنندگان نظیر شماره کارت شبا و ... را هم گرفتیم. در راهکار جایگزین نانوا کار خود را انجام می‌دهد و تنها بانک مرکزی با توجه به مخاطبی که با دستگاه پز نان می‌خرد، یارانه لازم را می‌پردازد.

مدیرکل دفتر مطالعات رفاه وزارت کار و رفاه اجتماعی اظهار داشت: متأسفانه بانک مرکزی برای اجرای این طرح همکاری لازم را انجام نداد. با این روش می‌توانستیم ۲۲ هزار میلیارد تومان یارانه فعلی را کاهش داده و صرف امور دیگر کنیم. در روش جایگزین وزارت کار، می‌توان فراخوان داد و مشمولین اولیه را شناسایی کرد. البته ممکن است چون نیازمندان اغلب زیر نظر چند دستگاه حمایتی هستند برای خرید نان این کار را انجام ندهند، یا از سوی دیگر این طرح برای گوشت قابل اجرا نیست

چون مغازه و فروشگاه‌های متعددی گوشت می‌فروشند.

صدور مجوزهای نانوائی یکی دیگر از مشکلات زنجیره نان در کشور

در ادامه دکتر مرتضی زمانیان عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر در خصوص زنجیره گندم، آرد و نان و چالش‌های مربوط به این زنجیره گفت: به صورت کلی طی سال‌های اخیر با تصمیمات غلط نظام اقتصادی کشور را به هم ریختیم. این استاد دانشگاه اظهار داشت: متأسفانه در کشور معضل انحصار مجوز داریم. در بخش سلامت حقوقی مشکل داریم. در پیچیده‌ترین قسمت‌ها این معضل حل می‌شود ولی در حوزه نان همچنان حل نشده باقی مانده است؛ شورای رقابت ورود کرده ولی نمی‌تواند کاری انجام دهد.

وی اظهار داشت: وقتی مجبوریم ده میلیون تن گندم را با هر کیفیتی بخریم عملاً انگیزه بهره‌وری در کشور نابود می‌شود. ترکیه دو برابر میزان تولید سال گذشته کشور ما تولید و واردات داشته است. قیمت این محصول هم خیلی با کشور ما تفاوت ندارد. از طریق صنعت آسیابانی مناسبی که دارد به سمت صادرات آرد رفته است.

عدم تناسب بودجه ۲۲ هزار میلیارد تومانی خرید تضمینی گندم با قیمت این محصول

زمانیان در ادامه تصریح کرد: بودجه بیست و دو هزار میلیارد تومانی دولت برای خرید تضمینی گندم غلط است. این عدد برای سال گذشته است. طی سال جاری قرار بود قیمت گندم پنج هزار تومان باشد. از سویی دیگر بخشی دیگر از گندم کشور با دلار چهار هزار و دویست تومانی وارد می‌شود که هزینه تمام شده بیشتری

دارد. در سال جاری حداقل چهل هزار میلیارد تومان پول نیاز است. با علم به اینکه این عدد درست نیست، اما آن را تصویب کردند.

این کارشناس اقتصادی گفت: نتیجه چنین تصمیماتی به معضلات اجتماعی ختم می‌شود. مصرف کنندگان می‌بینند تلویزیون گفته نان نباید گران شود اما روز بعد متوجه می‌شود قیمت نان گران شده‌است. ما و نانوا می‌دانیم اینکار دزدی است اما همه کاملاً این دزدی را پذیرفته‌ایم. این موضوع نابود شدن سرمایه اجتماعی است. یعنی همه ما بپذیریم که باید دزدی کنیم و در مقابل دزدی دیگران سکوت کنیم. کسی که یاد گرفت روی مسئله آرد دزدی کند، دیگر برق و چیزهای دیگر را هم می‌دزدد. با مجموعه مشکلات روبه‌رو هستیم. فرزندش هم می‌دزدد و همین‌طور سلسله‌وار ادامه پیدا می‌کند.

لزوم استفاده از تجربیات سایر کشورها در سازماندهی زنجیره نان

در ادامه دکتر فهیمه بهرامی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت در خصوص چالش‌های زنجیره گندم، آرد و نان گفت: آسان‌ترین کاری که دولت تنبل و تن‌پرور می‌کند در حلقه آخر زنجیره روی قیمت‌ها دست می‌گذارد و هیچ سیاستی برای بهره‌وری و قدرت داشتن در ناتوانی‌ها اتخاذ نمی‌کند و روی حلقه‌ای دست می‌گذارد که خودش هیچ مالکیتی ندارد، حقوق مالکیت را هم به چالش می‌کشد.

این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: این معضل را فقط در مورد نان نداریم بلکه در سایر کالاهایی که نظام قیمت‌گذاری دولتی دارد با این مشکل روبه‌رو هستیم. در زیرساخت‌ها دچار مشکل هستیم و معتقد نیستم طرح وزارت رفاه برای اعطای کارت الکترونیکی پیشنهاد خوبی باشد. هر پیشنهادی که می‌دهیم باید زنجیره‌اش را بررسی کنیم تا بتوانیم رصد و پایش کنیم.

وی افزود: برنج در کشور ما قوت غالب است. نظام توزیع و قیمت‌گذاری برنج در کشور ژاپن طی سال‌های گذشته تحولات گسترده‌ای داشته‌است. در این کشور ابتدا دولت از تولید تا توزیع را به عهده گرفته بود و به مرور با توسعه اجتماعی و تقویت زیرساخت‌ها این کنترل و مقررات‌گذاری را کاهش داد. ما سال‌ها است درگیر موضوع نان هستیم و هنوز هم داریم با رویکرد چهل سال قبل بدون هیچ گونه تحولی پیش می‌رویم و هیچ تفکر و خلاقیتی برای این کار نداشتیم. ضمن اینکه فقط به عدد بودجه نگاه نکنید، منابع آبی ارزشمندی داریم که در حال از دست رفتن هستند.

لZoom اصلاح سایر مکانیسم‌های تولید و توزیع نان به جای اصلاح قیمت

بهرامی گفت: سال ۱۳۹۷ یک پژوهشی در مورد آسیب‌شناسی قیمت‌گذاری انجام شد. نکته جالب آن است که اگر بخواهیم رفاه مصرف‌کننده را افزایش دهیم، رفاه تولیدکننده را کاهش داده‌ایم و این یک قاعده مشخص است. منظور دولت خاصی نیست، منظور تفکر خاصی است. من با اصلاح قیمت مخالفم و می‌گویم نگرش و تفکر نسبت به این قضیه باید اصلاح شود.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت ادامه داد: پیشنهاد من است که بهره‌وری منابع، زیرساخت‌های نگهداری و مسائل از این قبیل را بهبود بخشیم؛ چرا روی قیمت دست می‌گذارید؟ اساساً قیمت‌گذاری برای هر کالایی به درجه ناتوانی دولت لینک شده‌است. هرچه دولت در تامین رفاه جامعه ناتوان‌تر باشد، بیشتر به سراغ قیمت‌ها می‌رود.

وی تصریح کرد: یکی از معضلات هر جامعه که می‌تواند ریشه پیدا کند دست‌درازی روی حقوق مالکیت است. دولت باید بداند هر کس در این زنجیره قرار گرفته عقل اقتصادی دارد و این دولت است که می‌خواهد یک دستکاری بکند. با شعور و

حق انتخاب مصرف‌کننده بازی می‌شود. من این انتخاب را ندارم که بخواهم کالای باکیفیت‌تر با قیمت بالاتری خریداری کنم. به همین دلیل است که قیمت‌گذاری برای همه صورت گرفته‌است. این دولت‌ها در رصد و پایش ناتوان بودند.

نحوه اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها در خصوص نرخ نان

در ادامه دکتر سید محمود حسینی درویشانی معاون مدیرکل امور صنعت، معدن و بازرگانی و ارتباطات سازمان برنامه و بودجه در خصوص چالش‌های زنجیره گندم، آرد و نان گفت: تجربه اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها را در خصوص کالاهای اساسی داشتیم. رویکرد اصلی این بود که دولت از قیمت‌گذاری خارج شود و دخالت خود را به حداقل برساند. قیمت در مکانیسم بازار به صورت رقابتی تعیین شود و سیاست‌های جبرانی هم به صورت یارانه نقدی اعمال شود. در آن زمان اصلاحی در خصوص زنجیره گندم، آرد و نان صورت گرفت ولی ادامه پیدا نکرد. این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: در سال ۱۳۹۳ براساس مصوبه هیئت وزیران کارگروه ساماندهی گندم آرد نان تشکیل شد و دستگاه‌های مرتبط عضو آن شدند. وظایف اصلی این کارگروه شامل تدوین برنامه جامعی که کل زنجیره را در برگیرد و اصلاح قیمت بود. بنابراین از یک طرف افزایش قیمت خرید تضمینی گندم را داریم که بحث هزینه تولید و روال منطقی تورم که اجتناب‌ناپذیر است و نمی‌توان قیمت‌ها را ثابت نگه داشت ولی از این طرف قیمت فروش آرد و نان ثابت شد و موجب شد این اختلاف زیاد شود.

مدیرکل امور صنعت، معدن، بازرگانی و ارتباطات سازمان برنامه و بودجه ادامه داد: قرار بود هزینه گندم هفتاد درصد قیمت تمام شده نان باشد. در نهایت الآن برعکس است و فکر می‌کنم این میزان به سی درصد کاهش یافته‌است. این مسئله آسیب‌هایی دارد. یک آسیب این است که قیمت نسبی وقتی با کالاهای دیگر به هم

می‌خورد باعث مصرف بیش از حد کالای یارانه‌ای می‌شود، یا قاچاق به بازارهای موازی نظیر خوراک دام اتفاق می‌افتد.

درویشانی گفت: کارگروه آرد و نان جلساتی برگزار می‌کرد، اما ایراد آن این بود که صرفاً بحث اصلاحات قیمتی روی آرد و نان مطرح می‌شد ولی همین مورد هم در نهایت که به دولت می‌رسید، انجام نمی‌شد. یکی از پیشنهادات جلسه این بود که مثل سال ۱۳۹۱ براساس قیمت تمام شده گندم، نان عرضه شود و دولت اگر می‌خواهد کمک کند به صورت یارانه نقدی باشد.

زیان نانوایان با افزایش هزینه‌های نانوائی و عدم تغییر قیمت نان

سپس دکتر حامد رفیعی دبیر نشست با اشاره به چالش‌های زنجیره گندم، آرد و نان گفت: در بحث سازوکار ناچاریم برای وضع موجود راهکاری در نظر بگیریم و همه جوانب را بسنجیم. در خصوص گندم بحث قیمت‌گذاری صحیح برای گندم‌کاران وجود دارد. به عنوان مثال قیمت خرید تضمینی در سال جاری پنج هزار تومان نبود که با هزار تومان جایزه در نظر گرفته شده‌است.

عضو هیات علمی دانشگاه تهران افزود: از سویی دیگر فرض کنیم هزینه‌های تولید نان اصلاً بالا نرفته اما بالاخره هزینه زندگی یک نانوای بالا رفته‌است. پس نانوا توقع دارد باید قیمت کالای من هم بالا برود. از آن طرف قشر آسیب‌پذیر را هم داریم. شاید همه ما در ذهنمان این باشد که اقشار آسیب‌پذیر را بتوانیم شناسایی کنیم. دهک‌ها را بررسی کنیم و حمایتی تخصیص یابد؛ اما این حمایت قاعدتاً باید از محل آزادسازی باشد.

وی اظهار داشت: از سویی دیگر باید روی بهره‌وری گندم کار کنیم. در چند سال اخیر در این زمینه رشد داشتیم. اگر فرض کنیم بهره‌وری پنج برابر شود، مشکل در بخش نان حل می‌شود؟ این از بخش تولیدکننده جدا است. چالش موجود در

بخش تولید گندم از بحث امروز جداست. باید ببینیم چطور می‌توانیم با توجه به اینکه بودجه دولت محدود است و با قیمت‌هایی که الان مصوب می‌شود این کار را بکنیم.

اقدامات دولت‌ها برای ساماندهی مسئله تولید نان در کشور

در ادامه مهندس علیرضا مروت پور رئیس کانون هم‌هنگی صنعت گندم، آرد و نان گفت: باید توجه کنیم که به دلیل ناتوانی دولت‌ها نمی‌توانیم یقه نانوا را بگیریم. وقتی راجع به نان صحبت می‌کنید صحبت از انتهای زنجیره است. انتخاب بذر، کاشت، سم‌پاشی، برداشت، آبیاری، حمل و نقل گندم، نگهداری گندم، آسیابانی و مجموع این موارد است. بعید می‌دانم صنعت آسیابانی ما از ترکیه کمتر باشد. چرا نمی‌توانیم سوآپ کنیم؟ چرا که برای این کار سازوکار درست نکرده‌ایم.

رئیس کانون هم‌هنگی صنعت گندم، آرد و نان اظهار داشت: قیمت ضایعات نان در حال حاضر از قیمت پنج هزار تومانی گندم هم گرانتر است؛ مگر امکان دارد نانوايي خودش را درگیر تعزیرات، بهداشت و استاندارد کرده و نان تولید کند.

وی با اشاره به سرگذشت سیاست‌های دولت در خصوص نان گفت: ما تا الآن چندین بار قدم برداشتیم. اولین قدم رژیم پهلوی این بود که تعدادی دستگاه تولید نان خرید که نان خشک تولید کند اما موفق نشد. در ادامه پس از گذشت چند سال مجوز تولید نان صنعتی داده شد که حدود دویست مجوز برای احداث کارخانه بود. در حال حاضر این میزان به چهار کارخانه فعال رسیده‌است. در مصوبه‌ای که هیات دولت تعیین کرده‌بود، قرار شد کارخانه‌های تولید نان به سیلو و آزمایشگاه مجهز باشد.

مروت پور تصریح کرد: قرار بود قیمت نان صنعتی مثلا فلان مقدار و آرد نانوايي‌ها نیز با قیمت مشخص باشد. قرار بود قیمت نان صنعتی به مرور کم شود و واحدهای

صنعتی افزایش پیدا کند. البته قرار بود بیمه و مالیات نانوایان صنعتی به دلیل هزینه‌های اضافه‌تر نسبت به نان سنتی کاهش یابد. مثلاً نان صنعتی هزینه‌هایی نظیر قیمت بسته‌بندی، حمل و نقل، کارگر و ... دارد.

رئیس کانون هم‌هانگی صنعت گندم، آرد و نان اظهار داشت: ما زنجیره تولید نان را از انتخاب بذر تا جایی که نانوا نان را تحویل می‌دهد، تشکیل دادیم. تا زمانی که دولت تعیین‌کننده قیمت نهایی است، تولیدکننده راهی ندارد تا حداقل قیمت خرید و فروش را تنظیم کند.

لزوم اصلاح تدریجی نرخ نان به دلیل کاهش اثرات ناشی از افزایش قیمت‌ها

در ادامه دکتر پرویز منصورخاکی مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت در خصوص سازوکارهای اصلاحی زنجیره گندم، آرد و نان گفت: تاکید می‌کنم در اصلاح زنجیره مشکل داریم. در این زنجیره قیمت عادلانه تنظیم نمی‌شود. نقطه آغاز زنجیره یعنی تولیدکننده همه مسائل، سختی‌ها، افزایش هزینه‌ها و فشارها نقطه اول است و در این نقطه، درآمد حداقل است.

مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت تصریح کرد: هرچه در زنجیره پیش می‌رویم از هزینه کم و به درآمد اضافه می‌شود تا به انتهای زنجیره برسید. در انتهای زنجیره هزینه‌ها در حداقل و درآمدها در حداکثر قرار دارد، تجربه عملی و اجرایی بنده این است؛ در زنجیره فولاد، مرغ، تخم مرغ، تولیدات محصولات کشاورزی این موضوع به چشم می‌خورد یعنی سیستم، دلال و واسطه‌پرور است.

وی افزود: در زنجیره‌های تولید و توزیع اگر درآمد عادلانه توزیع نشود، باید منتظر کاهش تولید و افزایش واردات باشیم. چنانچه تولید سودده نباشد نمی‌توانیم انتظار داشته باشیم که سرمایه مردم در بخش تولید بیاید. در نان هم همین مکافات است.

خاکی تصریح کرد: امروز نمی‌توانیم یک دفعه به لحاظ وضعیت موجود نرخ نان را آزاد کنیم و یارانه را به حساب مردم واریز کنیم. بررسی‌ها نشان می‌دهد هشتاد درصد افزایش در قیمت نان، تنها یک و نیم درصد در شاخص تورم اثر دارد. بررسی‌ها در گذشته نیز نشان داده تغییر قیمت نان در کالاهای دیگر اثرگذار است. مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت گفت: امسال متأسفانه باید نزدیک شش میلیون تن گندم وارد کنیم. نه حمایت از ملاحظات سیاسی باید در جیب تولیدکننده تاثیر بگذارد و نه ملاحظات تولیدکننده از جیب مصرف‌کننده پرداخته شود. ترکیه بسیار خوب عمل کرد. باید ببینیم در شرایط مشابه ما چطور موفق شده‌است. ترکیه غول قیمت نان را شکست، ما الآن غولی درست کرده‌ایم که می‌ترسیم.

خاکی ادامه داد: در ترکیه به تدریج یارانه‌ها را از بخش مصرف به تولید منتقل کردند. در ترکیه بالاترین هزینه در بخش کار، مکانیزاسیون کشاورزی و نرخ گازوئیل است. ترکیه بعد از مکزیک بالاترین قیمت بنزین و گازوئیل را دارد. در ترکیه گفتند به ازای هر متر مربع بابت تفاوت قیمت گازوئیل یارانه پرداخت کردند. بابت هر هزار متر مربع برای کود و سم نیز یارانه دادند و قیمت را آزاد کردند.

امکان آزادسازی تدریجی نرخ نان بر حسب نوع نان

مشاور معاون بازرگانی داخلی وزارت صمت گفت: پیشنهاد مشخص ما برای اصلاح سیاست‌های تنظیم بازار نان این است که چهار نوع نان سنتی در کشور ما هر کدام برای مصرف‌کننده مقامی دارد و نباید سیاست‌های همه این نان‌ها مثل هم باشد. جایگاه نان‌ها با هم متفاوت است. نمی‌توانیم برای هر کدام تصمیم یکسان بگیریم. خاکی افزود: پیشنهاد این است که نان لواش را برای فرایند دو ساله یارانه‌ای نگه داریم اما نرخ تافتون را به تدریج از نظر زمانی و بعد بربری و سنگک را آزاد کنیم. این کار را با این ترتیب می‌توانیم انجام دهیم. اگر در یک فرایند دو ساله انجام شود

اشکالی ایجاد نمی‌کند. از سوی دیگر تعادل نسبی بین قیمت‌ها را معنی‌دار کنیم. گندم را جای جو ندهیم. امروز مملکت می‌خواهد جو وارد کند. امروز باید یک مقدار اضافه‌تر جو وارد کنیم اگر این کار انجام نشود دامداران باید گندم بخرند. اینها همه به هم متصل هستند و باید مجموعه را نگاه کنیم.

صدور زیاد مجوز نانوائی باعث افزایش تقاضای آرد یارانه‌ای و خروج آرد از چرخه نان می‌شود

در ادامه مهندس حسن جلالی مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران اظهار داشت: یکی از موضوعات ما اخیراً صدور پروانه کسب است. این موانع برداشته شده و به مرور پروانه کسب صادر می‌شود. دیوان عدالت اداری مصوبه هیات وزیران را در مورد ممنوعیت صدور مجوز ملغی کرد. مشکل ما صرفاً صدور پروانه کسب نیست، چون در این بخش یارانه می‌دهیم. مشکل این است که در قانون چیزی به‌عنوان کالای یارانه‌ای دیده نشده‌است، یعنی نانوائی را مثل واحدهای صنفی دیده‌اند.

مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران گفت: درباره قیمت، جناب‌زمانیان گفتند یکی از موضوعات ما عدم صدور مجوز کسب است. الآن این موانع برطرف شده و به وفور در حال انجام است. مشکل ما صرفاً صدور پروانه کسب نیست، نانوائی را هم باید مثل صنف‌های دیگر ببینند. صدور پروانه مشکل دولت را بیشتر می‌کند چون از طرفی نانوائی‌ها سهمیه می‌خواهند و از طرفی محدودیت منبع داریم. در بودجه مشخص شده چقدر منبع برای تامین گندم و آرد داریم. آرد براساس سرانه و تعداد ناو‌ها توزیع می‌شود.

وی تصریح کرد: در حال حاضر ۸۴ هزار واحد نانوائی در کشور داریم. به طور میانگین برای هر ۱۰۳۰ نفر یک واحد نانوائی داریم. به ازای هر ۲۵۱ خانوار یک

واحد نانوایی داریم. میانگین هر واحد نانوایی که یک آرد را به نان تبدیل کند ۷ کیسه آرد است. این توزیع آرد در یک استانی مثل مازندران سه تا سه ونیم کیسه است و در سیستان و بلوچستان ۱۵ تا ۱۸ کیسه می‌شود. پس تعداد بعضی استان‌ها کم و برخی زیاد است. توزیع آرد صرف نظر از هزینه‌های دیگر مثل هزینه کارگر و ... در برخی استان‌ها صرفه اقتصادی دارد و در برخی دیگر ندارد.

مصرف انواع مختلف نان در کشور باعث عدم اجرای آزادسازی نرخ نان بر حسب نوع نان می‌شود

مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران افزود: مشکل دیگر تفاوت دیدگاه‌های مسئولین است. در رسانه اعلام می‌کنند قیمت نان هیچ تغییری نمی‌کند. اتحادیه یک بنگاه اقتصادی است و به دنبال سود است. وقتی می‌بیند نظر مسئول ثابت بودن قیمت است دلسرد می‌شود. در سال ۱۴۰۰ رئیس جمهور اظهار داشت قیمت کالاهای اساسی تغییر نکند. به طور رسمی قیمت تمام کالاهای اساسی و غیر اساسی تغییر کرد و فقط قیمت نان ثابت ماند.

جلالی ادامه داد: این عدم هماهنگی در پالس‌هایی که بیرون فرستاده می‌شود موجب سرخوردگی نانوایان، کم شدن وزن نان و افزایش قیمت آن می‌شود. برخی استانها این کار را کردند، برخی به وزارتخانه و ... مکاتبه کردند. مشکل نان چیزی نیست که به این دولت و آن دولت وابسته شود. باید یک فکر اساسی برای این کالای اساسی کرد.

وی ادامه داد: قیمت نان تابعی از قیمت گندم و آرد و سایر هزینه‌ها است. برخی می‌گویند اول باید قیمت گندم، آرد و کیسه و ... اصلاح شود. من با آزادسازی قیمت‌ها با توجه به نوع نان موافق نیستم. براساس اطلاعات دقیق از واحدهای نانوایی در سطح کشور در استان‌های میانی و جنوبی کشور بیشترین مصرف نان،

لواش است و در مناطق شمالی، نان‌های ضخیم و نیمه‌ضخیم نظیر بربری مصرف بیشتری دارند. اگر بخواهیم برای لواش یارانه بگذاریم به سایر استان‌ها ظلم کرده‌ایم. در سیستان و بلوچستان هفتاد درصد تافتون مصرف می‌شود. اگر فقط به لواش یارانه بدهیم به مردم ظلم می‌شود.

مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران اظهار داشت: نکته دیگر طرح به این مسئله اشاره دارد که هر کس توانگر است نان را آزاد بخرد و یارانه نگیرد و این مسئله شاید هم درست نباشد. ممکن است شخصی در بلاشهر زندگی کند اما توان خرید نداشته باشد مثلاً سرایدار، نگهبان و ... است. یا برعکس در جنوب شهر افراد توانگر هستند و از نظر مالی وضعیت عالی دارند اما به دلیل موقعیت کاری در آنجا زندگی می‌کنند. بنابراین باید راهکار دیگری ارائه داد. وزارت رفاه می‌تواند در شناسایی دهک‌ها اقدامات دقیق تری انجام دهد.

الزامات اجرایی طرح پرداخت یارانه نان در قالب کارت بانکی

در ادامه دکتر موسوی مدیرکل دفتر مطالعات رفاه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی اظهار داشت: من از حیث مصرف‌کننده و گروه آسیب‌پذیر نگرانم. دولت به طور کامل ظرفیت اجرایی دارد. به طور مشخص باید از هر خانوار ایرانی ۳ مشخصه اصلی کد پستی رسمی از هر خانوار، شماره حساب از هر خانوار و شماره تماس که مشخصات رسمی بین حکومت و شهروند است، وجود داشته‌باشد. اگر هر طرحی بخواهد اجرایی شود باید یک بسیج عمومی شکل بگیرد، این اطلاعات را از مردم دریافت کند.

مدیرکل دفتر مطالعات رفاه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی گفت: در وهله اول یک سری گروه‌ها را شناسایی کردیم که به دلیل نداشتن درآمد ثابت به شدت در فشارند؛ خانواده‌هایی که کودک دارند و دچار فقر جدی و مستاجرین مناطق محروم هستند، برای شناسایی و تکمیل اطلاعات می‌توان از ظرفیت‌های گروه جهادی، نهادهای حمایتی و NGO ها استفاده کرد.

وی ادامه داد: کسانی که متقاضی یارانه نان و در کنارش یارانه کالای اساسی هستند باید ثبت نام کنند تا اطلاعاتشان کامل شود. می‌توان از ظرفیت نانو‌ها نیز استفاده کرد. مثلاً اولین کار دولت این باشد که یارانه مردمی که به یارانه نیاز ندارند را حذف کند. شاید در شکل اولیه جذابیت نداشته باشد ولی به سبب غذایی و حمایتی مردم نیازمند اضافه می‌شود. می‌توان از ظرفیت نانویی استفاده کرد، مردم ثروتمند در صورت حذف یارانه در همان نانویی کالاهایی را خریداری می‌کنند که با یارانه عرضه می‌شود که با کشیدن کارت و .. برای نانو سودآوری دارد.

موسوی در خصوص نحوه شناسایی مردم در طرح معیشتی بنزین نیز گفت: در طرح معیشتی بنزین به طور کلی ۳۰ درصد مشمول این طرح نمی‌شدند که مبنای دهک بود. در دوران کرونا طرح حمایت معیشتی را داشتیم که مبنای متفاوتی داشت. افرادی که فاقد درآمد ثابت بودند به جز مستمری‌بگیران و مشمولین بیمه شامل این طرح شدند. به طور کلی ما ۲ منطق حمایتی داریم. اولی می‌گوید به همه بدهید و باید به همه پرداخت شود. در منطق دوم گروه‌های اجتماعی که ضعیف هستند مبنای قرار می‌گیرند. به نظر ما گروه دوم شناسنامه دارند و اطلاعاتشان بهتر است.

قیمت‌گذاری دولتی باعث ناکارآمدی عملکرد مکانیسم بازار می‌شود

در ادامه دکتر مرتضی زمانیان عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر اظهار داشت: همه معتقد هستند باید اصلاح قیمت انجام شود. دو نکته وجود دارد؛ برخی اوقات اشتباهات کوچک، کل طرح مفید را از بین می‌برد. مثلاً بین آزادسازی و اینکه قیمت را به قیمت آزاد برسانیم تفاوت است. مثلاً درباره گندم آخرش بگویم نرخ ۶۶۵ تومانی را به ۵ هزار تومان افزایش دهیم اما چون پدیده‌ای مثل نان بازارهای مختلفی دارد یعنی باید برای تمام بازارها قیمت بگذارید و این یک طنز می‌شود.

عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر گفت: به‌عنوان مثال ۲ نفر دعوایشان می‌شود

به هر دو نفر می‌گوییم حق با تو است. مثلاً می‌دانیم کشاورز رنج می‌برد بنابراین باید قیمت گندم را بالا ببریم ولی آن طرف مردمی وجود دارند که با این همه فشار اقتصادی مواجه هستند. از سوی دیگر وقتی سراغ بودجه هم می‌رویم می‌بینیم دولت هم با کمبود منابع مواجه است پس به او هم حق می‌دهیم.

وی افزود: دولتی که نمی‌تواند قیمت بنزین را با یک دهم قیمت منطقه‌ای خودش افزایش دهد چطور می‌تواند یارانه نان را درست کند. یکی از مسئولین می‌گفت مردم در مملکت ما اصلاً حاضر نیستند پول بدهند. می‌گویند برق امام است. سیم را روی تیر برق کوچه می‌اندازند. با این اوصاف قیمت را چطور افزایش دهیم؟ گفتیم: می‌دانید چرا مردم نمی‌خواهند پول بدهند؟ چون دولت قیمت را تعیین می‌کند. تا حالا شده کسی برود میوه بخرد و بگوید پرتغال امام است و پول ندهد؟ هرگز! چون آن بخش خصوصی است.

زمانیان ادامه داد: چرا بعضی از مردم به خاطر ۵۰۰ تومان افزایش قیمت بنزین در خیابان ریختند؟ چرا به خاطر افزایش ۵۰۰ هزار تومان اجاره خانه که خیلی هم در اقتصاد خانواده اثرگذار است بیرون نمی‌ریزند؟ چون بازار مردم با مردم است. اما بازار گندم، دولتی است. این مسئله مهم است. آن زمان اشتباهشان این بود که می‌گفتند ما می‌خواهیم قیمت بنزین را افزایش دهیم. این روش غلط است. قیمت باید در بازار تعیین و این آزادسازی با قیودی انجام شود. این تصور غلط از تنظیم بازار در ایران رایج است که یعنی برویم قیمت‌گذاری کنیم و این یک آفت بزرگ است. باید توجه کرد که قیمت در بازار تعیین شود.

عدم امکان افزایش تدریجی قیمت نان به دلیل تورم بالای کشور

عضو هیات علمی دانشگاه امیرکبیر گفت: افزایش تدریجی قیمت نه در ایران و نه در هیچ کشور دیگری هیچ وقت به نتیجه نرسیده‌است. در شرایطی که در کشور ما

تورم ۵۰ درصدی وجود دارد اگر بخواهیم ۱۰ ساله قیمت گندم را بالا ببریم، باید هر سال ده درصد افزایش قیمت داشته باشیم تا ده سال بعد به قیمت مناسب خود برسد و معلوم است که نشدنی خواهد بود.

وی افزود: میزان افزایش تورم در اثر افزایش قیمت گندم و نان یک چیز محاسبه‌ناپذیر است. من می‌توانم توضیح دهم که این افزایش هم در گندم و هم در بنزین باعث افزایش تورم نمی‌شود. حتی اگر بپذیریم یکی دو درصد اثر دارد، اصلاً مسئله‌ای نیست. اما دقت کنیم کسری بودجه‌ای که به بار می‌آورد، وحشتناک است. یعنی حتی اگر تورم ایجاد کند، در برابر تورم ناشی از کسری بودجه و جبران آن در قسمت‌های دیگر بسیار کمتر است. قطعاً هم اقتصاد اینقدر مکانیکی نیست که به راحتی بتوان حساب کرد.

زمانیان اظهار داشت: درباره سازوکار اصلاح یارانه نان باید بگویم مسئله سوخت، آب و برق هم به بن‌بست رسیده‌است. نمی‌توان به خاطر تعیین قیمت کالاهای اساسی اقتصاد کشور را در سی حوزه دیگر به چالش کشید. این کار را باید انجام دهیم. باید لبنیاتی و نانوايي ... را رها کنیم تا خودش کار کند. ما یک زنجیره اقتصاد را در دست گرفته‌ایم و به هر جا که می‌خواهیم دست می‌زنیم و می‌گوییم معیشت است. وقتی از حذف ارزش ترجیحی، محدودیت صادراتی، قیمت‌گذاری تعزیرات و... شکایت می‌کنیم، فوری می‌گویند معیشت مردم است، حرف نزنید. پیشنهاد آقای موسوی علی‌رغم چالش‌های اجرایی‌اش خوب است و دولت را از زنجیره اقتصادی نان آزاد می‌کند. مسئله این است که حاکمیت از قیمت‌گذاری به تضمین‌گذاری برسد. بنابراین با بخشی از منابعی که می‌دهیم می‌توان مردم را حمایت کرد.

قاچاق گندم به دیگر کشورها به دلیل تعیین نادرست قیمت این محصول

در ادامه دکتر فهیمه بهرامی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت گفت: بازار نیاز به رقابت دارد. مثل خودرو نمی‌توان شورای رقابت گذاشت تا قیمت را بازار تعیین کند. اگر این اتفاق افتاد، باید واردات و صادرات گندم را با هم در نظر بگیریم. وقتی ارزش پول ملی پایین می‌آید آن وقت چه می‌شود؟ باید خیلی مراقب این کار اساسی باشیم. با سقوط قیمت گندم تولیدکننده سود نمی‌کند و به قاچاق روی می‌آورد. باید موارد این چنینی را در نظر بگیریم. این زنجیره فعلاً چنین پتانسیلی ندارد که خودش بخواهد کشف قیمت انجام دهد.

وی ادامه داد: پیشنهاد مشخص و کلی آن است که سیاستگذار در هر حوزه‌ای باید فهم اثر سیاستی که اتخاذ می‌کند را داشته‌باشد. باید بداند چه جابه‌جایی‌هایی انجام می‌شود. در زنجیره گندم تا نان ۶ مرحله تولید، خرید، انبار، کارخانجات، واحدهای پخت نان و مصرف‌کنندگان را داریم. هر حلقه سیاست و ابزار متناسب با خود را دارد. دولت برای توزیع یارانه فقط به قیمت تمام شده کالا نگاه می‌کند و توجهی ندارد که چه فرایندی طی می‌شود.

تغییر نوع یارانه نان نیازمند جمع‌آوری اطلاعات رفاهی خانوارها

دکتر بهرامی گفت: برای تشخیص رفاه، سرانه نانوا و سرانه درآمد ملاک خوبی نیستند. چیزی که اهمیت دارد توزیع مکانی است. درباره آزادسازی مجوزها هم باید به توزیع مکانی توجه کنیم. در آزادسازی باید نسبت به مسائل منطقه‌ای، گروه‌های درآمدی و نوع نان‌ها تفاوت قائل شویم، مثلاً نان سنگک در یک منطقه متقاضی بیشتری دارد.

این کارشناس اقتصادی ادامه داد: در نگاه منطقه‌ای با توجه به اینکه قیمت گندم

ملی تعیین می‌شود توازن سود را به هم می‌زند و احتمال قاچاق آرد یا گندم از یک استان به استان دیگر وجود دارد. هر سیاستی که می‌خواهد اجرایی شود باید امکان رصد و پایش آثار آن موجود باشد. من به این شیوه قیمت‌گذاری اعتراض دارم. ما به این نظر رسیده‌ایم که این کار هدف رفاه اجتماعی را فراهم نکرده‌است و برای کشور چه در تولید و چه در مصرف مضر بوده چرا که کیفیت و سلامت او را تامین نکرده‌است.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت اظهار داشت: نکته دیگر اینکه ما می‌دانیم با چه هدفی داریم یارانه پرداخت می‌کنیم. ولی وقتی می‌خواهیم آزادسازی یارانه انجام دهیم تخصیص هر کانال برای ما بسیار پر زحمت است که یارانه را در بخش تولید بیاوریم. این پیشنهاد را برای عوارض تعرفه‌های واردات هم ارائه کردم به این شرح که شما اگر برای هر مواد اولیه برای بالا بردن رقابت، تعرفه دریافت می‌کنید، بیاید این تعرفه را در جهت تقویت زیرساخت‌های همان قسمت افزایش دهید تا قیمت برای مصرف‌کننده کم شود. پیشنهاد کارت نان خوب است و می‌تواند گام موثری باشد، چون هیچ کس نمی‌تواند از مصرف نان به عنوان کالای اساسی صرف نظر کند ولی شناسایی گروه هدف با نداشتن آمار مناسب اشکال آن است.

تضمین بازار از راهکارهای مناسب اصلاح زنجیره تولید و تامین محصولات کشاورزی

در ادامه مهندس علیرضا مروت‌پور رئیس کانون هماهنگی صنعت گندم، آرد و نان گفت: در مورد اصلاح زنجیره مهمترین مسئله این است که دولت نظام قیمت‌گذاری تضمینی را کنار بگذارد. نه اینکه کشاورز را رها کند. در تایلد نمونه بارزی از تضمین دیدم و مکتوب کرده و برای وزیر فرستادم. همه تایید کردند ولی

جرات تغییر لازم را نداشتند.

رئیس کانون هماهنگی صنعت گندم، آرد و نان اظهار داشت: در تایلند نظام تضمینی اعتباری حاکم است. می‌گویند آقای کشاورز برنج کار محصول را که تولید کردید در انبارهای تعیین شده نگهداری کنید. اگر توانستی محصولات را با قیمت بالاتر بفروشی، برو بفروش و پول مرا برگردان. کشاورز تایلندی چون نگرانی نداشت، چهار دوره برنج تولید می‌کرد. ما هم می‌توانیم همین کار را بکنیم یا دولت برای مصارف اساسی کشور و تامین ذخایر استراتژیک به جای شیوه خرید تضمینی محصولات را قراردادی بخرد. قیمت متعادل تعیین شود و کل محصول را قراردادی بخرد.

مروت پور تصریح کرد: از مزیت‌های خوب طرح این است که برای سایر محصولاتی که دولت تعهد تضمین دارد، مثل سیب‌زمینی، پیاز، دانه‌های روغنی و ... بگویند قراردادی عمل کنید نه اینکه کشاورزان هر چه دلشان خواست بکارند و بعد از دولت توقع فروش داشته‌باشند. با این کار بخش خصوصی هم فعال می‌شود. به این ترتیب دولت از محل قرارداد، کالای اضافه به عنوان ذخیره استراتژیک دارد و اگر کشور به مشکل دچار شد از محل این ذخایر تامین می‌شود. ریشه آزادسازی و حضور بخش خصوصی با این موارد آغاز می‌شود.

وی در ادامه گفت: به چه دلیلی به بخش خصوصی اجازه واردات گندم با ارز موجود را نمی‌دهیم. ظرفیت آسیابان ۲۵ میلیون تن است. در بهترین شرایط محصول تولید گندم در کشور ما ۱۴ میلیون تن و حدود ۵۵ درصد از ظرفیت کارخانجات آرد در کشور ما خالی است.

کمیود بانک اطلاعاتی عامل اصلی عدم اصلاح نظام یارانه‌ها

در ادامه مهندس جلالی مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی

ایران اظهار داشت: ما در کشور کمبود بانک اطلاعاتی داریم. مثلاً در بخش توزیع، مسئله آرد عشایری و روستایی داریم. یک سری آرد را از طریق سامانه‌ها توزیع می‌کنیم. وقتی بررسی می‌کنیم متوجه می‌شویم آرد عشایر به دست آنها نرسیده‌است. مدیرکل نظارت بر امور آرد و نان شرکت بازرگانی دولتی ایران ادامه داد: کمبود بانک اطلاعاتی موجب می‌شود به درستی تشخیص ندهیم عشایر ساکن هستند یا کوچ کرده‌اند. سازمان عشایر هم یک سامانه با نام ایل‌یار تعریف کرده در آنجا کالای اساسی مورد نیاز مثل جو، نفت و شکر توزیع می‌شود. در این طرح با کمک بانک اطلاعاتی مرکز آمار ایران و با همکاری بانک مرکزی، ثبت احوال، سازمان امور مالیاتی و ۱۵ نهاد دیگر اطلاعات بدست آمده و افراد با کد ملی وارد می‌شوند. اگر جزو عشایر باشند مشمول طرح می‌شوند.

وی اظهار داشت: علیرغم وجود چنین مکانیسمی برای توزیع آرد در بین عشایر بعد از بررسی دیدیم آرد به دست برخی از عشایر کشور نرسیده و آن‌ها مجبور شدند از شهر نان خریده و آن را داخل یخچال یا یک وسیله برقی قرار دهند. در حالی که ما آرد توزیع کرده‌بودیم ولی به دست او نرسیده‌بود؛ نتیجه می‌گیریم نظام توزیع ما غلط است.

رونق تجارت داخلی و بین‌المللی گندم با تعیین مناسب قیمت‌ها

در ادامه دکتر سید محمود حسینی درویشانی معاون مدیرکل امور صنعت، معدن، بازرگانی و ارتباطات سازمان برنامه و بودجه گفت: اگر واقعا به سمت آزادسازی قیمت برویم و دولت قیمت‌گذاری کند، خودبه‌خود بازار رقابتی ایجاد شده و بخش خصوصی فعال می‌شود. یعنی هم تجارت بین‌المللی و هم صنعت داخلی رونق می‌یابد.

معاون مدیرکل امور صنعت، معدن، بازرگانی و ارتباطات سازمان برنامه و بودجه

ادامه داد: برای اصلاح نرخ نان و حمایت از مصرف‌کنندگان دو رویه اصلاح تدریجی و یکباره وجود دارد. اگر بخواهیم تدریجی پیش برویم یعنی یک نوع نان را ثابت نگه داریم و به قشر آسیب‌پذیر یارانه دهیم. در بخش دوم و رهاسازی یکباره هم الزاماتی نظیر مدیریت رسانه‌ای و روانی نیاز است و باید به خوبی تبیین شود، آثار و آسیب آن به مردم بیان شود. سیاست‌گذاری شفاف، کارآمد و دارای منابع مشخص باشد تا تبعات منفی نداشته باشد. و در نهایت بحث کارت اعتباری نان هم خوب است.

لزوم توجیه و اعتمادسازی در مردم به منظور اصلاح یارانه نان

سپس دکتر حامد رفیعی دبیر نشست در خصوص مسئله قیمت‌گذاری نان گفت: اگر یارانه گوشت را در شرایط کنونی حذف کنیم و به کارت مردم واریز کنیم، شاید گوشت را نخرند ولی درباره نان چون قوت غالب است، کسی نان را از سبد مصرفی حذف نمی‌کند و یارانه پرداختی را صرف همان می‌کند.

وی ادامه داد: برای حمایت از مصرف‌کنندگان یارانه نقدی یا کارت الکترونیک هر دو می‌تواند مطرح شود. باید ببینیم ما در چه شرایطی داریم تصمیم‌گیری می‌کنیم. در حال حاضر کمترین اعتماد به دولت وجود دارد. این که شما بگویید من این پول را واریز می‌کنم که قیمت را بالا ببرم، برای مردم باورپذیر نیست. چند روز بعد به طور کل یادش می‌رود.

عضو هیات علمی دانشگاه تهران اظهار داشت: دو قید مهم برای اجرای سیاست‌های حمایتی پس از آزادسازی نرخ نان نیاز است. حتما باید یارانه نان مستقل باشد، ریالی هم نباشد. مثلا باید گفته شود که من روزی ده نان را برایت تضمین می‌کنم که اگر فردا قیمت نان ده هزار تومان شد، من ده عدد نان و زمان آن را هم تضمین می‌کنم و به مدت پنج سال این کار را انجام می‌دهم. باید با مردم صادق باشیم.

رفیعی افزود: در مسئله آزادسازی و تغییر قیمت بنزین واقعیت این بود که می‌خواستیم برای کسری بودجه منابع مالی تامین شود و مردم متوجه این مسئله شدند. باید تکلیف مردم را مشخص کنیم. دولت چند کار ویژه دارد که باید بازار را مدیریت کند. به دلیل انحصار، شکست می‌خورد. به وسیله ابزار ویژه باید از فقرا حمایت کند. بحث رفاه نیز وظیفه دولت است. اگر فردی در جامعه از نظر مالی فقیر است باید به او خدمات پولی بدهد.

وی تاکید کرد: حکایت ما این گونه است که رفتیم کت بخریم. اندازه ما نبود. می‌گوییم برای اینکه کت اندازه ما شود، باید لاغر شویم. باید کت را اندازه تن بدوزیم. جیب من کوچک و خرجم بزرگ است. نباید با چکش به جان جیب لباس بیفتیم. باید اقتصاد را درست کنیم و جیب مردم را بزرگ کنیم. نباید ابزار قیمت‌گذاری را در خدمت رفاه قرار دهیم. اگر بخواهیم قیمت‌گذاری کنیم که مثلاً به دست عشایر فقیر برسد و درست هم برسد، نمی‌توانیم؛ حتی اگر ده پلیس هم بگذاری باز هم یکی فرار می‌کند، فساد کرده یا دروغ می‌گوید. این کار نشدنی است. وظیفه‌ای که حاکمیت در قبال مردم دارد، این است که فقط باید از ابزار درست استفاده کند.

لزوم توجه به ابزار مناسب در تعیین سیاست‌های رفاه

در ادامه دکتر فهیمه بهرامی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت نیز گفت: در نظام تصمیم‌گیری انتخاب ابزار برای رسیدن به هدف خیلی مهم است. قیمت‌گذاری برای رسیدن به هدف رفاه کاملاً اشتباه است. تامین رفاه، هدف کلانی است و از خیلی جنبه‌ها تحت تاثیر است، از نظر مالیاتی این ابزار تناسبی با آن هدف ندارد. در آسیب‌شناسی نظام قیمت‌گذاری مشخص شد که حتی قبل از انقلاب هم دولت برای افزایش قیمت ورود کرد اما بعد از انقلاب این شدت

خیلی زیاد بود؛ نهادسازی، مصوبات، دامنه‌های کالایی گسترده شد و حتی کالاهایی در سبد قرار می‌گرفتند که با موضوع معیشت مردم خیلی ارتباط نداشتند.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های بازرگانی وزارت صمت ادامه داد: مورد دیگر این است که به جای کوچک کردن قیمت، جیب را بزرگ کنیم. مشکل ما کاهش قیمت‌های تمام شده است؛ مثلاً هزینه مبادله در کشور ما بالا است؛ باید آن را کم کنیم. این موارد نیاز به تفکر، خلاقیت و تلاش و ورود به موقع دارد. آقای احمدی‌نژاد ورود کرد ولی زنجیره را کامل نکرد. شاید یک مقطع زمانی تحولی داشته باشیم ولی نباید نگران باشیم، این‌ها طبیعی است. باید این تبعات را برای یک بازه زمانی بپذیریم بعد که ان شاءالله به هدف رسیدیم مشکلات کنار می‌رود.

لزوم اصلاح سازوکار یارانه تمامی کالاهای اساسی برای حمایت از مصرف‌کنندگان

در ادامه دکتر محمدجواد مختاری کارشناس اقتصادی دفتر بررسی‌های راهبردی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام در خصوص چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی سازوکار تعیین قیمت نان گفت: مسئله اقتصاد کلان ما دچار مشکل است. با توجه به مسئله خشکسالی حدود هفت یا هشت میلیون تن کمبود گندم در کشور داریم. افزایش قیمت تقاضا را داریم که انحرافات زیادی ایجاد می‌کند. عدم اطمینان و اقتصاد تورمی ایجاد شده است. در آزادسازی هم باید علاوه بر گندم سایر کالاهای اساسی را هم آزاد کنیم تا اقشار پایین جامعه بتوانند بهتر مدیریت کنند. در اجرا هم این امکان را داریم؛ مثلاً یک کارت بانکی به مردم بدهیم که اقلام خاصی از این مبلغ قابل خرید باشد.

کارشناس اقتصادی دفتر بررسی‌های راهبردی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام اظهار داشت: باید توجه کنیم که آزادسازی چقدر منابع و سرمایه ایجاد می‌کند؛

کسری جریان نقدینگی رخ می‌دهد؛ باید چه کاری انجام دهیم تا دولت بتواند آن را به انتهای زنجیره برساند؛ بحث هدایت افکار عمومی را هم باید داشته باشیم.

افزایش قیمت نان باعث ایجاد تورم انتظاری در جامعه و رشد قیمت‌ها می‌شود

در پایان میرهادی رهگشای کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی در خصوص چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای اصلاح سازوکار قیمت نان گفت: در بخش آسیب‌شناسی صحبت‌های خوبی شد. در مورد این‌که باید وضعیت اصلاح شود اتفاق نظر وجود دارد. در بحث راهکار مطالب خوبی بیان شد.

کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی ادامه داد: این اصلاح پیش‌نیازهایی هم دارد، اقناع عمومی لازم است، مسیرهای حمایتی جایگزین برای اقشار آسیب‌دیده باید طراحی شود. از سویی دیگر وجود ثبات برای اصلاح چنین مواردی نیاز است چرا که بدون ثبات فایده‌ای ندارد و اتفاق آبان ۱۳۹۸ را تکرار می‌کند. این اعتماد باید به‌وجود بیاید. مردم باید بدانند اگر اصلاح یارانه نان انجام شود، اقتصاد آنان خیلی تغییر نمی‌کند. بالاخره این افزایش قیمت روی بقیه کالاها نیز اثر می‌گذارد، این انتظارات تورمی جهش پیدا کرده و می‌تواند خودش دلیل تورم جدیدی باشد.

رهگشای افزود: درباره قیمت‌گذاری هم به نظر من اغراق‌آمیز صحبت می‌شود، در برخی موارد هم دولت قیمت‌گذاری غلط انجام می‌دهد. شما فکر می‌کنید اگر دولت خود را از قیمت‌گذاری کنار بکشد چه اتفاقی می‌افتد؟ یک تصور موهومی در بازار وجود دارد که مثلاً بازار قیمت را تعیین می‌کند. بالاخره اتحادیه یا برخی دیگر قیمت تعیین می‌کنند. مثلاً قیمت تعیین شده گوجه، خیار و... به سود تولیدکننده یا مصرف‌کننده است؟ قطعاً نیست. یک شبکه‌ای به نام بازار یا هر چیز دیگری به وجود خواهد آمد که قیمت‌گذاری را انجام دهند و مشخص نمی‌شود قیمت تعیین

شده چه میزان به واقعیت نزدیک است.

این کارشناس اقتصادی تصریح کرد: ارتباط قیمت‌گذاری نان با کسری بودجه یک مسئله انحرافی است. اگر یک مجموعه وظایفی برای دولت در نظر داریم مثلاً می‌گوییم دولت باید حقوق کارکنانش را بدهد، باید نان تامین کند و غیره، این موارد همه مجموعه وظایف دولت است و باید آنها را انجام دهد. مثلاً نمی‌توانیم بگوییم چون پول نداریم حقوق کارکنان را ندهیم. پس قیمت‌گذاری نان ارتباطی به کسری بودجه ندارد.

وی گفت: با توجه به این‌که همه مخالف قیمت‌گذاری نان توسط دولت هستند، پس در این بیست سال، دولت چطور این کار را کرده‌است.

نشست چالش‌ها و الزامات اجرای قانون تمرکز در اداره زنجیره گندم، آرد و نان

موسسه پژوهش‌های اقتصادی وزارت جهاد کشاورزی

نشست سوم از سلسله نشست تخصصی تولید و تامین غذای اساسی با موضوع «چالش‌ها و الزامات اجرای قانون تمرکز در اداره زنجیره گندم، آرد و نان» ۲۷ تیرماه در موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی برگزار شد. این سلسله نشست‌ها در چارچوب «گفتگوهای مسیر پیشرفت» اندیشکده اقتصاد مقاومتی برگزار می‌شود.

علی کیانی راد رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، حامد نجفی علمدارلو عضو هیات علمی اقتصاد کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس، رشید عزیزپور دبیرکل انجمن صنایع غذایی ایران، سیدجعفر حسینی رئیس نظام صنفی کشاورزی کشور، سعید عباسی صارمی مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی، توزیع و تنظیم بازار وزارت صمت، سید حسین رضوی پور کارشناس اقتصادی،

حسن حیدری کارشناس کشاورزی و علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی اعضای اصلی این نشست بودند.

اهمیت بررسی نحوه اجرای قانون تمرکز در اداره زنجیره کالاهای اساسی

مهدی سروی کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ابتدای این جلسه با اشاره به ضرورت برگزاری نشست‌های کارشناسی در زنجیره گندم، آرد و نان گفت: سومین نشست از سلسله نشست‌های تولید و تأمین غذای اساسی با عنوان چالش‌ها و الزامات اجرای قانون تمرکز وظایف بازرگانی در وزارت جهاد کشاورزی در اداره زنجیره گندم، آرد و نان برگزار می‌شود. این نشست‌ها در همکاری اندیشکده اقتصاد مقاومتی با سایر نهادها برگزار می‌شود که این جلسه با همکاری موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی برگزار شده است.

کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی اظهار داشت: در بخش اجرای قانون تمرکز در بحث زنجیره گندم، آرد و نان به عنوان یکی از زنجیره‌های مهم و اصلی تولید کشاورزی دو سؤال مهم مطرح می‌شود؛ سوال اول مربوط به چالش‌های اجرای قانون تمرکز است.

وی تصریح کرد: از سال ۱۳۹۲ تا سال ۱۳۹۸ قانون تمرکز اجرایی شد و از سال ۱۳۹۸ با مصوبه سران قوا به حالت تعلیق درآمد. اجرای قانون در طول شش سال با چالش‌هایی از جمله عدم طراحی متناسب ساختارهای دولت با متن قانون و همچنین تداخل وظایف بین چند دستگاه مواجه بود. اما علیرغم وجود چنین چالش‌هایی بررسی‌ها نشان می‌دهد که اجرای قانون تمرکز در بخش‌های مختلف،

نتایج مثبتی به دست آورد.

الزامات اجرای قانون تمرکز در زنجیره گندم، آرد و نان

سروی گفت: سؤال دوم در این نشست مربوط به الزامات اجرایی این قانون برای سال‌های آینده است. به صورت واضح‌تر در این مرحله به دنبال آن هستیم تا بدانیم برای اجرای صحیح قانون تمرکز در زنجیره کالاهای اساسی و با تأکید بر بحث گندم، آرد و نان چه اقداماتی باید انجام شود. دولت در این زنجیره در جایگاه وزارت جهادکشاورزی، صمت، بهداشت و ... از مراحل تولید تا مصرف چه نقش آفرینی داشته باشد.

این کارشناس اقتصادی افزود: البته تجربه نشان داده تصدی‌گری در امور اقتصادی همواره باعث ایجاد رانت و عدم کارایی در زمینه‌های مختلف می‌شود. به طور مثال دولت برای اجرای قانون خرید تضمینی دخالت‌های مستقیمی در این زنجیره نظیر خرید و ذخیره‌سازی گندم دارد. طبق اعلام بسیاری از کارشناسان این مسئله باعث عدم اجرای صحیح و اصولی اقتصادی زنجیره می‌شود.

کارشناس اندیشکده اقتصاد مقاومتی اظهار داشت: در متن قانون تمرکز وظایف تولید و تأمین محصولات اساسی کشاورزی تا یک مرحله پس از تولید به وزارت جهادکشاورزی واگذار شده و همین مسئله نکته جدی است. باید این موضوع بررسی شود که آیا این «یک مرحله پس از تولید» کارایی اداره زنجیره گندم، آرد و نان را به دنبال دارد یا خیر. یعنی ذی‌نفعان و بازیگران مختلف زنجیره بین دو دستگاه دولتی می‌توانند ایفای نقش کنند و یا دو وزارتخانه مجدداً درگیر می‌شوند.

جایگاه و اهمیت تولید غذا و کشاورزی در جهان

در ادامه دکتر علی کیانی راد رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی گفت: از جمله راهبردهای مهم که در فرایند توسعه‌یافتگی همه کشورها نظیر کشورهای توسعه یافته و حتی اقتصادهای نوظهور وجود دارد توسعه کمی و کیفی بخش کشاورزی و توسعه پایدار روستاها به عنوان مرکز اصلی تولید غذا است.

رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی اظهار داشت: امروزه هیچ کشور توسعه یافته‌ای پیدا نمی‌شود مگر این‌که کشاورزی و بخش کشاورزی و غذایی آن توسعه یافته‌است. از سوی دیگر هیچ کشور توسعه نیافته‌ای نیست مگر بخش کشاورزی و غذای آن توسعه نیافته‌است. امنیت غذایی در همه کشورها با اتکا به ظرفیت‌های تولید داخلی رشد داشته و یکی از ارکان استقلال کشورها شده‌است.

وی ادامه داد: با توجه به مطالعات صورت گرفته امنیت غذایی جزو اصول اولیه قانون اساسی بسیاری از کشورها است. به‌عنوان مثال اصل دوم قانون اساسی آمریکا، امنیت غذایی را معادل امنیت کشور مطرح کرده‌است. حفظ امنیت غذایی و استقلال کشور از لحاظ وابستگی به غذا، کارکردهای دیگری است که می‌توان برای بخش کشاورزی متصور بود.

کیانی راد گفت: به طور عمده طولانی‌ترین و پیچیده‌ترین زنجیره‌ها زنجیره اصلی محصولات کشاورزی و غذایی است. زنجیره محصولات کشاورزی با توجه به ارتباط ویژه با جامعه روستائی در توسعه اقتصادی نیز موثر است و همچنین در گردشگری کشاورزی، حفظ تنوع پایه، حفظ تنوع زیستی و توسعه و انسجام سرمایه اجتماعی نیز اثرات ویژه دارد.

اهمیت اصلاح و بازنگری در تعاریف کشاورزی برای پیشرفت این بخش

این کارشناس اقتصاد کشاورزی تصریح کرد: براساس ماده یک آئین‌نامه اجرایی قانون نحوه واگذاری اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۵۹ شورای انقلاب، کشاورزی به معنی بهره‌برداری از آب و زمین به منظور تولید محصولات حیوانی و گیاهی تعریف شده‌است. این تعریف، اولین انحراف در نوع نگاه سیاست‌گذاران به کشاورزی بوده و تا به حال هم ادامه داشته‌است؛ کشاورزی را صرفاً به بهره‌برداری از آب و زمین در مرحله تولید محدود کرده و به مراحل پس از تولید توجهی نداشته‌است.

رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی اظهار داشت: این تعریف برآمده از کشاورزی سنتی و نه کشاورزی تجاری است. با توجه به منابع مطالعاتی مختلف از جمله دایره‌المعارف جامع علوم کشاورزی و تعریف سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد، کشاورزی عبارت از تولید بعضی محصولات کشاورزی مثل غذا، الیاف، فرآورده‌های چوبی، محصولات باغبانی، سایر تولیدات گیاهی و جانوری، داد و ستد، فرآوری، توزیع محصول، عرضه محصولات زراعی، صنایع خدماتی وابسته به آن، بهداشت تغذیه و مصرف غذا، بهره‌برداری و حفاظت از منابع آب و زمین و ویژگی‌های فرهنگی سیستم‌های غذایی و الیاف است.

وی افزود: با توجه به این تعریف، نوع نگاه ما به بخش کشاورزی باید از یک بخش تولیدی صرف به یک مجموعه اقتصادی اجتماعی فرهنگی که می‌تواند در توسعه نقش داشته باشد تغییر پیدا کند. به طور تقریبی ده تا پانزده سال گذشته نوع نگرش نسبت به بخش کشاورزی، نحوه مدیریت و سیاست‌گذاری در وزارتخانه‌ها یا نهادهای دولتی متولی بخش کشاورزی تغییر پیدا کرده‌است. اکثر کشورهایی که کشاورزی را جهش داده‌اند و توسعه کشاورزی را بر محور کشاورزی و غذا بنا نهاده‌اند ساختار مدیریت بخششان شامل وزارتخانه‌ها یا نهادهای مدیریتی کل این

زنجیره را از پیش از تولید تا سلول مصرف کننده مدیریت واحد را بر این حاکم کردند؛ وقتی نوع نگاه به زنجیره، ارزشی باشد چنین سیستمی را برای مدیریت می‌طلبند و از منابع پایه، آب، خاک، اکوسیستم و تنوع زیستی آب و هوا استفاده می‌کند.

کیانی راد ادامه داد: ممکن است در مورد ارتباط تولید کود شیمیایی، بذر و ماشین‌آلات با منابع پایه سؤال شود. اگر در کشوری اتکای بودجه‌های دولتی بر منابع طبیعی مثل نفت باشد، اگر با نگاه ارزشی برنامه‌ریزی نکند بودجه‌اش صرف ایجاد نهاد و عوامل تولید خواهد شد. مرحله بعدی فراوری محصولات تولید است؛ لزوماً رفتن به صنایع نیست بلکه ممکن است بسته‌بندی، سورتینگ یا هر چیز دیگری باشد. مرحله بعدی توزیع و در نهایت مصرف‌کننده به معنای بازار داخلی یا خارجی است.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی گفت: در کنار این جریان طبیعی یک جریان ارزشی و یا اطلاعاتی وجود دارد. با حاکمیت دولت، نهادها و تشکیلات غیر دولتی یک افزایش ارزشی و یک بازگشت ارزشی به منابع پایه را در جامعه خواهیم داشت.

لزوم واگذاری مدیریت زنجیره تولید و توزیع غذا به وزارت جهاد کشاورزی

رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی منظور از امنیت غذایی در زنجیره غذایی را چهار رکن امنیت غذایی دانست و گفت: بعد اول موضوع «فراهمی» است؛ محصول در ابتدا باید تولید شود و فراهم باشد. در بعد دوم امنیت غذایی بحث دسترسی مطرح می‌شود؛ «دسترسی فیزیکی» در سیستم جمع‌آوری، فناوری و توزیع و دسترسی دوم به محیط سیاست‌گذاری مثل رشد اقتصادی، نرخ تورم، قدرت واقعی خرید مصرف‌کنندگان، قیمت کالاها و خدمات.

بعد سوم، بعد مصرف است. سلامت غذا در بعد آخر وجود دارد و ارزشی را برای مصرف‌کننده ایجاد می‌کند. در بعد آخر پایداری و ثبات در بهره‌برداری و تمام این فرایند مطرح است. البته ثبات به معنای تعادل نیست؛ یعنی متغیرهای ما در طول زمان کمترین نوسان را داشته‌باشند. افزایش یا کاهش مطلق اهمیتی ندارد. چیزی که آزاردهنده است و ثبات را از بین می‌برد نوسان موجود است.

دکتر کیانی راد اظهار داشت: سیاست‌گذار تقریباً مدیریت تمام زنجیره را به نوعی بر عهده وزارت جهاد کشاورزی قرار داده‌است. با توجه به قانون افزایش بهره‌وری، قانون تمرکز و در شرح وظایف تفصیلی وزارت جهاد به تجارت اعم از صادرات و واردات؛ تنظیم بازار داخلی محصولات کالاهای اساسی شامل گندم، برنج، ذرت و...؛ صنایع تبدیلی بلافصل اشاره شده‌است.

وی تصریح کرد: الزاماتی که این زنجیره را مدیریت می‌کند برآمده از اصل سوم و چهل و سوم قانون اساسی است. در بند سیزده اصل سوم قانون اساسی آمده‌است: تأمین خودکفایی در علوم و فنون و صنعت و کشاورزی و نظامی در اصل چهل و سوم که بر روی تأمین نیازهای اساسی و خوراک هست با اتکا به تولیدات داخل که در این اصل و اسناد بالادستی تکرار شده‌است.

این کاشناس اقتصاد کشاورزی بیان داشت: همانطور که پیش تر نیز گفته شد، امنیت غذایی یعنی فراهم بودن غذا، دسترسی فیزیکی اقتصادی، دارا بودن فاکتورهای واجد ارزش از لحاظ سلامت مسائل تغذیه‌ای، باثبات و پایداری این موارد است. در ابلاغیه مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۱ درباره سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی تأکیداتی با محوریت امنیت غذایی از جمله: توسعه پایدار کشاورزی، نوسازی نظام کشاورزی، ارتقای بهره‌وری، اصلاح نظام بازار، تخصیص یارانه هدفمند و مدیریت مصرف یعنی اصلاح الگوی مصرف صورت گرفته‌است.

برنامه‌ریزی و هدف گذاری وزارت جهاد کشاورزی برای افق ۱۴۰۴

رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی ادامه داد: وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۴ چشم‌اندازی را برای بخش کشاورزی برای سال ۱۴۰۴ تدوین کرد. این چشم‌انداز با هدف دستیابی به تراز مثبت تجاری غذایی و همین‌طور پایداری منابع پایه از جمله آب و خاک تدوین شد. چشم‌انداز تعریف شده از طریق توسعه صادرات، کاهش واردات محصولات کشاورزی و غذایی و نیز محصولات وابسته در تولید زنجیره ارزش قابل تحقق بود.

کیانی راد گفت: وزارت کشاورزی چندین هدف را ذیل این چشم‌انداز به عنوان راهبرد خود از جمله ارتقای امنیت غذایی با اتکا به تولید داخل شامل فرآوری، دسترسی فیزیکی و اقتصادی، سلامت و بهداشت غذا، ارتقای بهره‌وری کلیه عوامل و فرآورده‌های تولید به ویژه آب و خاک در جهت دستیابی به خوداتکایی و بهبود تراز تجاری کشاورزی با حفظ منابع پایه با اتکا به دو اصل اساسی سیاست جایگزینی واردات یعنی کاهش نهاده‌های محصولات اساسی و صادرات محصولاتی که دارای مزیت نسبی و رقابتی هستند، در نظر گرفت.

وی تاکید کرد: در مدیریت این زنجیره باید چندین اصل را موردنظر قرار دهیم؛ یک، تکلیف خودمان را راجع به حمایت مشخص کنیم که دو جزء دارد. اولین مورد مربوط به سیاست‌گذاری‌های بخش کشاورزی که اثر جدی بر قیمت دریافتی تولیدکننده دارد. به عنوان مثال در عمل به اجرای قانون و سیاست خرید تضمینی نمی‌توانیم به تولیدکننده گندم وقتی محصول خود را کاشت، بگوییم گیاهت نباید جوانه بزند تا ببینیم اوضاع کود یا سم چه می‌شود. یا به مرغدار نمی‌توانیم بعد از جوجه ریزی بگوییم ببخشید فعلا نهاده ندارم، به مرغ‌هایت غذا نده تا بتوانم نهاده تامین کنم و این اهمیت حمایت سیاست‌گذاری قیمتی را نشان می‌دهد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی افزود: جزء دوم، حمایت‌های غیر قیمتی به معنی

پرداخت‌هایی است که برای زیرساخت بازار، زیربناها و بودجه‌های دولتی انجام می‌شود. در مورد مصرف‌کننده هم به همین شکل است؛ یعنی برآیند سیاست‌گذاری موجب می‌شود مصرف‌کننده داخلی در مقایسه با مصرف‌کننده خارجی برای همان کالا با همین کیفیت قیمت کمتر یا بیشتری را پرداخت کند.

رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی ادامه داد: سؤال اصلی در این بخش نحوه تعیین چارچوب سیاست‌گذاری بهینه در ارتباط با زنجیره‌های ارزش کشاورزی حمایت جامع از تولیدکننده و حمایت هدفمند از مصرف‌کننده است. متأسفانه در حوزه مدیریت زنجیره‌های ارزش، به اسم حمایت از مصرف‌کننده سرکوب قیمت را انتخاب کرده‌ایم. نتیجه حمایت‌ها و دخالت‌های بی‌جای دولت در امور تصدی‌گری و انحراف در سیاست حمایت قیمتی سرکوب قیمت برای تولیدکننده بود.

کیانی راد گفت: وظیفه سازمان حمایت در مورد سیاست‌های کلان اقتصادی مثل سیاست‌های ارزی، پولی، سیاست‌های کنترل‌کننده تورم، حمایت است و این حمایت شامل قیمت تثبیتی یا تکلیفی نمی‌شود.

اهمیت مدیریت یکپارچه تولید و تجارت در بخش کشاورزی در رونق تولید داخلی

در ادامه مهندس سیدجعفر حسینی مشاور نظام صنفی کشاورزی و منابع طبیعی در خصوص ساختار اداره زنجیره گندم، آرد و نان گفت: در بخش کشاورزی فقط و فقط نگاه به تولید است؛ در حالی که تولید بدون نگاه به بازرگانی نتیجه‌اش چیزی است که با آن مواجه هستیم؛ یعنی بدون توجه به بخش بازرگانی، نمی‌توان انتظار تولید پایدار داشت.

مشاور نظام صنفی کشاورزی کشور افزود: در سال ۱۳۹۱ قانون تمرکز به تصویب

رسید. یک خوشحالی برای ما کشاورزها بود؛ ولی متأسفانه خوب اجرایی نشد. وزارت جهاد کشاورزی به خودباوری لازم نرسیده بود به همین جهت نمی توانست حوزه بازرگانی را هم مدیریت کند. علاوه بر این، دولت زیرساخت های لازم را در اختیار وزارت جهاد کشاورزی قرار نداده بود؛ در واقع، قانونی تصویب شده بود که شرح وظایف کاملی در آن تعریف نشده بود، زیرساخت ها فراهم نبود و از همه مهم تر نوع نگاه دولت به وزارت بازرگانی و واردات بود.

وی ادامه داد: برای تولید پایدار، بدون شک باید نگاهمان به بخش بازرگانی پررنگ تر از تولید باشد؛ چون تولیدکننده وظیفه اش را خوب می داند، امکانات و زیرساخت ها برای او در این سالها فراهم شده و از آب و خاک، گندم تولید می کند. ولی اگر به قسمت دوم یعنی بازرگانی، نگاه خوبی نباشد، بی انگیزی و سرخوردگی ایجاد شده و به نوسان دچار می شویم. انتظارمان این است که در حوزه بازرگانی بخش کشاورزی مدیریت واحد ایجاد شود. پیشنهاد من این است که در بحث زنجیره گندم، آرد و نان نگاهمان به انتهای قضیه باشد؛ یعنی حتماً تصمیم گیرنده وزارت جهاد کشاورزی باشد. اگر مدیریت نان را نداشته باشیم با همین چالش ها مواجهیم؛ باید تمام این زنجیره در حوزه وزارت جهاد کشاورزی باشد؛ راهکارش این است که باید یک بار دیگر در قانون بازننگری شود.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: وزارت جهاد کشاورزی باید اصلاح قانون و یا تعریف شرح وظایف کامل را از مجلس بخواهد. اگر واقعیت را بخواهیم در نظر بگیریم هیچ گونه هماهنگی بین شرکت بازرگانی دولتی و وزارت جهاد کشاورزی وجود ندارد. آنها نگاهشان فقط به جمع آوری گندم است اما نگاه ما به تولید است.

سیاست‌های اثرگذار بر زنجیره محصولات کشاورزی

در ادامه دکتر حامد نجفی عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس در خصوص ساختار اداره زنجیره گندم، آرد و نان گفت: به نظر من مشکلات به دو قسمت درون‌بخشی و برون‌بخشی تقسیم می‌شود. مشکلات درون‌بخشی از نظر من دو قسمت است؛ یک، نوع نگاهمان به بازار گندم است شامل تولید، انبارداری، کارخانه، نانوایی و بعد مصرف‌کننده. یک مقدار نوع نگاهمان به این زنجیره سه حلقه‌ای می‌شود؛ گندم، آرد و نان. تولید یک بخش زنجیره است که توسط گندم‌کاران انجام می‌شود و کاملاً خصوصی است. مرحله بعدی به دست کارخانجات آرد می‌رسد و از آنجا برای رسیدن به دست نانوایی‌ها وارد سیستم توزیع آرد و نان می‌شود. مهم‌ترین چالشی که در اینجا به وجود می‌آید ارتباط بین تولید و خرید گندم است. عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس اظهار داشت: طبق تجربه صورت گرفته در سال ۱۳۸۹، کشور به دلیل عدم وجود دخالت‌های دولت به لحاظ اداره آرد و نان یکی از آرام‌ترین سال‌ها را پشت سر گذاشت. برای برطرف کردن مشکل و با هدف حذف مدیریت چندگانه در حلقه‌ها، از یک طرف قانون خوبی به نام قانون تمرکز تصویب می‌شود از طرف دیگر با تبعیض قیمتی بالا مواجه هستیم.

وی ادامه داد: به‌عنوان مثال برای گندم مبلغ بیست و دو هزار میلیارد تومان از منابع هدفمندسازی یارانه‌ها در نظر گرفته شده‌است. به عبارتی برای هشتاد میلیون نفر هر نفر دویست و هفتاد و پنج هزار تومان می‌شود. مصرف سرانه را ۹۰ تا ۱۰۰ کیلوگرم در نظر می‌گیریم. هر فرد ایرانی با قیمت نان کنونی (متوسط ۵ هزار تومان) در یکسال، تقریباً ۵۰۰ هزار تومان نان مصرف می‌کند. از این مبلغ، ۲۷۵ هزار تومان آن را دولت به صورت یارانه می‌پردازد. ممکن است بخش زیادی از این یارانه پرداختی در بحث تأمین نان مؤثر نبوده و انحراف ایجاد کند؛ بنابراین می‌توان پرداخت آن را به بخش‌های نیازمند محدود کرد و همچنین بخش زیادی از آن را

در حوزه توسعه زیرساخت‌ها سرمایه‌گذاری کرد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی تصریح کرد: چالش اصلی ما در حوزه بازار گندم، نوع و نحوه دخالت دولت است. این دخالت هزینه‌بر، به زیان تولیدکننده و در نهایت موجب نابسامانی بازار می‌شود. در نتیجه احساس می‌کنیم اگر وزارت جهاد کشاورزی را جایگزین آن قرار دهیم، موفق عمل خواهیم کرد. به نظر من صرفاً جابه‌جایی نهادی نمی‌تواند ما را به آن مرحله دلخواه برساند. چالش اصلی در حوزه سیاست‌گذاری؛ نوع حمایت دولت در انجام خرید تضمینی، نحوه قیمت‌گذاری تضمینی و نحوه ورود به این بازار است و در حوزه دوم بیشتر بحث فناوری مورد توجه است؛ در بحث عملکرد، انبارداری، تولید ضایعات و سایر موارد در پخت نان و ... است.

نجفی افزود: مشکلات نهادی در اداره زنجیره گندم، آرد و نان، مشکلاتی است که با قرار گرفتن و اجرایی شدن در یک بستر مناسب سیاست‌گذاری می‌تواند به ما در رسیدن به نتایج دلخواه کمک کند. برای رسیدن به طرح مطلوب، باید از طرفداران طرح تشکیل وزارت بازرگانی و همچنین موافقان باقی ماندن زنجیره در حوزه وزارت صمت دعوت به عمل آید و با شنیدن استدلال‌های آن‌ها به قضاوت صحیحی دست پیدا کنیم.

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس ادامه داد: تا زمانی که بودجه در اختیار سازمان برنامه و بودجه باشد، تصمیم‌گیری شورای قیمت‌گذاری تأثیر چندانی بر قیمت ندارد چرا که تصمیم‌گیرنده نهایی سازمان برنامه و بودجه است. پیشنهاد می‌کنم ستون بودجه‌ای متفاوتی برای حمایت از بخش کشاورزی تعیین و در اختیار شورای قیمت‌گذاری قرار دهیم؛ مثلاً بگویید آقای وزیر برای چهار سال آینده فلان مقدار پول با ارزش ثابت در اختیار شماست؛ انتظار داریم این چند کار را برای بخش کشاورزی انجام دهید که یکی از آنها بحث هدفمندسازی در بخش آرد و

نان است.

وی گفت: به نظر می‌رسد با وجود این مسائل و مشکلات، هرچقدر هم قانون خوب تدوین و اجرا شود و البته عزم اجرا هم وجود داشته باشد در اجرای آن دچار چالش خواهیم بود. نکته دیگر اینکه قانون انتزاع در ابتدا به صورت طرح توسط مجلس مطرح شد. در دولت سابق هم وظایف بخش کشاورزی بر عهده وزارت صنعت بود. در واقع در بدنه کارشناسی دولت نسبت به توانایی‌های خود در وزارت کشاورزی نسبت به اداره بحث تأمین غذا دچار شک و تردید بودند. به همین دلیل است که وقتی جلوتر می‌رویم و قدرت دولت بیشتر می‌شود، این قانون کنار گذاشته می‌شود. حل این مشکلات منوط به این است که بتوانیم مشکلات فرادستی را حل کنیم.

فرایندهای تصمیم‌گیری زنجیره گندم، آرد و نان باید اصلاح شود

در ادامه دکتر سیدحسین رضوی پور مشاور معاون اقتصادی سازمان امور اداری و استخدامی کشور در خصوص مسائل زنجیره گندم، آرد و نان گفت: در ارتباط با مسائل فرابخشی مثل گندم باید رویکرد امنیتی داشت که در این صورت وزارت کشور، کشاورزی و صمت در آن دخیل هستند. در مسئله فرابخشی ملاحظاتی در ذهن‌ها وجود دارد که منجر به خطا در سیاست‌گذاری می‌شود.

این کارشناس اقتصادی اظهار داشت: دو انگاره غلط که معمولاً طرز تصور ما درباره آنها این است که عصای موسی هستند، مشکلات را حل کرده و معجزه می‌کنند؛ یک، اصلاح ساختار است. فکر می‌کنیم با اصلاح ساختار مسائل حل شود؛ به عنوان مثال به دلیل ناکارآمدی وزارت صنعت و تجارت وظیفه بازرگانی بخش کشاورزی به وزارت جهاد کشاورزی منتقل می‌شود. دو؛ قیمت‌گذاری توسط دولت؛ در صورت وجود تورم، گرانی و از بین رفتن نظم بازار تصویب می‌کنیم

قیمت فلان چیز آنقدر باشد.

وی ادامه داد: در خیلی از موارد، تغییر ساختار به برطرف کردن مشکلات کمک می‌کند؛ ولی زمانی می‌تواند حلال مشکلات باشد که فرایندها به درستی طراحی شده و براساس این فرایند ساختار به درستی شکل گرفته باشد؛ در صورت عدم به روزرسانی فرایندها، تغییر ساختار اثری نخواهد داشت. این یک مسئله کلیدی است. اگر فرایند این باشد که گندم را با ارز چهار هزار و دویست تومانی بیاوریم، تفاوتی ندارد مسئول زنجیره چه کسی باشد؛ اگر فرایند این باشد که برای تعیین قیمت تضمینی، شورا تشکیل شود تفاوتی نمی‌کند با ریاست چه کسی باشد. به طور مثال، بالنی را تصور کنید که در حال بالا رفتن است. برای سرعت بیشتر کیسه‌های شنی آن را پایین می‌اندازیم. بالا رفتن نرخ ارز در کل اقتصاد کشور اثرگذار خواهد بود. شما آمدید بخشی از فشار ارزی کشور را از آن جدا کرده و کالاهای اساسی را با ارز چهارهزار و دویست تومانی که در اختیار دولت بود تأمین کردید. در نتیجه به بالا رفتن آن سرعت دادید؛ چرا که توان پرداخت ارز دولت را فقط به کالاهای اساسی تخصیص دادید و سایر کالاها را رها کردید.

حمایت از تولید داخلی به جای پرداخت ارز دولتی به واردات

این کارشناس اقتصادی گفت: برخی تصور می‌کردند در صورت تأمین کالاهای اساسی با ارز دولتی، در کشور مشکل گرانی پیش نخواهد آمد؛ در حالی که بالا رفتن نرخ ارز موجب ایجاد انتظارات تورمی شده و ایجاد رانت می‌کند. بیشترین آسیب این مداخلات قیمتی به تولیدکننده وارد شد؛ یعنی وقتی با ارز چهار هزار و دویست تومانی می‌توان با قیمت تمام شده کمتری گندم و نهاده‌های کشاورزی وارد کرد، دیگر انگیزه‌ای برای تولیدکننده باقی نمی‌ماند و یک صرفه‌ای برای قاچاق ایجاد می‌شود. دنیا در مورد سازوکارهای رسیدن به تصمیمات کلیدی، ابزارسازی

کرده و رویه‌ها را تغییر می‌دهند و بحث در مورد تصمیم‌گیرنده نیست. رضوی پور اظهار داشت: به عنوان نمونه در کشورهای پیشرفته‌تر و در کشورهایی که به اندازه ما زیرساخت توسعه سخت‌افزاری را فراهم نکرده‌اند، یک سری ابزار نرم‌افزاری فراهم شده‌است.

این کارشناس مسائل اقتصادی عنوان کرد: باید رویه‌های موجود را تغییر داده، از تصمیم‌سازی سنتی فاصله بگیریم و ابزارهای مدرن را جایگزین کنیم و برای بازارهای تولیدی اطمینان و پیش‌بینی‌پذیری ایجاد کنیم. چرا باید به دولت اجازه دهیم با ارز ۴۲۰۰ تومانی از خارج گندم تأمین کند. همان دلار یا ارز را در خارج از کشور مبادله کند در سامانه نیما با پول داخلی با نرخ پایین تری گندم بخرد. اگر کسی هم در داخل تولید می‌کند از تغییرات قیمتی نفع ببرد. به نظر راه حل مسئله ساده و شدنی است.

ایجاد پاسخگویی نسبت به عملکرد با اجرای قانون تمرکز

در ادامه مهندس حسن حیدری کارشناس اقتصاد کشاورزی در خصوص ساختار اداره زنجیره گندم، آرد و نان گفت: برای تصویب قانون تمرکز و همچنین برای اجرایی نشدن آن تلاش زیادی صورت گرفت. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی یکی از مراکزی است که از ابتدای مطرح شدن طرح انتزاع در مجلس پیگیری می‌کرد و جزو کسانی بود که اگر اجازه داشته‌باشد، نسبت به وضع موجود انتقاد می‌کند.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: هدف اصلی قانون تمرکز، ایجاد مدیریت واحد در زنجیره ارزش محصولات کشاورزی است. مجلس به دلیل فرار مسئولیتی مدیران دولتی از پاسخگویی نسبت به مسائل و مشکلات، دنبال تصویب و اجرای این قانون بود. از یک طرف ناکارآمدی‌های بخش کشاورزی موجب

پاس کاری امور بین وزارت بازرگانی و وزارت جهاد کشاورزی می شد و از طرف دیگر وزارت جهاد کشاورزی علیرغم مسئولیت رونق بخشی به تولید، فاقد ابزارهای لازم برای این امر بود؛ از جمله مهم ترین آنها دسترسی به بازار است؛ در واقع ابزار با مسئولیت ها متناسب نبوده است.

حیدری افزود: مغز متفکر وزارتخانه به این جمع بندی رسید که در صورت واحد نبودن مدیریت، در برابر ناکارآمدی پاسخگویی وجود ندارد. در این جلسه باید به این نتیجه رسید که آیا همه با اجرای این قانون موافق هستند؟ در صورت مخالفت چرا اجرایی نشده؟ آقای شریعتمداری به عنوان وزیر صمت در دولت، سال ۱۳۹۶ در موضوع زنجیره گندم، آرد و نان کارگروهی تشکیل می دهد؛ در اینجا اولین مغایرت قانونی صورت می گیرد و اعتراضی هم نمی شود.

بحران آفرینی در مدیریت تولید گندم به دلیل عدم اجرای قانون تمرکز

این کارشناس کشاورزی بیان داشت: سال گذشته با وجود تولید کلان در حوزه گندم، با مسئله بحران آفرینی کاذب مواجه شدیم و یک اضطراب مدیریتی شکل گرفت، رسانه های خارجی روی این موج سوار شدند. جلسه ای تشکیل و از آقای سیف برای حضور در جلسه دعوت شد. مطالب بیان شده در جلسه حاکی از آن بود که در زمینه تأمین مشکلی وجود ندارد؛ در واقع ناهماهنگی و سوء استفاده مدیریتی رخ داده و هیچ ذی نفعی در ساختار کشور باور ندارد از لحاظ تأمین گندم مشکلی نداریم. در اینجا بحث تعارض منافع وجود دارد. ساختار مدیریت حاکمیتی به گونه ای است که هیچ کس خود را مسئول زنجیره نمی داند. در صورت مشخص بودن فرد مسئول در حوزه است که می توان درباره مولفه های اقتصادی صحبت کرد. تصور بر این است که ابزار خارجی موجب این قضیه شده در صورتی که همه ناشی از سوء مدیریت داخلی است.

وی ادامه داد: در این زمینه تا سال ۱۳۹۹ بحران واقعی نداشتیم؛ ایران در حوزه زنجیره گندم، آرد و نان دارای ظرفیت تجاری و تولیدی فوق‌العاده‌ای است اما متأسفانه به دلیل اضطراب مدیریتی بهره‌برداری مناسبی از ظرفیت جغرافیایی نشده‌است. یک عده در کشور دوست دارند در حوزه محصولات کشاورزی، به خصوص اقلام اساسی اضطراب مدیریت شده ایجاد کنند و کشور را در بحران نشان دهند.

موافقت وزارت صمت با اجرای قانون تمرکز

دکتر رشید عزیزپور دبیرکل صنایع غذایی ایران در خصوص مسائل زنجیره گندم، آرد و نان گفت: اجرای قانون تمرکز در حوزه کشاورزی جزو وظایف وزارت جهاد کشاورزی است. برای اجرای این قانون، تمرکززدایی انجام داده‌ایم و بخش‌هایی نیز به صورت جزیره‌ای ایجاد شده‌است. نمی‌توان به زنجیره آرد، نان و گندم پرداخت اما از تعرفه‌ها و سیاست‌گذاری چشم‌پوشی نمود. به نظر می‌رسد جدا بودن این موارد، تصمیم‌گیری‌های مختلفی را به دنبال داشته که موجب ناهماهنگی‌هایی در این زمینه شده‌است. بنابراین مسئله متولی خیلی اهمیت دارد که باید در این زنجیره به درستی تعیین و حل شود.

در ادامه مهندس سعید عباسی صارمی کارشناس دفتر تنظیم بازار وزارت صمت در خصوص مسائل اداره زنجیره گندم، آرد و نان گفت: مشکل در زنجیره ارائه گندم، آرد و نان، این است که آن را به عنوان کالای اقتصادی در نظر نمی‌گیریم؛ در واقع تصمیم‌گیری‌ها براساس نوع کالا ارزیابی می‌شود. اهمیتی ندارد متولی چه کسی باشد. بزرگترین نکته، بحث ساختارهاست که باید اصلاح شوند. به نظر من قیمت‌گذاری تضمینی باید تغییر پیدا کند؛ باید به این نتیجه برسیم به جای خرید تضمینی، خرید قراردادی انجام شود. حمایت صورت گرفته از جانب دولت، حمایت قیمتی از مصرف کننده است.

لزوم واگذاری شرکت بازرگانی دولتی ایران به وزارت کشاورزی با اجرای قانون تمرکز

سپس مهندس حیدری در انتقاد به سخنان مهندس عباسی صارمی از وزارت صمت گفت: موضوع نشست بحث قانون تمرکز است. یکی از مسائل مهم این است که این قانون به طور کامل توسط دولت اجرا نمی‌شود. در تاریخ ۲۱ تیرماه ۱۴۰۰ رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس در نامه‌ای خطاب به دکتر رزم حسینی وزیر صمت وقت، اعلام کرد در تاریخ ۲۲ تیرماه مهلت دوساله عدم اجرای قانون که مصوبه سران قوا تعیین کرده‌بود، به اتمام می‌رسد. شما باید پاسخ دهید که آیا قانون در حال حاضر دوباره اجرا می‌شود؟

در ادامه دکتر عباسی صارمی پاسخ دادند: قطعاً ما با اجرای قانون تمرکز موافق هستیم. بحث اصلی در قانون تمرکز این است که شرکت بازرگانی دولتی ایران به وزارت جهاد کشاورزی واگذار نشده‌است. این مسئله چون مصوبه هیئت وزیران بود برای انتقال به وزارت جهاد کشاورزی باید مصوبه جدید از هیئت وزیران داشته‌باشد.

ایجاد ابزارهای لازم در وزارت جهاد کشاورزی با اجرای قانون تمرکز

در ادامه دکتر علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی گفت: همانطور که اشاره شد جمع حاضر بر این باور هستند که سیاستگذار در اثر گذر زمان، آزمون و خطاها و موانع را شناسایی کرده و به این نتیجه رسیده‌است که زنجیره ارزش کالاهای اساسی باید از مدیریت یکپارچه برخوردار باشد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: باید در وزارت جهاد کشاورزی به

خودباوری رسیده و برای تکمیل زنجیره ارزش و یکپارچه‌سازی از امکانات لازم آن برخوردار باشیم و همچنین از لحاظ توان کارشناسی؛ اختیارات قانونی، امکانات و زیرساخت‌های هماهنگ با سایر اجزا و ارکان زنجیره ارزش مورد نیاز است. وزارت جهاد کشاورزی باید به این خودباوری برسد و امکانات و ابزارهای لازم را در اختیار داشته‌باشد؛ شرکت بازرگانی دولتی ایران یک ابزار مدیریتی برای تنظیم بازار است. لازم است کشاورزی رویکرد عرضه‌محور را تغییر داده و به رویکرد تقاضا‌محور روی آورد؛ این نگاه باید اصلاح شود که واردات راه تنظیم بازار نیست و در بعضی موارد می‌توان مشکل را از مبداء یعنی تولید برطرف کرد و در مورد کالاهای اساسی نیازی به برخورد موسوم به «اقتصاد سیاسی» نخواهد بود.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی ادامه داد: دکتر نجفی به درستی اشاره کردند که مشکلات نهادی و موانع فرابخشی موجود موجب شده این قانون رفت و برگشت‌های مختلفی داشته‌باشد و اجرای آن در برخی از سال‌ها تعلیق شود؛ زیرساخت‌ها فراهم نبوده، رویکردهای لازم در آن لحاظ نشده و سیاست‌های اتخاذ شده نتوانسته تولیدکننده را به اهدافش برساند؛ در عین حال ما نتوانسته‌ایم همزمان از تولیدکننده و مصرف‌کننده حمایت منطقی داشته‌باشیم، اصطلاحاً در اجرای این سیاست‌ها، رفاه گمشده وجود دارد؛ به عبارت دیگر بهای این حمایت پرهزینه را تولیدکننده پرداخته‌است.

وی افزود: دکتر رضوی‌پور اشاره کردند تا زمانی که فرایند اصلاح نشود، ایجاد تشکیلات جدید و جابه‌جا کردن اختیارات راه حل مشکلات نیست. انگاره غلط دیگر بحث قیمت‌گذاری است که مصداق آن ارز ترجیحی بیان شد. باید ابزارسازی در بحث قیمت مورد بررسی قرار گیرد که به طور مشخص مکانیسم بورس مورد نظرشان بود. با کمک این ابزار می‌توانیم برای مصرف‌کننده به جای قیمت‌گذاری، تثبیت قیمت داشته‌باشیم.

اصلاح فرایند تصمیم‌گیری در حوزه تولید و تجارت با اجرای قانون تمرکز

باغستانی عنوان کرد: مهندس حیدری به بحث وجود تعارض منافع و عدم پاسخگو بودن اجزای زنجیره اشاره کردند، به هر حال مدیریت واحد پیاده‌سازی نشده و به نوعی با اضطراب مدیریتی مواجه هستیم. اضطراب مدیریتی با این هدف دنبال می‌شود که منافع کالا (واردات) و افرادی را تأمین کند که از اختلاف قیمت یا ایجاد ناامنی در کشور سود می‌برند.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: دکتر عزیزپور نیز به نبود نگرش جامع در زنجیره اصلی غذا اشاره کردند و لزوم آن را یادآور شدند. لازم است سیاست‌های اتخاذ شده از جمله سیاست‌های تعرفه‌ای، تجاری یا قیمتی همه در راستای اجزای زنجیره ارزش باشند.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی ادامه داد: با توجه به فرمایشات دکتر عباسی صارمی، نگرش موجود به گندم، نگاه استراتژیکی یا راهبردی بوده و لازم است به عنوان کالای اقتصادی به آن توجه شود. پیشنهاد ایشان این بود که به جای آن از کشاورزی قراردادی به عنوان ابزاری برای مدیریت بازار استفاده کنیم که اطمینان‌بخشی به بازار را به دنبال دارد. به میزان یارانه‌ها و جذابیت وجود آن برای رانت و اقتصاد در یک سیستم اشاره شد. ایشان با اجرای این قانون موافق بوده مبنی بر اینکه باید بسترسازی لازم برای اجرای کامل قانون تمرکز فراهم شود.

وی گفت: در صورت نگاه سیستمی به زنجیره ارزش محصولات گندم، احتیاج داریم اجزای این زنجیره ارزش و چالش‌های آن را به درستی بشناسیم. در بازار تولید گندم، اول با گندم‌کار (تولیدکننده) مواجه هستیم که سهم بالایی در بهره‌برداری

کشاورزی دارد. به علت تعدد موجود در بازار، تولیدش انحصاری نیست و در عوض انحصار در خرید دارد. در بحث تولید به نهاده نیاز داریم. در بحث دسترسی به نهاده با مشکلاتی از جمله کیفیت نهاده‌ها، دسترسی اقتصادی به نهاده‌ها، قیمت نهاده‌ها، دسترسی زمانی مناسب به نهاده‌ها و فناوری مناسب مواجه هستیم. ظاهراً در این بخش مشکل مدیریتی نداریم و می‌توان تولید پایداری برای گندم فراهم کرد؛ اما یک سوم تولید گندم ما دیمی است و این امر موجب حساسیت ما نسبت به تغییرات آب و هوایی و بارش‌های جوی شده‌است. بعد از تولید گندم به مرحله جمع‌آوری وارد می‌شویم. مرحله بعدی ذخیره‌سازی است که این امر در سیلو انجام می‌شود و مرحله بعدی یعنی تحویل دادن به کارخانجات آرد و صنف و صنعت است که شامل دو بخش یارانه‌ای و غیر یارانه‌ای می‌شود.

دکتر باغستانی خاطر نشان کرد: در این مسیر باید خوراک دام و طیور را نیز در نظر گرفت. تقریباً هشت درصد گندم کشور به دلیل نبودن رابطه مبادله‌ای درست با ذرت، جو و کنجاله سویا صرف این مورد می‌شود. در فرایندهای مختلف به طور تقریبی شش درصد به ضایعات تعلق دارد. در این چرخه یک یا دو درصد نیز سهم تبادلات مرزی و قاچاق است. سهم خرید بخش خصوصی نیز تقریباً شش درصد است که می‌توان از طریق کشاورزی قراردادی آن را مدیریت کرد.

بهبود مدیریت تولید و تامین محصولات کشاورزی با اصلاح قانون تمرکز

در ادامه مهندس جعفر حسینی مشاور نظام صنفی کشاورزی کشور گفت: تاکید تولیدکنندگان بر این است که حوزه بازرگانی بخش کشاورزی و تولید باید به صورت واحد و یکپارچه مدیریت شود. تأکید اولیه ما بر این است که تفاوت دارد مدیریت کجا انجام شود؛ از نظر تولیدکنندگان کشاورزی بهتر است که مدیریت بازرگانی بخش کشاورزی دقیقاً در وزارت کشاورزی باشد. منظور از زنجیره ارزش

یک بسته واحد شامل طراحی، سیاست‌گذاری، تولید، توزیع و مصرف است. در حال حاضر این بسته واحد را نداریم؛ بنابراین نمی‌توان زنجیره ارزش را کامل پیگیری کرد. این قانون تمرکز است که ضعف دارد.

مشاور نظام صنفی کشاورزی کشور اظهار داشت: اگر نگاه ما به کشاورزی به عنوان یک شغل اقتصادی باشد، باید به سمت زنجیره ارزش رفته و بسته را کامل ببینیم و سیاست‌گذاری واحد اجرا شود. پیشنهاد من شامل اصلاح قانون تمرکز، اصلاح نقاط ضعف موجود در قانون و تعریف کامل شرح وظایف است. تعاریف باید در فرایندها مشخص باشد. به دلیل نبود شرح وظایف در قانون سابق، سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرنده‌ها در وزارت صمت و جهاد کشاورزی دچار سردرگمی شده‌بودند. وی افزود: تا به امروز به طور تقریبی از چهار میلیون نفر بهره‌بردار بخش کشاورزی، حدود یک میلیون و سیصد نفر کشاورز به عضویت نظام صنفی کشاورزان درآمده‌اند. تفکیک کشاورزان کار سختی است؛ ممکن است هر کشاورز محصولات مختلفی را زیر کشت داشته‌باشد.

تصمیم سازی غلط در کشور به دلیل نبود مدیریت واحد تولید و تجارت

در ادامه دکتر حامد نجفی عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس گفت: بعید میدانم در کشور مخالفتی با اجرای قانون تمرکز وجود داشته‌باشد.

سپس مهندس حسن حیدری کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: نماینده دولت در حوزه ساختار، سازمان امور اداری و استخدامی است. وقتی به نمایندگی از دولت در مجلس حاضر شد، مخالف اجرای قانون تمرکز بود؛ پس هستند کسانی که مخالف اجرای این قانون باشند. با وجود الزام به اجرای قانون با آن مخالفت کرده و اجرا نکردند و با مصوبه هیئت وزیران زحمات مجلس و دستگاه نظارتی را دور می‌زنند؛ موضوعی که متخصصان و ذی‌نفعان بخش کشاورزی معتقد هستند

در مورد آن به سردرگمی دچار شده‌اند. برخلاف کشور ما، در اغلب کشورهای توسعه‌یافته ابزارهای بازار را در اختیار متولی کشاورزی قرار داده‌اند.

در ادامه دکتر نجفی عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس پاسخ داد: در بحث تعارض منافع مخالفت وجود دارد؛ اما از نظر کارشناسی مخالفتی نیست. عمق این قانون باید افزایش پیدا کند. مهمترین بحث، تخصیص بودجه به بخش کشاورزی است. وقتی پول در اختیاران نباشد، امکان اجرای الزامات یا مباحثی را که قانون در اختیاران قرار داده را ندارید. باید بپذیریم مشکلات فرابخشی وجود دارد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی افزود: طبق آمار، متوسط قیمت جو به عنوان کالای اساسی در سه ماهه امسال نسبت به سه ماهه ۱۳۹۷ که ارز ۴۲۰۰ تومان بود، به میزان ۳۷۶ درصد افزایش داشته و ارزش دلار در بازار آزاد نسبت به متوسط بهار ۱۳۹۷، ۲۹۴ درصد با افزایش روبه‌رو بوده‌است؛ یعنی این مشکل فرابخشی است. وقتی بستر سیاست‌گذاری به این شکل باشد، هر چقدر هم قانون خوب باشد، درست اجرا نمی‌شود.

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس حاضر نشان کرد: بودجه به طور کلی باید تفکیک شود و در اختیار وزارت جهاد کشاورزی قرار گیرد. شرکت نفت وقتی کالایی را صادر می‌کند قبل از واریز وجه به خزانه، مبلغی به میزان چهارده و نیم درصد برمی‌دارد، در مورد این قیمت تاکنون با دولت چانه‌زنی نکرده‌است. این قانون نباید صرفاً دنبال انتقال نهادی باشد؛ انتقال مالی، تسهیلاتی از طرف بانک و انتقال بودجه‌ای از طرف سازمان برنامه و بودجه به نظر من در اجرای موفق و اثربخشی قانون تمرکز می‌تواند کمک کننده باشد.

اهمیت قاعده‌گذاری صحیح در زنجیره گندم، آرد و نان

در ادامه دکتر سید حسین رضوی‌پور مشاور معاون اقتصادی سازمان اداری و

استخدامی اظهار داشت: منظور از اینکه متولی کدام وزارتخانه باشد به این معنی نیست مطلقاً فرقی ندارد. ما قائل به یکپارچه سازی زنجیره ارزش هستیم و اینکه مدیریت واحدی برای آن در نظر گرفته شود. اینطور نیست که اگر فلان وزارتخانه متولی باشد، حلال مسائل خواهد بود. صرف اینکه بدانیم قدرت کجا قرار گرفته، کفایت نمی‌کند.

مشاور معاون اقتصادی سازمان اداری و استخدامی گفت: مسئله اصلی از دید من تقابل بخش تولیدکننده خصوصی در هر صنفی با دولت است؛ چرا که دولت هر وقت بخواهد قواعد بازی را تغییر می‌دهد، تغییر مکرر موجب می‌شود طرف مقابل متوقف شود؛ بنابراین باید قواعد بازی را مشخص کنیم و به ابزارها و نهادها توجه کرده و دولت را محدود کنیم.

وی ادامه داد: ابزارسازی یعنی بازارسازی؛ یعنی دولت نمی‌تواند آزادی کامل داشته‌باشد، باید هزینه پردازد و از ابزارهای تعریف شده استفاده کند. به طور مثال در حمایت، سوبسید به ذی‌نفع اصلی پرداخته می‌شود. نکته دیگر روابط فی مابین مسائل کلان اقتصادی و مسائل بخشی است. به طور مثال وقتی ذرت را پوشش نمی‌دهید، به دنبال آن الگوی مصرف در طیور تغییر می‌کند. با هر نوع مداخله دولت، شاهد تغییر مصرف هستیم. به شدت معتقد هستیم کاری که باید انجام دهیم ابزارسازی و نهادسازی است. نهاد به معنی ساخت تشکیلات نیست؛ بلکه الگوهای رفتاری و قاعده است و در واقع محدود کردن دولت است.

لزوم توجه به سیاست‌های قیمتی در کنار اصلاحات ساختاری در زنجیره گندم، آرد و نان

در ادامه دکتر عباسی صارمی مشاور وزارت صمت در خصوص نحوه اجرای قانون تمرکز گفت: به عنوان نماینده وزارت صمت (صنعت، معدن، تجارت) معتقد به

اجرای قانون تمرکز هستیم. یک شرکت مجری است و سیاستگذار نیست و بدون اجازه دستگاه‌های مذکور نمی‌تواند اقدامی انجام دهد، صرفاً مجری است.

وی اظهار داشت: تا زمانی که این ساختار اصلاح شود باید بحث آزادسازی گندم ارزان اجرا شود، این مسئله یک کار استراتژیک و اقتصادی است. ما نگرانی‌های زیادی داریم. امسال با توجه به اینکه این زنجیره کامل دیده نشده، مثلاً قیمت ذرت اصلاح شده اما گندم و مخصوصاً نان اصلاح نشده است؛ مصرف نان ما به سمت دام‌ها منتقل می‌شود و این خطری است که به مرجع تصمیم‌گیری هشدار دادیم. کشوری هستیم که ده و نیم میلیون تن مصرف داریم. ناچار هستیم هشت میلیون تن وارد کنیم.

مشاور وزارت صمت تصریح کرد: بخشی از این تولید ما صرف دامداری‌ها یا قاچاق می‌شود. حتماً باید نظام حمایت مصرف‌کننده تغییر کند. اگر این روند ادامه پیدا کند، در سال آینده پنجاه هزار میلیارد تومان یارانه نیاز خواهیم داشت. در مورد خرید تضمینی باید ساختار تغییر کند و به سمت خرید توافقی و قراردادی برویم و به نظر من در اقتصاد کشور ادامه این روند میسر نیست.

ایجاد اضطرار مدیریتی در زنجیره گندم، آرد و نان به دلیل عدم اجرای قانون تمرکز

در ادامه مهندس حسن حیدری کارشناس اقتصاد کشاورزی در خصوص نحوه اداره زنجیره گندم، آرد و نان گفت: در سال گذشته از لحاظ ذخیره گندم مشکلی نداشتیم اما از تیرماه با مشکلاتی مواجه بودیم که این قضیه با جنگ رسانه‌ای همزمان شد. بعد از رصد به این نتیجه رسیدیم مدیر مربوطه اهمتامی ندارد که بگوید از لحاظ تامین مشکلی نداریم و مشکل در توزیع آرد آزادپز است.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: هیچ کس از طرف دولت حاضر به

ارائه این مطلب نبود؛ چرا که مسئول مربوطه به دنبال اجرای اضطرار مدیریت شده است. در ظاهر گندم را کالای اقتصادی معرفی می‌کنند اما در عمل طور دیگری رفتار می‌کنند. موضوع مهمی مطرح است؛ در حوزه کشاورزی نمی‌توان به رشد و پویایی رسید چرا که وضعیت کشاورزی و نان و گندم را امنیتی می‌کنیم در حالی که تعریف صحیحی از امنیت ارائه نمی‌شود. افکار عمومی امنیت را محدودیت در واردات و صادرات تعریف می‌کند؛ در صورتی که امنیت یعنی در برابر خطر محافظت لازم را انجام دهیم.

وی ادامه داد: امنیت غذایی مثل امنیت نظامی است. باید حجم تجارت در اقلام اساسی چندین برابر نیاز داخلی باشد که اگر با مشکلی برخورد کردیم با تصمیم ناگهانی و بحران مواجه نشویم. متولی یکپارچه باید این موضوع را اجرا کند. مهمترین کاری که دستگاه‌های ذیربط باید پیگیری کنند، اجرای قانون است.

حیدری افزود: گام دوم تعریف صحیح امنیت غذایی است. لایه‌بندی امنیتی در زمینه غذایی چیست؟ کشور و مدیران دولتی نباید به بهانه امنیتی کردن تجارت را محدود کنند. هدف از امنیت غذایی یعنی تامین مواد غذایی سالم متناسب با ترجیحات غذایی در هر زمان و مکان برای کل ملت. چه طور می‌شود به این هدف رسید؟ لایه‌های امنیت غذایی چیست؟ باید نسبت به موضوع امنیت غذایی در هر جای دنیا مثل یمن، افغانستان و ... حساس باشیم. وقتی توجه نکنیم در سال ۱۳۹۹ با مشکل مواجه می‌شویم.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: گام دوم در حوزه قانون تمرکز بازآفرینی ساختار وزارت جهاد است. در سال ۱۳۹۹ مشکلی در تامین عمده داشتیم. این ناکارآمدی شرکت بازرگانی دولتی ایران ذیل وزارت صمت برای ما هزینه سیاسی داشت. ساختار هم فقط دستگاه و ... نیست بلکه هدف‌گذاری و لایه‌های امنیتی نیز باید تغییر کنند. مدیران شرکت بازرگانی دولتی ایران تصمیم‌سازهای قدرتمند

هستند و با اعداد و ارقام مسئول را در اضطراب قرار می‌دهند.

تبدیل چرخه‌های اضطراب مدیریتی به فرصت اقتصادی با مدیریت یکپارچه تولید و تجارت

حیدری ادامه داد: باید بدانیم تهدیدها و اضطراب موجود را چگونه می‌توان به فرصت اقتصادی تبدیل کرد. تبدیل چرخه‌های اضطراب به فرصت‌های اقتصادی با فرماندهی واحد زنجیره تامین و اتخاذ سیاست ورود موقت یا صادرات مجدد برای مرکزیت بخشی تجارت مواد غذایی در منطقه و ثابا برای تقویت لایه امنیتی کشور می‌تواند موثر باشد. به عنوان مثال ظرفیت‌های تجاری ما در قزاقستان علی‌رغم ظرفیت تولیدی مناسب توسعه نیافته است.

وی اظهار داشت: مهم‌ترین مسئله در تولید پایین، نداشتن بازاری برای محصولات تولیدی است. قزاقستان حدود یک میلیارد دلار صادرات گندم دارد. این در حالی است که در کنار کشورمان عراق را داریم که حدود پانصد میلیون دلار واردات گندم دارد که قزاقستان سهمی از آن ندارد. یا واردات گندم عمان حدود صد میلیون دلار است اما این کشور هم از قزاقستان وارداتی ندارد؛ زیرا هزینه تامین گندم قزاقستان برای این کشورها بالا است.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: به دلایل امنیتی به تجار ممنوعیت واردات و صادرات مجدد می‌دهیم. از پانزده فروردین فضای بازار کشاورزی را امنیتی کرده و اضطراب ایجاد می‌کنند. از ظرفیت صادرات مجدد در حوزه گندم استفاده نمی‌کنیم. با روسیه هم به همین شکل است. روسیه به عمان گندم و دیگر کالاهای کشاورزی صادرات می‌کند ولی تمام دنیا را دور می‌زند تا به عمان برسد. در حالی که کریدور شمالی و جنوبی ما ده سال است که باید راه بیفتند. ما با هزینه پایین‌تر می‌توانیم گندم مورد نیاز عمان را تامین کنیم. چرا از این ظرفیت‌های بی‌نظیر جغرافیایی

استفاده نمی‌کنیم؟

حیدری افزود: وزارت جهاد کشاورزی باید تعریف متناسب با شرایط و محیط پیرامونی خودمان از امنیت غذایی را ارائه کند. امنیت غذایی ایران با کشورهای دیگر متفاوت است. این موضوع در کشور حل نمی‌شود مگر زمانی که به یک ثبات برسیم و جلوی این اضطرارهای مدیریت شده را بگیریم که تعارض منافع با ساماندهی بخش دارند. این امر فقط با اجرای کامل و دقیق قانون محقق می‌شود.

تدوین سند امنیت غذایی راهکاری برای برون رفت از ناهماهنگی تولید و تجارت

در ادامه دکتر علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی گفت: بحث مربوط به امنیت غذایی در یک سند راهبردی تحول امنیت غذایی در مراجع و اسناد بالادستی در حال بازنگری است و ان شاءالله در آینده‌ای نزدیک، جمهوری اسلامی ایران از یک سند راهبردی تحول امنیت غذایی که توسط نهادهای مندرج در قانون و اسناد بالادستی تهیه شده و به اجماع خبرگانی رسیده و مورد تایید ارکان نظام نیز هست ابلاغ خواهد شد و ان شاءالله منشأ سیاست‌گذاری‌ها در بخش کشاورزی قرار خواهد گرفت.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی اظهار داشت: بعضی دیدگاه‌ها وجود دارد مبنی بر این که جمهوری اسلامی به هاب تجاری منطقه تبدیل شود و بتواند بحث صادرات کالاها را هم داشته‌باشد. تمام این تئوری‌ها و الگوها (صادرات مجدد) الزاماتی دارد و تا زمانی که آن‌ها تحقق پیدا نکند هر کدام از این سیاست‌ها در جمهوری اسلامی با شکست مواجه می‌شود.

وی افزود: باید مشخص شود که ما به دنبال جایگزینی واردات باشیم یا گسترش

صادرات. این مسئله دو الگوی تجاری توسعه است و همیشه بحث کارشناسی و درگیری‌های بین آن‌ها شده که کدام یک مناسب است. گذر زمان نشان داد وابستگی ما به واردات خطرناک‌تر از نداشتن صادرات است. یعنی تحریم‌ها ثابت کرد که وابستگی ما به نهاده‌های دام و طیور کلاً موجب شد آسیب بسیار زیادی ببینیم.

نمونه‌ای از تصمیم‌سازی در مسئولین با ارائه آمار غلط

در ادامه دکتر حامد نجفی عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس اظهار داشت: پیرو فرمایش آقای حیدری باید بگویم تصمیم‌سازی‌ها مهم است. به عنوان مثال چندی پیش در مرکز پژوهش‌ها نامه‌ای به دستمان رسید. اتحادیه‌ای در این نامه گفته بود امسال ۵,۵ میلیون تن نیاز وارداتی به محصول جو در کشور وجود دارد. آمار و ارقام را بررسی کردم. دیدم اگر تمام جو در نتیجه خشکسالی از بین رفته‌باشد یک میلیون می‌شود. متوسط واردات سه سال اخیرمان تقریباً ۱,۶ میلیون تن است. اگر این ۵,۵ میلیون تن را وارد کنیم در کشور بی سابقه می‌شود. یا در مورد ذرت گفته شده‌بود به خاطر خشکسالی باید ۱۱,۵ میلیون تن وارد کنیم. در حالی که یک دانه ذرت دیم کشت نمی‌شود و عددش صفر است، تولیدات آبی هم از خشکسالی تاثیر نمی‌گیرد. با این تصمیم‌سازی‌های غلط افکار مسئولین به دنبال واردات می‌رود.

عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس گفت: مهمترین نکته به نظر من در بحث امنیت غذایی و تامین آن، این است که هیچ دولتی حتی سوئیس به عنوان آزادترین اقتصادها یا سنگاپور، کانادا، استرالیا و ... در حوزه امنیت غذایی فانتزی‌های تجارت آزاد و تعیین قیمت از طریق بازار و ... را ندارد. بحث تامین غذایی کشورشان را جدی می‌گیرند. مهمترین نکته از نظر من این است که دخالت دولت الزام‌آور است و هیچ کشوری در هیچ مقطع تاریخی و جغرافیایی غذا را رها نمی‌کند اما نحوه

ورود دولت جای بحث دارد.

کاهش مشکلات زنجیره گندم با اصلاح قانون خرید تضمینی

در ادامه مهندس سید جعفر حسینی مشاور نظام صنفی کشاورزی کشور گفت: گریزی به اصلاح خرید تضمینی و شورای قیمت گذاری بزنم. شاید در سال اول اجرا به بسیاری از اهداف قانون دست نیافته باشیم اما از دیدگاه من شورای قیمت گذاری بهتر از شورای اقتصاد عمل می کند؛ چرا که نگاه بودجه ای از قیمت گذاری با توجه به تشکلاتی که دارند تقریباً کمرنگ می شود و چانه زنی و مقاومت بیشتری می شود. مشاور نظام صنفی کشاورزی کشور اظهار داشت: به طور مثال در محصول جو، به عنوان کشاورز در سال ۱۳۹۸ اعتقاد داشتیم قیمتی که برای جو تعریف شده منطقی نیست چرا که همیشه قیمت جو باید بیست تا بیست و پنج درصد کمتر از گندم باشد. این رابطه موجب کنترل کشت جو و گندم و عرضه و تقاضا می شود. در سال ۹۸ کسی نپذیرفت. قیمت گندم ۲۲۰۰ و جو ۱۶۳۰ تومان تعیین شد. قیمت گندم با فشار تولیدکنندگان به ۲۷۰۰ تومان افزایش پیدا کرد و جو فراموش شد. کشاورز به تولید جو بدبین شد و سال بعد کشت آن کاهش پیدا کرد. سال گذشته قیمت جو را ۲۳۷۰ و قیمت گندم را ۵ هزار تومان تعیین کردند، جو به اندازه کافی نداشتیم و قیمت آن امسال ۶۰۰۰ تومان شد، این افزایش بدلیل خشکسالی نبود بلکه بر اثر سیاست گذاری نادرست بود.

وی ادامه داد: سال بعد گندم متأثر از همین قیمت جو کاهش تولید داشت. وقتی یکپارچه سازی انجام شود و نگاه به تولید باشد، قطعاً به تولید پایدار می رسیم یعنی نگاهمان به قانون انتزاع در درازمدت بیشتر نگاه پایدار است. باید به این سمت برویم و همه الزامات را برای آن فراهم کنیم. تاکید من بر اصلاح قانون و فراهم کردن زیرساخت در بخش کشاورزی و خودباوری است. وزارت کشاورزی باید

بداند وظیفه‌ای سنگین‌تر از تولید ندارد.

اهمیت توسعه سرمایه‌گذاری و استفاده از فناوری‌های جدید در بخش کشاورزی

در ادامه دکتر سید حسین رضوی‌پور کارشناس مسائل اقتصادی گفت: مسئله ما فقط گندم نیست. کشاورزی مسئله دیروز، امروز و فردا هست. بخش زیادی از دارایی‌ها و درآمد ارزی کشور در این تنگنای اقتصادی و تحریم به نهاده‌های کشاورزی وارداتی تخصیص پیدا می‌کند و تا زمانی که نتوانیم زنجیره ارزش کالاها را درونی‌سازی کنیم و در اختیار خودمان قرار دهیم، نمی‌توانیم از امنیت غذایی صحبت کنیم. بخش زیادی از منابع آب کشور به عنوان سرزمینی که در اقلیم خشک قرار دارد در حوزه کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در صورت مکانیزه نکردن منابع، عدم استفاده از آبیاری نوین و عدم سرمایه‌گذاری مناسب محکوم به این هستیم که شرایط اقلیمی ما را در معرض نوسانات شدید تولیدی قرار دهد.

این کارشناس اقتصادی افزود: در حال حاضر به دلیل پیش‌بینی ناپذیری کشاورزی سرمایه‌گذاری موثر و کشاورزی مکانیزه در این حوزه نداریم. اینکه هر ساله باید همچنان در مورد قیمت و نرخ‌گذاری در تناسب با اقلام بحث کنیم نشان می‌دهد ما نتوانسته‌ایم ریل‌گذاری درستی داشته باشیم.

لزوم تاریخ‌نگاری اجرای قانون تمرکز به همراه نتایج حاصل از اجرای آن

در ادامه مهندس حسن حیدری کارشناس اقتصاد کشاورزی گفت: در سال ۱۳۹۷ طی همکاری با دوستان روی قانون تمرکز کتابی تدوین شد که در این کتاب هم مطالعات خارجی آورده شده و اینکه چه کشورهایی این مدیریت واحد را پیاده

کرده‌اند و هم دلایل اجرای این قانون و هم نظر بخش خصوصی اتحادیه‌ها و همین طور نهادهای تصمیم‌ساز پژوهشی کشور که باید آن را اجرا کنند.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی اظهار داشت: نیاز هست این کتاب توسط اندیشکده اقتصاد مقاومتی به روزرسانی شود. دقیقاً قابلیت ارزیابی دارد و باید تمام شاخص‌های اقتصادی را بررسی کنید وضعیت کشور قبل و بعد از اجرای این سیاست‌ها چگونه بوده و از این فرصت به نحو احسن استفاده کنید. پیگیر باشید که این قانون اجرا شود. قبول داریم که این قانون همه خواسته‌های متخصصان نیست ولی از لحاظ نهادی پلت‌فرمی است که می‌توانید ماموریت‌های مختلف را در آن انجام دهید و علاوه بر آن برنامه‌ریزی استراتژیک را روی آن سوار کنید.

آسیب جدی تولید و تجارت با تغییر مکرر سیاست‌ها و ساختارهای دولت

در پایان دکتر علی اکبر باغستانی عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی در گفت: اعضای حاضر متفق‌القول بودند که این قانون علی‌رغم مسائلی که دارد آسیب‌شناسی و دستاوردهای اجرای آن در دوره کوتاهی مستندسازی و سپس بازنگری شود. اجرای درست، صحیح و کامل این قانون فعلی هم از اولویت‌هایی است که باید در دستورکار قرار گیرد. به هر حال کشور باید از تغییر مکرر سیاست‌ها دست بردارد تا بتوانیم تصمیمات باثباتی بگیریم.

عضو هیات علمی موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی ادامه داد: اهمیت بخش کشاورزی و اهمیت غذا در حقیقت مورد تاکید عزیزان حاضر در جلسه قرار گرفت. اتخاذ درست ریل‌های سیاستی مورد تاکید قرار گرفت. به قانون خرید تضمینی و اتخاذ سیاست‌های حمایتی در شورای قیمت‌گذاری به عنوان نمونه‌ای از تغییر سیاست‌ها اشاره شد. اصل دخالت دولت

اصطلاحاً به عنوان سیاست نام برده می‌شود یعنی مداخله آگاهانه دولت مورد توجه قرار گرفت. اما تعیین حد بهینه دخالت موضوعی است که باید مورد بحث‌های کارشناسی و اجماع خبرگانی قرار گیرد.

این کارشناس اقتصاد کشاورزی تصریح کرد: اگر یک سیاست‌گذار در سطح کلان به صورت سریع واردات را انتخاب می‌کند به خاطر فشار روانی یا ذهنی است چون قابلیت واکنش سریع از ناحیه تولید را ندارد بنابراین سریع راهکار واردات را انتخاب می‌کند. اگر کمی از وضعیت نامتعادل کنونی فاصله بگیریم می‌توانیم سراغ سایر ابزارها برویم مثل ذخایر، صنایع فرآوری و تبدیل تکمیلی و حتی استفاده از ظرفیت‌های پیمان‌های تجاری برای اینکه اطمینان خاطر داشته باشیم.

نشست تولید گندم دیم، تبیین وضع موجود؛ چالش‌ها و فرصت‌ها

پژوهشگاه امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی

نشست چهارم از سلسله نشست تخصصی تولید و تامین غذای اساسی با موضوع «تولید گندم دیم، تبیین وضع موجود؛ چالش‌ها و فرصت‌ها» ۲ شهریورماه در پژوهشگاه امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی برگزار شد. این سلسله نشست‌ها در چارچوب «گفتگوهای مسیر پیشرفت» اندیشکده اقتصاد مقاومتی برگزار می‌شود.

سید علی خلیل پور مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، خشنود علیزاده دیزج رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور، داوود داداشی کارشناس حوزه کشاورزی دیم، خدابخش گودرزوند چگینی عضو هیات علمی مرکز تحقیقات کوهین دانشگاه تهران، منوچهر گرجی رئیس انجمن علوم خاک ایران، هاشم

سوداگر رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق و مهدی سروی کارشناس حوزه کشاورزی اعضای اصلی این نشست بودند.

اهمیت بررسی چالش‌های حوزه تولید گندم در کشور

مهدی سروی کارشناس کشاورزی دبیر این نشست با اشاره به اهمیت تولید گندم در کشور گفت: طبق آمارهای اعلامی از سوی وزارت جهاد کشاورزی حدود هفتاد درصد از سطح زیر کشت دیم کشور مربوط به محصول گندم هست و غذای اصلی مردم، نان نیز حاصل از همین گندم است.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: طی سال‌های اخیر متأسفانه به دلیل اجرای ناقص سیاست خرید تضمینی، تولید گندم با چالش‌های جدی مواجه شده است. البته شرایط دیگری نظیر مشکلات آب و هوایی و اتفاقاتی از این دست تولید را هم تحت تاثیر قرار داده است. بنابراین بررسی موارد اثرگذار در تولید این محصول در کشور بسیار حائز اهمیت است.

دبیر این نشست اظهار داشت: اقدامات متنوعی از سوی وزارت جهاد کشاورزی طی یکی دو سال اخیر با همکاری نهادهای حاکمیتی برای حمایت از تولید محصولات دیم در کشور انجام گرفته ولی همچنان با توجه به آمارهایی که ارائه می‌شود از وضعیت تولید دیم در کشور بهبود نیافته است.

سروی تاکید کرد: در این جلسه به دنبال بررسی وضعیت کنونی و مطلوب کشت گندم دیم در کشور هستیم. به همین منظور باید ارزیابی دقیقی از نقش وزارت جهاد کشاورزی در این مسئله صورت گیرد و الزامات اجرایی و سیاستی مربوط بر افزایش تولید محصولات دیم (علی‌الخصوص گندم به عنوان غذای اصلی کشور و عمده تولیدات دیم در کشور) مورد بررسی قرار گیرد.

بررسی وظایف و ساختار موسسه تحقیقات دیم کشور

در ادامه دکتر خشنود عزیزاده دیزج رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور در معرفی این موسسه به عنوان یکی از متولیان اصلی توسعه تولید دیم در کشور گفت: موسسه دیم سال ۱۳۷۱ تاسیس شده و دارای ۵ ایستگاه اصلی است. این موسسه با ۹ ایستگاه همکار در نقاط مختلف کارهای تحقیقاتی مختلفی برای تولیدات دیم انجام می‌دهد. ستاد اصلی در مراغه واقع شده و سایر مناطق دیم خیز در استان‌های مختلف در شمال غرب، شمال شرق و قسمت‌هایی در جنوب کشور واقع شده‌است.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور افزود: البته استان‌های فارس، خوزستان و قزوین نیز با تغییر شرایط آب و هوایی جدیداً به ایستگاه‌های همکار موسسه ملحق شده‌اند. وظایف موسسه شامل تحقیق، نظارت، انتشار ذخایر و در مورد ذخایر ژنتیکی ارزیابی مستمر است. سعی می‌کنیم با دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقی داخل کشور و خارج از کشور برای بهبود شرایط تولید دیم در کشور تبادل اطلاعات داشته‌باشیم. وی تصریح کرد: نظارت بر تولید و تکثیر هسته‌های اولیه بذری، ترویج انتقال یافته‌های تحقیقاتی، آموزش کارشناسان و مروجین بهره‌برداری کشاورزی و نیز ارتقای سطح دانش همکاران تحقیقاتی جزو وظایف اصلی ما است. ما شش بخش تحقیقاتی در محصولات مختلف نظیر غلات، حبوبات و دانه‌های روغنی داریم. این محصولات جز معدود محصولات زراعی هستند که تاکنون در شرایط دیمی کشور توانسته‌اند به سطح کاربردی برسند.

عزیزاده اظهار داشت: بخش مدیریت منابع موسسه تحقیقات دیم در زمینه‌های مختلف به‌زراعی گیاهان غلات، حبوبات، دانه‌های روغنی و گیاهان علوفه‌ای تحقیق می‌کند و بالاخره خدمات فنی و تحقیقاتی مربوط به ادوات و ماشین آلات

کشاورزی را برای اجرای آزمایشات تحقیقاتی ارائه می‌کند.

اهداف و طرح‌های تحقیقاتی موسسه تحقیقات دیم کشور

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور در خصوص اهداف اصلی این موسسه گفت: اهداف موسسه در راستای نیازهای بخش است و از این رو مرتب در حال بازتعریف ماموریت‌ها هستیم. با توجه به نیازها و شرایط جدیدی که در بخش اجرا پیش می‌آید، ارتباط مستمر با بخش‌های ستادی مراکز و دانشگاه‌ها به منظور هماهنگی تحقیقاتی در سطح ملی و منطقه‌ای به وجود آمده است.

علیزاده افزود: ما سالانه حدود ۲۰۰ طرح تحقیقاتی مصوب ملی داریم که هر کدام از این طرح‌ها ممکن است دارای چهار یا پنج طرح آزمایشی باشند و به صورت ملی در چند ایستگاه اجرا شود. با در نظر گرفتن طرح‌های آموزشی در حال حاضر به طور متوسط ۴۵۰ پروژه تحقیقاتی را تحت اجرا داریم که اخیراً این را به طرف پروژه‌های خاص و قابل ترویج سوق دادیم و سعی کردیم تعداد این پروژه‌ها را در موسسه افزایش دهیم.

وی اظهار داشت: انتشارات هم شامل یک مجله علمی پژوهشی شامل گزارش‌های پژوهشی فنی و ترویجی، رسانه‌های الکترونیکی و به تفکیک محصول اپلیکشین مخصوص گوشی است. در کنار این موارد برگزاری روز مزرعه، انتقال یافته‌های تحقیقاتی، پایلوت پایگاه‌های نوآورانه، مزارع ترویجی که شامل دوازده استان است و حدود ۸ نمایشگاه تخصصی هم در مناسبت‌های مختلف برگزار می‌کنیم.

معرفی ۸۷ رقم بذر محصولات دیم تا سال ۱۴۰۰

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور ادامه داد: تا سال ۱۴۰۰ حدود ۸۷ رقم جدید

بذر در غلات، دانه‌های روغنی و گیاهان علوفه‌ای جهت کشت معرفی کردیم. تا چهار پنج سال قبل از این ما سالانه یک، دو یا سه رقم معرفی می‌کردیم ولی در سه یا چهار اخیر این را به متوسط ده تا الان که دوازده رقم رساندیم. دوازده رقم سال ۹۹ معرفی کردیم به اضافه رقمی که با بخش خصوصی بود که سیزده تا شد. همین ده یا دوازده رقم را هدف‌گذاری کردیم که امسال هم داشته باشیم. هدف افزایش تنوع ژنتیکی ارقام است. افزایش تنوع محصول است. ما محصولات جدیدی را در سال‌های اخیر به عرصه دیم معرفی کردیم که می‌توانند تولید اقتصادی داشته باشند و همین طور ارقام مناسب برای آبیاری تکمیلی و تغییرات اقلیمی معرفی کردیم.

علیزاده اظهار داشت: برای فعال کردن بخش خصوصی و همین طور افزایش مشارکت بخش خصوصی وارد قرارداد با بخش خصوصی شدیم که تا آخر سال ۹۹ این موارد به ۶۱ قرارداد با شرکت‌های مختلف رسید که لیست کامل این قراردادها در سایت موسسه به روزرسانی می‌شود. از جمله اهداف این همکاری تقویت و افزایش تکثیر هسته‌های بذری از طریق بخش خصوصی است.

وی گفت: بر اساس آخرین آمار حدود ۶۵۰۰ تن تولید بذر داشتیم و با این میزان رتبه اول را از نظر تولید هسته‌های بذری در بین موسسات تحقیقاتی داریم. هرچند که موسسات بزرگتر از ما هم وجود دارند؛ ولی به خاطر اهمیت تولید هسته‌های بذری یک توجه ویژه‌ای را به تولید هسته‌های بذری در موسسه و ایستگاه‌های همکار داریم.

این کارشناس کشاورزی افزود: در زمینه نوآوری و تحول هم که لازمه پیشرفت و ایجاد تغییر در شرایط دیم هست، از سال گذشته نژاد سریع برای کوتاه کردن معرفی رقم راه‌اندازی کردیم و همین طور پایش تنش‌های زنده که خیلی برای تغییرات اقلیمی مهم بود، معرفی شده است. انواع تنش‌های زنده از بیماری‌ها برای نژادهای جدید فعال شدند که قبلاً وجود نداشتند. به همین منظور نیاز است که این پایش

مستمر انجام شود و ما این واحد را در ستاد موسسه راه‌اندازی کردیم.

لزوم تناوب گندم با سایر محصولات برای استفاده بهینه از اراضی دیم

علیزاده در خصوص مسئله تولید گندم دیم در کشور اظهار داشت: هر نوع برنامه‌ریزی بر روی گندم باید همراه با محصولاتی باشد که در تناوب با گندم باید در نظر گرفته می‌شود. مطابق آمارهای رسمی سطح زیر کشت گندم دیم ۳۹۳۲۰۷۸ هکتار است. این در حالی است که در سال جاری آمار غیر رسمی سطح زیر کشت گندم دیم به حدود چهار میلیون و پنجاه هزار هکتار نیز رسیده است.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور تصریح کرد: طبق آمار رسمی در شرایط کنونی به طور متوسط با کاهش سالانه بارش به میزان شش دهم میلیمتر روبه‌رو هستیم و سالانه ۵٫۶ میلیمتر نیز تبخیر داریم. طبق برآوردهای صورت گرفته در هر دهه ۰٫۴ سانتیگراد افزایش دما داریم. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان خاک‌های دارای کمتر از یک درصد ماده آلی، بیش از هشتاد درصد برآورد شده است. از سویی دیگر میزان فرسایش خاک بیش از شانزده تن در هکتار برآورد می‌شود و همین طور نرخ رشد جمعیتی ۱٫۲ درصد است.

وی افزود: بخاطر سطح زیرکشت ۸۶٫۶ درصدی گندم و غلات در مقایسه با سایر محصولات یک مقدار بحث‌انگیز و شکننده است. چون اگر بخواهیم الگوی کشت مناسب را در دیم داشته باشیم، حتما باید یک تناوب غلات با سایر محصولات وجود داشته باشد مخصوصاً که تعداد سایر محصولات خیلی کم است و عملاً وقتی که یک یا دو محصول به خاطر اهمیت آن‌ها مورد توجه و حمایت باشند، محصولات دیگر به حاشیه رانده می‌شوند.

طرح جهش تولید در دیم زارها در قالب برنامه ۵ ساله

علیزاده تصریح کرد: کشت متناوب یک محصول اصطلاحاً جاکشت‌ها را به دنبال دارد که قطعاً نمی‌تواند مطلوب تولید پایدار باشد. در قالب طرح جهش تولید در دیم‌زارها شرایط بهینه‌ای برای بازه زمانی ۵ سال در موسسه تدوین شد که با همت ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) تصویب هم شد و در حال حاضر اجرای آن شروع شده‌است.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور ادامه داد: موسسه دیم پشتیبان فنی پروژه مذکور بود است و در کنار مجریان اصلی ایفای نقش خواهد کرد اما اصلاً برای گندم افزایش سطح دیده نشده‌است. حتی اگر چهارمیلیون و پنج هزار هکتار امسال را در نظر بگیریم و درست هم باشد یک مقدار کاهش هم دارد یعنی حداکثر چهارمیلیون هکتار را می‌شود برای گندم متصور بود.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: اتفاق اصلی باید در افزایش بهره‌وری باشد چون متوسط ۱,۴ تن در هکتار، متوسط خیلی پایین برای تولید در دیم محسوب می‌شود. علی‌الخصوص با توجه به قابلیت و پتانسیلی که در ارقام بذر و اراضی شناسایی شده وجود دارد امکان افزایش بهره‌وری مسلماً به وجود خواهد آمد. به عنوان مثال با استفاده از ارقام جدید و جایگزینی محصولات الگوی بهینه برداشت محصول در هکتار را تا ۶۳,۵ درصد می‌توان افزایش داد.

مهم‌ترین چالش‌های تولید گندم دیم

علیزاده در خصوص چالش‌های تولید گندم دیم در کشور گفت: از یک سو پیش‌بینی افزایش نیاز به مصرف گندم وجود دارد و از سویی دیگر به دلیل شرایط سخت اقلیمی کاهش ۲۰ الی ۳۰ درصدی در تولید این محصول به وجود آمده‌است. به

عبارت دیگر ناپایداری ضریب خودکفایی چالش اصلی است.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور تصریح کرد: وابستگی بالا در تامین برخی نهاده‌های وارداتی مانند کودهای پتاسه، علف کش‌ها، پايين بودن بهره‌وری تولید و نرخ سرمایه‌گذاری، نوسانات بازار، ضعف پوشش بیمه محصول، ضعف مشارکت بخش خصوصی به دلیل عدم شفافیتی که گاهی در قوانین وجود دارد، از جمله چالش‌های دیگر در حوزه تولید گندم دیم است.

وی ادامه داد: همیشه نگرانی‌های زیادی در زمینه فعالیت بخش خصوصی در حوزه تولید و تکثیر بذر وجود دارد. همیشه یک نگرانی‌هایی وجود دارد که بذر را خواهند گرفت و تکثیر کنند و از ما نمی‌خرند و این نگرانی است ولی مشکل اصلی در همان حقوق معنوی تکثیرکننده هم بود. البته موسسه ثبتی در کشور جهت پیگیری حقوق تکثیر بذر وجود دارد اما از نظر اجرایی مشخص نیست چقدر بتواند حقوق مالک را تامین کند و اجازه ندهد شرکت‌های دیگر این بذر را برای خود تکثیر و توزیع کنند. ضریب نفوذ مکانیزاسیون و تغذیه نامناسب گیاه یکی دیگر از مشکلاتی است که انگیزه و امید بخش خصوصی را برای فعالیت در این حوزه کم می‌کند.

عوامل مختلف عدم ثبات در پایداری تولید گندم دیم

علیزاده در ادامه بیان داشت: به صورت کلی اغلب چالش‌های این حوزه از منظر ما نبود ثبات پایداری تولید گندم دیم است. پایداری در تولید گندم شامل مواردی مانند زراعت در شیب‌های غیر مجاز بیش از ۱۲ درصد که به هر حال با تصاحب‌های نامعقول و نابخردانه‌ای که اتفاق افتاده است، می‌شود. این موضوع باعث تشدید فرسایش خاک شده و بنابراین با این شرایط شاهد تولید پایدار و قابل اعتماد نخواهیم بود.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور تصریح کرد: معلوم نبودن سهم عوامل محدودکننده تولید، خرد بودن اراضی، عدم بهره‌برداری اصولی از خاک و به خصوص جاکشت یا همان کشت متوالی گندم دیم، پایین بودن ماده آلی خاک (که در بیش از ۸۰ درصد از اراضی، کمتر از ۱ درصد ماده آلی در خاک وجود دارد)، بالا بودن میزان فرسایش خاک، تغییر اقلیم به دلیل افزایش دما و کاهش بارش‌ها همگی در ثبات و پایداری تولید گندم دیم اثرگذار است.

وی در خصوص چالش‌های عدم تناوب گندم در کنار سایر محصولات گفت: در برخی از موارد محصولات مناسبی در اقلیم‌های مختلف جهت تناوب کشت محصول وجود ندارد مثلاً نخود بهاره نمی‌تواند محصول مناسبی در عمل برای کشت مکانیزه در اقلیم سرد باشد. نخود بهاره قابل برداشت مکانیزه نیست، عملکردش کم است، با تغییر اقلیم معلوم نیست در کشت بهاره چه میزان برداشت داشته‌باشد و این موارد همه در مجموع می‌تواند این تناوب زراعی را مختل کند و باعث کشت مداوم محصول و در نهایت فرسایش شدید خاک شود.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: نارسایی در آموزش همگانی، ضایعات بالا در زمان کاشت، برداشت و حین انتقال محصول، عدم توجه به مزایای کشاورزی حفاظتی، عدم توجه به حفظ بقایا، عدم رعایت تناوب زراعی از جمله چالش‌های دیگر عدم پایداری تولید گندم دیم است.

علیزاده اظهار داشت: عدم آشنایی با روش‌های مدیریت تغذیه، آفات و علف‌های هرز، عدم توجه به شرایط بحرانی وضعیت آب، عدم استفاده صحیح از ادوات خاک ورزی مرسوم مثل گاوآهن برگردان که هنوز هم در سطح وسیع استفاده می‌شود. این مسئله باعث فرسایش خاک با تخریب ساختمان خاک و مواد آلی آن می‌شود. علیزاده در ادامه اظهار داشت: راهبردهای موثر برای افزایش پایداری تولید گندم دیم شامل بهره‌برداری موثر و سازمان‌یافته از ذخایر ژنتیکی به این معنی که بیایم

ارقام مقاوم به خشکی را با تمام روش‌های به‌نژادی، روش‌های نوینی که مثلاً می‌شود از توده‌های بومی و غیر خویشاوند و وحشی گندم این خصوصیات را منتقل کرد، استفاده کنیم.

وی ادامه داد: کشاورزی حفاظتی که قطعاً یک راهبرد فعال در این زمینه خواهد بود همچنین توسعه آبیاری تکمیلی و موارد دیگری که برای کشاورزی دقیق یا توسعه تکنولوژی‌های جدید اصلاحی برای افزایش استقامت در برابر تغییرات اقلیمی نیز از دیگر موارد مذکور است.

۳۶ رقم بذر مخصوص تولید گندم دیم در کشور معرفی شده است

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور تصریح کرد: از ۷۶ رقم بذر معرفی شده در سال گذشته ۳۶ رقم مخصوص گندم دیم که از این میزان ۳۰ رقم برای گندم مصرفی در تولید نان و ۶ رقم نیز برای گندم دوروم بود. بررسی ما نشان می‌دهد ارقام معرفی شده در شرایط خشکسالی مانند سال اخیر شرایط خوبی را تجربه کردند. به عنوان مثال در شهرستان‌های میانه و هشتروند برخی از مزارع به دلیل خشکسالی از بین رفته بودند اما با کشت ارقام معرفی شده در سال جاری بالای یک و نیم در هر هکتار محصول به دست آوردند.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: مثلاً ارقام هوروجامی که سال ۹۹ معرفی شدند در پیرانشهر، آذربایجان غربی بالای یک و نیم تن برداشت در شرایط دیم داشتند.

بازگردانی اراضی رها شده تولید با توسعه آبیاری تکمیلی

علیزاده در خصوص مسئله آبیاری تکمیلی و تاثیر آن بر تولید گندم دیم و دیگر محصولات نیز گفت: حقیقت این است که خیلی از مناطقی که از ابتدا به صورت

دیم بودند برای افزایش تولید اقدام به استفاده از آب‌های سطحی می‌کردند که این آب هم به هر حال محدود است. قطعاً با ادامه روند کنونی استفاده از این شرایط هم محدودتر خواهد شد مثل اتفاقی که در استان فارس افتاد. کشاورزان به دلیل عدم تامین آب مورد نیاز اراضی خود توانایی تولید محصول ندارند.

وی افزود: در این شرایط ارقام خاص دیم وجود دارند که می‌توانند با یک آبیاری یا حداکثر دو آبیاری عملکرد سه یا پنج تن در هکتار را داشته‌باشند و عملاً اراضی آبی که در حال حاضر قابلیت کشت ندارند را به چرخه مناسب در تولید بازگردانند. این برای پایداری تولید دیم در جاهایی که محدودیت آب وجود دارد بسیار کارگشا است.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور اظهار داشت: موسسه ما در حال حاضر این موضوع را در خصوص سند جامع امنیت غذایی کشور نیز پیشنهاد کرده و در نظر دارد برای استفاده در برخی از باغات نیز از این روش استفاده کند. برخی از باغداران طی سال‌های گذشته بخاطر همان آب محدود مزارع را تبدیل به باغ کردند. اغلب محصولاتی که از این باغات تولید می‌شوند معمولاً بخاطر شرایط کمبود آب به هدر می‌روند.

این کارشناس کشاورزی گفت: پس ما می‌توانیم با آبیاری تکمیلی از بسیاری از این مزارع استفاده کنیم. بعنوان مثال برخی از ارقام نظیر تکاب، صدرا، هشتگرد، باران و... از طریق آبیاری تکمیلی حداقل یک تن افزایش در عملکرد را داشتیم. به عنوان مثال در آذربایجان شرقی یا در حوزه دریاچه ارومیه ارقامی مثل تکاب توانستند عملکردهای به مراتب بیشتری با یک بار آبیاری تکمیلی داشته‌باشند.

علیزاده افزود: البته در محصول جو هم این اتفاق امکان پذیر هست و استفاده از یک آبیاری برای افزایش عملکرد باعث دو برابر شدن عملکرد در ارقام دیم می‌شود. در خصوص محصول گندم دوروم هم وقتی به مناطق مختلف و شرایط مساعدتر

می‌رسیم متوسط تولید بالاتر می‌رود و بیشتر از ۳,۵ تا ۴,۵ تن در هکتار هم در برخی از استان‌ها برداشت شده‌است.

وی تاکید کرد: به‌عنوان مثال عملکرد بیش از ۶ تن را در استان کرمانشاه با یک بار آبیاری در مزرعه شرکت طرف قرارداد موسسه داشتیم که عملکردهای قابل اعتمادی است. در حال حاضر برای آبیاری تکمیلی در استان‌های مختلف توصیه‌های کاربردی تنظیم شده‌است که بگوییم جاهایی که آبیاری دارند مثلاً در کردستان در مرحله شیری شدن دانه یک یا دو مرحله نیاز به آبیاری است. با این دستورالعمل می‌توان عملکرد قابل اعتماد و پایداری به دست آورد، علاوه بر آن‌ها تغذیه گیاه که بسته زراعی به همراه ارقام جدید ما دارد، می‌تواند موثر باشد.

میزان تبخیر در ایران ۳ برابر میانگین جهانی

در ادامه دکتر گرجی رئیس انجمن علوم خاک ایران در خصوص چالش‌های حوزه دیم در کشور گفت: اکثر اراضی کشاورزی ما دیم هستند. میانگین بارش دنیا بیش از سه برابر کشور ایران و میزان تبخیر ما بیش از سه برابر دنیا است. حدود ۸۰ درصد از اراضی کشاورزی در جهان به صورت دیم و مابقی به صورت آبی کشت می‌شوند. کشورهای مثل ایران، مصر، عراق و ... بیشتر به صورت آبی کشت انجام می‌دهند.

رئیس انجمن علوم خاک ایران اظهار داشت: وضعیت بارندگی ما ثبات خاصی ندارد حتی در طول تاریخ هم همینطوری بوده به نحوی که در کتیبه کوروش یکی از دعاها نجات کشور از خشکسالی است. بنابراین باید سازگاری با خشکسالی را تمرین کنیم و برنامه‌های تولید را با خشکسالی تطبیق دهیم.

لزوم توجه به مقوله پایداری در تولید دیم

گرجی تصریح کرد: بسیاری از اراضی دیم ما در شیب قرار دارد که یکی از مشکلات این بخش است. البته این مسئله در کنار سایر مشکلات هیچ کدام مانع کار نیست و مدیریت بیشتر و بهتر را می‌طلبد به نحوی که طی سال‌های گذشته علیرغم تحقیقات گسترده در زمینه دیم توجه چندانی به این بخش نشده‌است.

وی ادامه داد: طی دو سه سال اخیر توجه وزارت جهاد کشاورزی به دیم جلب شده و این هم یکی از مشکلات اراضی دیم ما بوده‌است. دکتر علیزاده به خوبی فرمودند مسئله‌ای که باید دنبال آن باشیم بحث پایداری تولید است. باید طوری برنامه‌ریزی کنیم با همین شرایط و بارندگی و همین شیب و همه مشکلاتی که مجموعاً داریم تا تولید پایدار داشته باشیم.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: لازمه تولید پایدار افزایش تاب‌آوری مزارع در مقابل مشکلات است. در دیم ما آب، چاه، لوله‌کشی، سیستم آبیاری و ... نداریم اما دو پارامتر مهم خاک و بذر وجود دارد که می‌توان روی آن‌ها کار کرد. در بذر که دوستان زحمت می‌کشند و زحمت بیشتری می‌طلبد، بذر می‌تواند خیلی جاها راهگشا باشد و به ما کمک کند.

گرجی تصریح کرد: در بحث خاک چند زمینه روی خاک باید کار کرد که اولین کار کشاورزی حفاظتی است. یعنی کشاورزی حفاظتی غیر از مدیریت خاک کار دیگری انجام نمی‌دهد. در این زمینه بحث مدیریت آفات، شخم زدن، حفظ بقایا، پوشش سطح خاک، تناوب در کشت است. البته تناوب در کشت هم بحث حاصلخیزی خاک و بهبود کیفیت خاک را دارد و هم کنترل آفات را می‌تواند مدیریت کند.

امکان توسعه تولید دیم در کشور با افزایش سطح زیرکشت

رئیس انجمن علوم خاک ایران گفت: موافق افزایش سطح زیرکشت تولیدات دیم هستیم اما نباید بدون حساب و کتاب باشد. البته در برخی از موارد نیز باید اراضی سطح زیرکشت کاهش یابد مثلاً باید بین ۵۰۰ تا ۱ میلیون اراضی زیرکشت دیم کنونی از کشت خارج شود. این اراضی نهایتاً ۳۰۰ کیلوگرم گندم به ما تحویل می‌دهد اما از نظر فرسایش خاک خسارت سنگینی به کشور وارد می‌کند.

وی ادامه داد: کشوری مثل آمریکا بیش از بیست برنامه تشویقی و اختیاری در مورد خاک و محیط زیست دارد و این برنامه‌ها به نحوی است که کشاورز ترجیح می‌دهد آن‌ها را اجرا کند. برای نمونه دولت اراضی شیب‌داری که نباید تراکتور وارد شود و کار زراعی دیمی انجام شود را از کشاورز به مدت ۱۵ الی ۲۰ سال اجاره می‌کند.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: آیش حدود سه میلیون هکتار از اراضی کنونی را نیز می‌توانیم حذف کنیم یعنی افزایش سه میلیون هکتار به اراضی تحت کشت دیم که عمدتاً دیم آیش ما است. راه دیگری که برای افزایش سطح کشت وجود دارد می‌توانیم سطح بارندگی که فرض کنید الان تعیین شده حدود سیصد میلیمتر را روی عدد پایتتر بیاوریم، حتی می‌توانیم به صدوپنجاه برسائیم به شرطی که بستر خوب فراهم شود.

رئیس انجمن علوم خاک ایران گفت: این تناوب‌ها باید جا بیفتند. ما از دانه‌های روغنی تا علوفه می‌توانیم جایگزین کشت مداوم هر ساله گندم کنیم. تناوب را به خوبی رعایت کنیم. نکته دیگری که هست دوستان در مراکز تحقیقاتی زحمت می‌کشند واقعا و دستاوردهای خوبی هم دارند ولی مطمئنم در بحث اجرا خیلی دنبال ایده‌های مطرح شده نرفتند و این مسائل توسعه پیدا نکرده‌است.

اولویت مسئله ترویج علوم توسعه کشت دیم در کشور برای موسسه تحقیقات دیم

گرجی افزود: موسسه تحقیقات دیم باید بخش ترویج داشته باشد و چنانچه چنین بخشی دارد باید آن را تقویت و با کشاورزها کار کند. این مسئله یک سری زمینه‌سازی می‌خواهد. کشاورزی حفاظتی به یک سری دستگاه نیاز دارد. کشاورز باید حمایت شود تا بتواند دستگاه مربوطه را تهیه کند.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: نکته دیگر موضوع تغییر کاربری اراضی هم خیلی مسئله مهمی است. برخی کارشناسان معتقدند خاک‌های کلاس یک و دو باید حفظ شود، در حالی که من تاکید می‌کنم خاک‌های درجه یک و الی چهار حتما حفظ شود. به صورت کلی خاک‌ها هشت کلاس دارند که خاک درجه یک، بهترین خاک است که ما کلاس یک در کشور فقط ۰,۱ میلیون هکتار داریم. خاک درجه دو که محدودیتهایی دارد، ممکن است شیب داشته باشد، خاکش کم باشد، بافت خاک مناسب نباشد، فرسایش و شوری داشته باشد، هرچه این محدودیت افزایش پیدا کند بی کیفیت تر می‌شوند.

گرجی ادامه داد: تا خاک درجه چهار را معتقدم در قانون بسیار سفت و محکم و بی‌رحمانه باید جلویش را بگیرند تغییر کاربری اراضی کلاس یک تا چهار باید بسیار جدی شود. اینکه می‌گوییم کلاس چهار شاید بعضی بگویند کلاس ضعیفی است و خاک طبیعتا ضعیفی نسبت به یک و دو است ولی امروزه مدیریت در جهان نشان داده که ما ضعیف‌ترین خاک‌ها را می‌توانیم با مدیریت مناسب بهره‌برداری و بهره‌وری خوبی داشته‌باشیم. نمونه‌ای از این موارد کشورهای مکزیک و برزیل است که در این کشورها این موارد رعایت می‌شود.

ظرفیت مناسب ایران برای توسعه تولیدات دیم

در ادامه دکتر خدابخش گودرزوند چگینی کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران در خصوص چالش‌های کشت دیم گفت: ایران دارای تنوع اقلیمی بسیار زیادی است و به نوعی بهترین و بیشترین خزانه ژنتیکی را داریم. برای تولید اقلام مناسب بهره‌برداری کنیم. ما اقلام مناسبی در کشور تولید کردیم که در چند سال اخیر و همه جای کشور تنوع خوبی داشته؛ اما از نظر تکثیر و توزیع نامناسب است و کشاورزها به راحتی در دسترس ندارند و ناچار هستند از اقلامی که وجود دارد استفاده کنند. هر استانی رفتیم با این مشکل مواجه بودیم.

کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران اظهار داشت: کارهای خوبی که موسسه تحقیقاتی کرده به این منجر شد که کشاورزها از بذور بومی فاصله گرفته و به سمت بذور اصلاح شده بروند که واقعا سازگاری خوبی با شرایط دارد. تحمل این بذور به شرایط تنش بد نیست و مقاومت زیاد در برابر بیماریهایی مانند زنگ گندم دارند.

وی تصریح کرد: در صد سال اخیر به‌نژادی باعث شد تولید محصولات به قدری افزایش یابد که تصور پایان یافتن غذا از بین برود. با تولید اقلام مناسب و عملکرد و بهره‌برداری مناسب نیاز بشر تامین می‌شود. ما نیاز به به‌زراعی هم داریم که شامل استفاده حداکثر از منابع آب و مواد غذایی و زمین و همه چیز است. کشاورز خوب کسی است که بتواند حداکثر استفاده را از این امکانات داشته باشد.

رعایت اصول به زراعی در تولید دیم باعث بهبود وضعیت می شود

چگینی گفت: تاریخ کاشت مهمترین عامل است. در کشت دیم قبل از شروع بارندگی قطعا بذر خیلی باکیفیتی تولید می‌شود منتهی مستلزم وجود نهاده‌ها در

زمان و مکان مناسب است. توزیع نهاده‌ها خیلی سخت است. در برخی از موارد کود زمانی که کشت تمام شده، دیر می‌رسد. اگر توازن و تعادل کود در خاک رعایت نشود، رشد خوبی نخواهیم داشت. در برابر تنش‌ها تحمل چندانی نخواهیم داشت. در صورت توازن غذایی بیشتر در برابر آفات و بیماری خاک و گیاه، مقاومت بیشتر می‌شود. حتی مزرعه‌ای که از نظر تعادل کودی و تغذیه کودکی مناسب باشد ارجحیت میزبانی برای آفت ندارد. آفت به سمت مزرعه‌ای می‌رود که ضعف بیشتری داشته باشد

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: همه این موارد عواملی هستند که می‌توانیم در به‌زراعی از آنها استفاده کنیم و مد نظر قرار دهیم. یک زمانی تولید بذر خوب بود و بذر قوی تولید می‌شد منتهی باید کشاورزی تربیت کنیم که بذور خودمصرفی هم بتوانند با شرایط استاندارد و بهینه تولید کنند. کشاورزان ضعیف نهاده‌ها و بذر خود را نمی‌توانند تامین کنند. این هم یکی از مشکلاتی است که برای کشاورزها هست. از کودهای ریزمغذی و مکمل‌های زیستی کم استفاده می‌شود.

چگینی تصریح کرد: اگر به کشاورزان گفته شود این موارد را انجام دهید به عنوان مثال ۳۰ درصد تولیدت بالا می‌رود که نه امکانات و نه زمان دارد چون می‌خواهد از زمان حداکثر استفاده را بکند چون تقریباً کشاورزی سنتی زمان زیادی می‌برد تا مزرعه بسترسازی و آماده کشت شود.

لزوم مدیریت و اصلاح اراضی شیب دار دیم

وی افزود: اغلب شیب مناطق دیم بالای هشت درصد است و شیب بالایی دارند و نمی‌توانیم بگوییم همه خاک‌ها کلاس یک دارند. در بسیاری از اراضی شیب دار روان‌آب و فرسایش خیلی زیادی داریم و غالباً اکثر مناطق دیم کاری ما مراتع خوبی بودند که تبدیل به دیم زارهای کم بازده شدند. این اراضی معمولاً تحت مدیریت

نامناسب به تملک برخی از کشاورزان درآمده است. هر کس هرچقدر امکانات داشت زمین را شخم می‌زد و آن زمین برای این فرد می‌شد.

کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران بیان داشت: منتهی بهترین روش برای افزایش تولید محصول، افزایش بهره‌وری است. تولید دانه بیشتر در شرایط کنونی نیازمند ذخیره‌سازی و حفظ رطوبت در خاک است. حفاظت آبیاری یعنی ذخیره نمودن حداکثر آب در خاک و تامین و حفظ آن در منطقه توسعه ریشه از طریق مهار روان آب، کنترل جریان سطحی کنترل نفوذ عمقی و اصلاح نفوذپذیری خاک با استفاده از مالچ است.

چگینی گفت: هرچقدر شیب اراضی کشاورزی بالا رود سرعت جریان‌های سطحی، روان آب، فرسایش، نفوذپذیری بیشتر می‌شود از سویی دیگر زه‌کشی در خاک درجه ده معمولاً ضعیف است و این مسئله باعث ایجاد سیلاب در پاییز و در بهار سیل گل می‌شود. هرچه قدر شیب بیشتر باشد فرساینده‌گی بیشتر می‌شود به عنوان مثال پنجاه میلیمتر باران بیارد در شیب نیم درصد، چهارصد کیلوگرم خاک از دست می‌رود وقتی برسد به پنج درصد، سیزده تن می‌شود بعد برسد به بیست و پنج درصد نود و پنج تن خاک از دسترس ما می‌رود پس هرچقدر شیب بیشتر شد روان آب بیشتر می‌شود.

آسیب جدی تک کشتی محصولات دیم بر سرعت فرسایش خاک

رئیس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران تصریح کرد: متأسفانه تک‌کشتی لطمه زیادی به فرسایش خاک در کشت دیم وارد می‌کند. البته فرسایش بادی بیشتر مد نظر ما هست. اگر در یک شیب هشت درصد کشت با تناوب صورت بگیرد هر ۳ الی ۴ سال یک سانتیمتر خاک در خاک برداری رایج در اثر فرسایش از دست می‌رود ولی در تک کشتی هر ۱ الی ۲ سال یک سانتی متر خاک ما از بین می‌رود

باید به این موارد توجه شود.

چگینی ادامه داد: شیوه غالب دیم کاری به این شکل است که در جهت شیب دارند کار می‌کنند خب بهترین شیب ما در قله شیب و پای شیب است و در شانه‌های پستی به علت آبشویی، روان آب و فرسایش‌های صورت گرفته کیفیت خوبی ندارد. متأسفانه استفاده غلط از گاوآهن برگرداندار که در کشور ما باعث جابجایی عمودی و افقی خاک تا نیم متر می‌شود، یکی دیگر از مشکلات است. در این روش خاک خوب بین هشت تا ده سانتی متر به زیر خاک برمی‌گردد و خاک شخم زده شده دیگر به درد نمی‌خورد چراکه مواد عالی خوبی ندارد.

وی اظهار داشت: از سویی دیگر بسیاری از مزارع ما بسیار خرد هستند و یکپارچگی ندارند. متوسط مزارع به دو هکتار هم نمی‌رسد. این پراکندگی باعث افزایش هزینه و خسارت بیشتر می‌شود که ناشی از تردد ادوات ماشین‌آلات است و کشاورزان مجبور هستند آیش هم یکسال در میان رعایت کنند. همچنین در پاییز روان آب در منطقه داریم و تمام خطوط کشت از بین می‌برد و درصد کمی می‌ماند؛ بنابراین کشاورز مجبور است بذر کمی استفاده کند برای اینکه آن سطح سبزی که مطلوبش است به دست بیاورد.

اهمیت شخم اراضی دیم در مناطق شیب دار

این کارشناس کشاورزی گفت: یکی از راههایی که از قدیم تو کشت رایجی که در اصول دیم‌کاری مورد توصیه بوده خطوط تراز بر عمود شیب است. در حال حاضر راننده‌های تراکتور بر نحوه کشت حکومت می‌کنند. تراکتور دست کشاورز نیست و هرچه راننده تراکتور بگوید قبول می‌کند. معمولاً رانندگان تراکتور جهت کاهش فشار بر تراکتور در جهت شیب شخم می‌زنند و ساعت بیشتری را پر می‌کنند. متأسفانه علیرغم توصیه‌های بسیار زیاد عمود بر شیب کار نمی‌کنند.

چگینی تصریح کرد: به صورت کلی بهترین راه حفاظت از خاک وجود پوشش گیاهی است. پوشش گیاهی مانع از تبخیر رطوبت، گرم شدن زمین می‌شود همه اینها به افزایش هوموس خاک کمک می‌کند روش‌های هزینه‌بری هم داریم که کشاورز ما نمی‌تواند انجام دهد و هرچند کارایی بیشتری داشتند ولی مطمئن‌ترین و بهترین راه حفظ پوشش گیاهی است.

کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران افزود: بقایای گیاهی اگر تجزیه شده و در خاک بماند حدود ۲۰ درصد به مواد آلی خاک اضافه خواهد شد ولی اگر از بین برود این مواد آلی خاک شاید به پنج یا شش درصد هم نرسد. هر تن کاه گندم بیش از سیزده کیلوگرم ناخالصی به ما می‌دهد. بقایای این فقط باعث حفاظت از فرسایش نمی‌شود باعث افزایش ماده آلی خاک و تقویت و حاصلخیزی خاک هم می‌شود.

وی ادامه داد: در گذشته غلات را همراه با بقولات بهاره می‌کاشتند. بقولات نظیر گاوآنه، عدس، نخود، ماشک، نخود سیاه بود. پس از کاشت غلات و بقولات آیش می‌گذاشتند و دوباره گندم می‌کاشتند. کم کم متاسفانه غلات منحصر در گندم و جو شد. به نحوی که در حال حاضر گندم می‌کارند و پس از آن یک آیش و سپس عدس بهاره کاشته می‌شود و در نهایت دوباره آیش گذاشته می‌شود. متاسفانه به خاطر اینکه هم قیمت‌های بقولات و حبوبات در سال اخیر کم بود و از طرفی مکانیزه هم نبود.

تاثیر قیمت خرید تضمینی گندم بر نحوه کشت محصولات دیم

چگینی اظهار داشت: امسال هم با اعلام قیمت تضمینی گندم در زمان نامناسب همه جا کار (کشت دوباره گندم) کردند سطح کشتی که به گندم اضافه شده است نتیجه مدیریت دولت نبود بلکه به دلیل جاکار گندم انجام شد. مسئله تعیین نامناسب

قیمت گندم باعث شد گندم جای گندم کشت شود و مضررات زیادی برای کشور ما داشته باشد. تک‌کشتی غلات بسیار ضرر دارد باعث از بین رفتن عناصر زمین می‌شود. چون محصولات در یک عمق فعالیت می‌کند این مسئله باعث تخریب ساختمان خاک و افزایش علف‌های هرز و سمج می‌شود. به همین دلیل است که کشاورز ناچار می‌شود یک سال آیش بگذارد چون زمین تخلیه شده و دیگر باروری و رطوبت ندارد و فرسوده شده است. این مسئله باعث فرسایش آبی و بادی، افزایش مصرف انواع کودها و در نهایت باعث کاهش ماده آلی خاک می‌شود. این کارشناس کشاورزی در خصوص دلیل ایجاد تناوب در کشت محصولات کشاورزی هم گفت: با تناوب به دنبال بهبود حاصل‌زنی خاک و جلوگیری از خروج عناصر غذایی با هدف افزایش تولید هستیم. از طریق تناوب غلات با لگوم‌های بقولات به شرطی که در تناوب از گیاهانی استفاده کنیم که آفت و بیماری مشترک نداشته باشد می‌توان باعث رشد تولید نیز بود. با تناوب می‌توان از فرسایش خاک جلوگیری کرد.

لزوم تناوب در کشت محصولات و استفاده از فنون کشاورزی حفاظتی در تولید دیم

چگینی در خصوص سایر اثرات مثبت تناوب در کشت محصولات کشاورزی نیز گفت: برای اینکه ریسک تولید را کم کنیم، می‌توانیم تولید چندمحصولی را داشته باشیم به جای اینکه کشاورز پنجاه درصد زمین خود را کشت کند می‌تواند کل زمین را کشت کند تا درآمدزایی‌اش هم زیاد شود. با این روش از تخلیه عناصر جلوگیری می‌کنیم از خستگی زمین جلوگیری می‌کنیم چرا که روش‌های الگودهی مختلفی وجود دارد. می‌توانیم خاک‌ورزی بیولوژیستی کنیم، گندم تا ده سانتی متر، جو تا بیست سانتی متر، نخود تا سی و پنج سانتی متر، گلرنگ تا سی و هفت

سانتیمتر رشد دارند. بنابراین ریشه‌ها وقتی در عمق‌های مختلف خاک باشند از خستگی زمین هم جلوگیری می‌شود.

وی ادامه داد: تناوب باعث می‌شود آیش و تک‌کشتی غلط را حذف کنیم به عنوان مثال در یکی از طرح‌های دانشگاه آمدیم از اراضی آیش استفاده کردیم گفتیم اراضی که قرار است یک سال تمام آیش بماند برای آن‌ها کشت می‌کنیم. در این اراضی کشت بقولات پاییزه انجام دادیم و اتفاقاً محصول مناسبی نیز در این اراضی بدست آمد.

کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران اظهار داشت: کشاورزی حفاظتی تنها راهکاری است که می‌توانیم معضل کشاورزی را حل کنیم هدف ما کشت اصولی است یعنی کشتی که بتواند بذر در عمق مناسب در تماس با خاک قرار گیرد. در کشت مستقیم هدف این است که بذر را در تماس مناسب با خاک قرار دهیم فقط ناحیه‌ای که بذر کشت می‌شود یک خاکورزی کوچک می‌شود به عرض دوسانتی متر و عمق پانزده سانتی متر بذر در جایی قرار می‌گیرد که زیرش آزاد است و آب فقط نفوذ می‌کند به جایی که خطوط مثل زه‌کش عمل می‌کنند، وقتی بارندگی می‌شود فاصله خطوط به هم نمی‌خورد. در جایی که کشت انجام شده بارندگی فقط در آنجا نفوذ می‌کند.

چگینی اظهار داشت: در خاک ورزی باید به خاک ورزی حفاظتی برسیم به نحوی که بقایای گیاهی را حفظ و مدیریت کنیم. باید حداقل سی درصد بقایا را در سطح خاک برای اهداف و نتایج ذکر شده حفظ کنیم. سال‌های اول این کار را می‌کردیم در حال حاضر شرکت‌ها دارند وسایل خاکورزی تولید می‌کنند ولی کشت مستقیم در هر شرایطی داریم با استهلاک کم کشت عدس را انجام می‌دهیم. تراکتوری که در منطقه می‌تواند صد هکتار را کشت کند می‌توانیم در سال به هزار هکتار برسانیم و با کمبود ادوات روبه‌رو نخواهیم شد. در کشت مستقیم سرمازدگی را نداریم چرا که

در کشت رایج چون خاک شخم می‌خورد یخ بندان باعث پف کردن خاک می‌شود و در بهار دوباره آب شدن آن غنچه‌های ناقص و عقیم را می‌بینیم.

اهمیت کشت دیم برای حفاظت از منابع آبی کشور

در ادامه دکتر سوداگر رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق در خصوص چالش‌های حوزه دیم کشور اظهار داشت: مهمترین اهمیت کشت دیم در امنیت غذایی استفاده حداکثری از منابع تجزیه‌پذیر است و هرچقدر بتوانیم از ظرفیت دیم استفاده کنیم طبیعتاً ظرفیت اراضی آبی برای محصولاتی که آبربری بیشتری دارد حفظ می‌شود.

رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق گفت: برخی از متخصصان معتقدند ما کل نیاز گندم را می‌توانیم از کشت دیم تامین کنیم. در اهمیت این قضیه شکی نیست. دو راهکار کلی تغییر سطح زیر کشت و افزایش بهره‌وری برای این مسئله وجود دارد. هرچقدر سطح تولید دیم افزایش یابد نیازمند حساب و کتاب دقیق است و باید همه ظرفیت‌های خاکی، آبی، اقلیمی و... را ببیند و متناسب با آنها برنامه‌ریزی کند.

وی افزود: با توجه به محدودیت‌های اطلاعاتی، زیرساخت‌های موجود در کشور و امکان تغییر کاربری اراضی کشاورزی به نظر می‌رسد نمی‌توان روی افزایش سطح زیرکشت حساب ویژه‌ای باز کرد بنابراین باید به دنبال افزایش بهره‌وری در تولید با توجه به ظرفیت‌های موجود باشیم.

لزوم توجه جدی به مقوله ترویج در حوزه کشت دیم

سوداگر در خصوص اهمیت مسئله ترویج در حوزه دیم گفت: مسئله‌ای که ما

همیشه داشتیم مسئله ترویج است. این مسئله فنی نیست بلکه اجتماعی است که ریشه‌های فرهنگی و اقتصادی در سطح خانوار دارد. اهمیت بحث برای من اینجاست که وقتی کشاورزی وجود دارد که نیازمند درآمد است و از زمین کسب درآمد می‌کند و مروجی وجود دارد که دانش مورد نیاز را دارد که به این فرد انتقال دهد پس یعنی عرضه و تقاضا وجود دارد و اگر هر عاملی درآمدش را افزایش دهد و بهره‌وری منابعش را بالا و هزینه‌هایش را کاهش دهد استفاده می‌کند اما این مسئله ساده تاکنون اتفاق نیفتاده است.

رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق افزود: سؤال اصلی آن است که چرا این اتفاق نمی‌افتد؟ باید بحث را از اینجا شروع کرد که مسئله ترویج مهم‌ترین مسئله گندم دیم را حل می‌کند. ما باید اقتصاد خانوار کشاورز را در نظر بگیریم یعنی اینکه گندم چطور بهتر می‌تواند رشد کند و عملکرد بهتری ارائه دهد. کشاورز به هر حال یک خانواده است که باید معیشتش تامین شود. باید بتواند زندگی خود را از مجموع درآمدها تامین کند.

وی ادامه داد: معمولا کسانی که کشت گندم دیم دارند، زمینی دارند که دیم‌کاری می‌کنند و دام هم دارند و عرصه‌هایی هم در اختیارشان است که می‌توانند درآمدزایی دیگری هم داشته باشند، مثلا بحث زنبورداری و گیاهان دارویی انجام دهند.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: برای حل این مسئله اول اینکه باید خانوادگی بودن کشاورزی را به رسمیت بشناسیم یعنی راه حل یکپارچه‌سازی این است که برویم سمت تعاونی‌هایی که زمین‌های یکپارچه بزرگ دارند. یعنی خانوادگی بودن کشاورزی باید به رسمیت شناخته شود که خیلی خوب است و ضعف نیست. اگر قرار شد واحد تولیدی و اقتصاد یک خانواده باشد باید به این فکر کرد چطور اینها می‌توانند حداکثر درآمدشان را از ظرفیتی که در اختیار دارند داشته باشند.

جایگاه ویژه اقتصاد کشاورزی خانوادگی در رشد جایگاه کشاورزی کشور

سوداگر گفت: در بحث گندم، دام، گیاهان دارویی، گردشگری و زنبورداری و ... باید فکر کرد و در داستان ترویج برای آن برنامه داشته باشیم یعنی فقط در زمینه کشت گندم نباشد چرا که اثرگذار نخواهد بود. یک اینکه ما اقتصاد کشاورزی خانوادگی را به رسمیت بشناسیم و دو پکیج درآمدی خانواده کشاورز را در نظر بگیریم و بعد که به بحث کشت گندم می‌رسیم باید در بین کشاورزان تشکل‌هایی داشته باشیم که بتوانیم مسائل این حوزه را پوشش دهیم.

رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق اظهار داشت: تشکل هم نه تشکل تعاونی به سبکی که تا الآن تجربه کردیم چرا که نقدهای جدی به آن وارد است از جمله اینکه این رویکرد شاید مبتنی بر اقتصاد سوسیالیستی و کمونیستی بوده و با فرهنگ ما سازگاری ندارد و امکان پیاده شدن آن برای ما وجود ندارد. در عوض فرهنگ یاری‌گری و همکاری بین کشاورزهای ما بسیار دیرینه است و روش‌های متعددی در این زمینه وجود دارد.

وی تاکید کرد: از آنجا که می‌خواهیم به تشکل‌ها اختیار و امکان و حمایتی بدهیم و یارانه‌ای به آن‌ها پردازیم باید این تشکل‌ها را به رسمیت بشناسیم. تشکل‌های کوچکی باشند که به هم وصل شوند و از روستا به شهر، استان و کشور برسد و تشکلی که از جمع همه این‌ها به دست می‌آید باید بتواند با دولت در جهت حل مشکلات کشاورزان مذاکره کند.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: این تشکل‌ها حتی می‌توانند زمینه دریافت تسهیلات توسط کشاورزان و تامین نقدینگی کشاورزان را هم فراهم کند.

تشکل‌های کشاورزی بهترین روش برای ترویج و حمایت از کشاورزان

سوداگر در خصوص مسئله ترویج از طریق تشکل‌های کشاورزی گفت: به نظر می‌رسد یکی از بهترین راهکارها برای ترویج مسائل کشاورزی همین تشکل‌ها باشند. روش اقناع عمومی کشاورزان در ترویج نیز تاکنون به این شکل بوده که مزرعه تحقیقاتی کاری را انجام داده و از میان کشاورزان، افرادی که ریسک‌پذیرتر بوده و قدرت مالی بیشتری داشته با مزرعه تحقیقاتی همکاری کرده و بعد از به نتیجه رسیدن مابقی کشاورزان قانع می‌شدند.

این کارشناس کشاورزی تصریح کرد: بنابراین مدل الگوبرداری کشاورزان این است که از یکدیگر یاد می‌گیرند یعنی همان تشکل؛ یعنی با وجود مروجین خبره ولی ساختار دولتی جواب نمی‌دهد و در ترویج باید ساختار مردمی باشد یعنی تشکلی که تعاونی نیست. همان تشکل‌هایی که به طور سنتی زمینه‌اش را داشتیم و به آن بها ندادیم و از انقلاب مشروطه به این طرف ضعیف شده‌اند، با وجود اینکه ریشه‌های فکری اجتماعی و فرهنگی آن وجود دارد ولی به خاطر عدم سازوکار قانونی از خاصیت افتاده‌اند و مثل کسی که استعدادی داشته و مدت‌ها به آن بهایی داده نشده و سرکوب شده امکان زنده کردن این استعداد وجود دارد. با تجربه‌ای که در ترویج داشتیم باید مقوله را اجتماعی فرهنگی پیگیری کنیم.

توسعه بی رویه دیم در مراتع کشور از سال ۱۳۴۰

در ادامه دکتر سید علی خلیل پور مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در خصوص اهمیت مسئله تولید دیم در کشور گفت: به صورت کلی می‌توان گفت سازمان جنگل‌ها متولی دیم کل کشور است و این سازمان وظیفه دارد به درستی از جنگل‌ها و مراتع کشور نگهداری و بهره‌بردارای صیانتی داشته‌باشد. حفظ

خاک و پوشش گیاهی وظیفه این سازمان است.

مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور اظهار داشت: اگر به تاریخچه کشاورزی ایران قبل از اصلاحات ارضی نگاه کنیم، می‌بینیم که این توسعه‌های بی‌رویه دیم از قانون مصوب سال ۱۳۴۰ شروع شد. در این قانون این را تجویز کردند که اراضی از جنگل به محلی برای تولید علوفه تبدیل شود. بنابراین با همین قانون، جنگل‌های شمال دچار تهدید جدی هست و ما از طریق این قانون جنگل‌های جلگه‌ای را کامل از دست دادیم. یعنی در همان دهه اول تصویب قانون به کشت علوفه تبدیل کردیم و تغییر کاربری دادیم و متعاقب آن باقی کشور به این رویه اداره شد.

وی افزود: در همان ایام کارشناس فائو از ایران بازدید داشت و در آن زمان اعلام کرد چهل میلیون هکتار مراتع منهدم شده در ایران وجود دارد. این در حالی بود که در آن ایام ما از جازموریان علوفه به خارج از کشور صادر می‌کردیم. این سرزمین پتانسیل زیادی داشته ولی خوب استفاده نشده است.

ناپایداری تولید دیم در کشورهای خشک و نیمه خشک جهان

خلیل پور تصریح کرد: امروز داریم بحث می‌کنیم آیا گندم می‌تواند تولید شود یا نمی‌تواند. فکر می‌کنم از این مراحل باید عبور کرده باشیم. آقای دکتر گرجی فرمودند بیشتر کشورهای پرباران محصول اولشان دیم است. درست است دیم یک راهبرد استراتژیک است ولی برای کشورهای پرباران نه برای کشور خشک و نیمه‌خشک مثل ما که روی کمر بند داغ دنیا واقع شده است. بنابراین اگر تولید از دریچه پایداری و مدیریت پایدار نگاه کنیم، مسئله تولید دیم اتفاقاً یک تولید ناپایدار است هرچقدر هم روی این موضوعات فنی که دوستان اشاره داشتند کشاورزی حفاظتی، خاکورزی و ... کار کنیم هم به تولید پایدار در دیم در کشور

نمی‌رسیم.

وی افزود: در همین سال گذشته آخرین بررسی منابع سرزمینی کشور را در سازمان جنگل‌ها انجام دادیم. این کار را در سال ۸۳ هم انجام دادیم که نقشه‌های آن موجود است. در سال ۸۳ سطح زیر کشت کشور ۲۳ میلیون هکتار برآورد شد که ۹ میلیون آن دیم بود یعنی براساس الگوهای مدنظر به این نتیجه رسیدیم که دیم است. الآن دوستان بخش مهندسی ما گزارش می‌کنند این سطح به ۱۲ میلیون هکتار رسیده و هنوز روند افزایش تعرض به اراضی مرتعی و منابع طبیعی ادامه دارد.

نابودی منابع طبیعی کشور با مدیریت غلط در توسعه تولید دیم

خلیل پور گفت: به لحاظ تغییر آب و هوا، تغییر رژیم بارندگی، نبود مدیریت در بخش تولید کشاورزی و ماهیت این پدیده‌ها تولید به روش دیم در کشور ما بد جا افتاده است. منطقه کوهین که دکتر چگینی در آن ایستگاه دارند یک زمانی مراتع درجه یک کشور بوده است. مراتعی که تولید آن در هر هکتار بالای ۲ تن بود. امروز داریم روی بحث خاک ورزی و اینکه یک تن دیم را به حداکثر ۱,۴ یا ۱,۸ تن در هکتار برسانیم صحبت می‌کنیم.

این کارشناس کشاورزی افزود: گندم کشور باید تامین شود و در این مسئله حرفی نیست اما در خصوص روش‌های تامین گندم باید فکر کنیم. باید در بحث دانش فنی و مسائل مرتبط کار کنیم و تولید در واحد سطح را بالا ببریم. این رویکردی است که دنیا از این موارد عبور کرده و در حال حاضر در خصوص تولید ارگانیک کار می‌کند.

مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور اظهار داشت: اخیراً دکتر ساداتی‌نژاد وزیر جهاد کشاورزی اعلام کردند که قرار است سطح زیر کشت دیم را به ۱۰ میلیون هکتار برساند. ما متولی اراضی کشور هستیم و در تمام سامانه‌های

شناسایی اراضی محدوده عرفی جنگل، مرتع و اراضی کشاورزی مشخص شده که به تمامی آن‌ها اراضی مستثنیات گفته می‌شود. بنابراین مشخص است که برخی از این اراضی مدنظر وزیر جهاد کشاورزی جز سامانه‌های عرفی، زیست بوم و لکه‌هایی است که قطعاً تولید اقتصادی ندارد.

وی تصریح کرد: از سال ۱۳۸۰ اراضی کشور را مانیتور کرده و به رقم ۳ یا ۴ میلیون هکتار که قابلیت کشت دیم دارند، رسیدیم. پروژه‌ای در وزارت جهاد کشاورزی در خصوص تبدیل دیمزارهای دیربازده به مرتع و علوفه در طی سه برنامه طراحی و اجرا کردیم. حدود یک میلیون و دویست سیصد هزار هکتار را اجرا کردیم این طرح در خصوص اراضی که در شیب‌های تند (حدود ۱۲ تا ۱۵ درصد) که امکان تولید علوفه را داشتند اجرا شد.

لزوم توجه به سند ملی آمایش سرزمین در توسعه تولید دیم در کشور

خلیل پور ادامه داد: طرح سنابل یک و دو از طرح‌های قدیمی معاونت کمیته جهاد سازندگی همین بحث‌هایی که آقای چگینی فرمود پایه‌اش گذاشته شد و این بحث‌ها را دنبال کردیم. نمی‌توانیم یک مدیریت درست را بر سرزمین خود حاکم کنیم. ما در بخش منابع طبیعی دو چالش جدی اراضی دیم و دام سبک داریم که هر دو مورد در کشور ما مدیریت ندارد. باید بنشینیم برای این دو منبع تولید برنامه جامع و تمام‌عیار مبتنی بر داده‌های واقعی و به روز بنویسیم.

مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری گفت: برنامه جامع مدیریت اراضی کشور باید با بعد اقتصادی و اجتماعی نوشته شود به نحوی که در هر منطقه محورهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگ مردم را ببینیم، تغییرات ایجاد شده در فرهنگ را ببینیم. چرا عشایر می‌رود مرتع خودش را شخم می‌زند؟ حتماً موضوع خرید تضمینی گندم در این موضوع عامل موثر است و در زیست‌بوم تاثیر می‌گذارد.

وی تاکید کرد: وقتی سیاست کلان را در سطح ملی اتخاذ می‌کنیم اثر آن کاملاً مشهود و قابل رصد است. به عنوان مثال همین که ما نرخ بنزین را بالا بردیم قطعاً خوب از جنگل و بوته‌کنی دوباره افزایش یافت. بنابراین اجرای چنین برنامه‌هایی یک مدل چندوجهی پیچیده است که باید همه جوانب کار را با هم ببینیم و بتوانیم برای مدیریت سرزمین تصمیم درست بگیریم. در حال حاضر چارچوب کلی سند آمایش ابلاغ شده و فرصت خوبی است، اندیشکده اقتصادمقاومتی به این موضوع بپردازد.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: در دولت نهم و دهم بحث توسعه کشاورزی از طریق افزایش سطح زیر کشت تا دو میلیون هکتار طراحی شد. بنده در سازمان جنگل‌ها مسئول تأمین زمین بودم. این پارامترهایی که دکتر چگینی اشاره کردند با پارامتر بارندگی، شیب و... دو میلیون هکتار عرصه در کشور شناسایی و به وزارت جهاد کشاورزی معرفی شد. اما تنها در ۴۶ هزار هکتار توانستیم از طریق عوامل تولید از این اراضی استفاده کنیم.

قیمت‌گذاری گندم و دیگر تولیدات باید واقعی باشد

خلیل پور افزود: سیاست کلی در خصوص مدیریت تولیدات دیم در کشور از دید بنده همان افزایش تولید در واحد سطح است. یک اراضی آبی خودمان و سیاست‌گذاری در الگوی کشت اگر محور می‌خواهد گندم باشد بر مبنای منابع داخلی که سیاست نظام است و من نمی‌توانم بگویم بگیریم یا نه. این مسئله اگر کارشناسی شود شاید بتوانیم تغییراتی در آن ایجاد کنیم. قیمت واقعی گندم چقدر است؟ فرمودند پنجاه درصد سطح زیر کشتمان گندم است. این همه سطح و منابع آب و شبکه و.... همه را جمع کنیم ببینیم گندم چند درمی‌آید؟ خواهیم این است که به این موضوعات سیاست‌گذاری دقت شود در اجرا در خدمت بخش تولید

هستیم. یعنی دیم اگر واقعا طبقه‌بندی شد و دیم واقعی در کشور درآمد در بحث تامین آب تکمیلی با محوریت اقدامات آبخیزداری و تامین آب سبز می‌توانیم نقش ایفا کنیم و در این خصوص کارهای اجرایی خوبی داریم.

اهمیت تولید دیم در کلام ائمه برای بهبود وضعیت کشاورزی

در ادامه دکتر داوود داداشی کارشناس حوزه کشاورزی دیم در خصوص ضرورت توجه به حوزه دیم در کشور گفت: سؤال و چالش اصلی در این حوزه آن است که چرا در کشوری مثل کشور ایران چرا باید به سمت کشاورزی دیمی برویم. سیاست‌های بالادستی کشور نسبت به حوزه کشت دیم یک غفلت جدی داشته و در اسناد و قوانین بالادستی کشور یک عبارت یا جمله‌ای را پیدا نمی‌کنید که در رابطه با اهمیت کشت دیم صحبت کند و این یک خلاء جدی است.

این کارشناس حوزه کشاورزی دیم اظهار داشت: چرا با اینکه حوزه کشاورزی دیم برای کشوری مثل ایران مهم هست سیاستگذار ما ورودی نداشته؟ در رابطه با اهمیت کشت دیم منابع را که بررسی کردیم در حوزه سیاست‌گذاری مطالبی پیدا نکردیم ولی در کلام و بیانات معصومین و بیانات امام و مقام معظم رهبری به اهمیت این موضوع اشاره شد.

وی ادامه داد: امام جعفر صادق در خصوص اهمیت کشت دیم می‌فرمایند: «نمی‌بینی زراعتی که به آب روان به عمل می‌آید کمتر از زراعتی است که به آب باران به عمل می‌آید؟» مفهوم این جمله آن است که ظرفیت کشت دیم در اکثر کشورها به خصوص کشور ما از نظر کمی می‌تواند بیشتر باشد. نکته دیگر در اهمیت موضوع دیم بحث محرومین و محرومیت‌زدایی است که در کلام امام به این موضوع هم کاملاً اشاره شده، می‌فرمایند: «نزاعی که میان مردم در اجرای قنوات است در میان ایشان (در حوزه کشت دیم) نیست و تعدی که ارباب قدرت و عزت می‌کنند که

آبها را متصرف می‌شوند و ضعفا را محروم می‌گردانند در آن بلاد نمی‌باشد.»
 داداشی اظهار داشت: باتوجه به محدودیت‌های اقلیمی در کشور به نظر باید بحث کشاورزی دیم را به عنوان یک مدل تولید برای توسعه کشاورزی و تولید غذا تلقی کنیم. اهمیت مسائل غیراقتصادی دیم نظیر اهمیت تولید غذا در کشور ایران به مراتب از موضوعات اقتصادی بیشتر است.

لزوم توجه به مقوله آب سبز در توسعه تولید دیم

این کارشناس کشاورزی در خصوص اهمیت کشت دیم در دیدگاه امام خمینی نیز گفت: امام خمینی در خصوص مسئله دیم می‌فرمایند؛ «چنانچه کمک شود از طرف دولت و ملت و دست به دست هم بدهند و هم مردم دست به دست هم بدهند و کمک کنند کشت کنند دیمی و آبی، ایران هم دیمش خوب می‌شود هم آبش، شاید دیمش بهتر هم بشود.» در ادامه می‌فرمایند؛ «کشاورزان محترم همت کنند و از اقدام برای کشت دیم غفلت نکنند.»

وی افزود: علیرغم توصیه و دقت نظر امام به مسئله دیم اما همانطور که پیش‌تر نیز گفته شد در اسناد بالادستی کشور و سیاستگذاری‌های کشور اصلاً نسبت به این موضوع اشاره‌ای نشده است. در رابطه با مصادیق اهمیت و ضرورت کشت دیم باید دقت کنیم که کشت دیم در کشوری مثل ایران ضرورت و فرصت است. ضرورت از این نظر که منابع و جنس منابع آبی کشور ما متفاوت از جنس منابع آبی کشوری مثل اروپایی یا کشورهای دیگر است که جنس منابع آبی آن‌ها بیشتر ممکن است تجزیه‌پذیر باشد. اما جنس منابعی آبی ما عمدتاً منابع آب سبز است به نحوی که حدود هفتاد درصد از منابع آبی ما آب سبز است.

داداشی اظهار داشت: در حال حاضر وقتی به اسناد بالادستی تا حوزه اجرا توجه شود می‌بینیم عمده دعواها روی این منابع آب به صورت آبی است. یعنی همان سی

درصدی که معادل سیصد و سی میلیارد متر مکعب است و اصلاً کسی به ظرفیت سیصد میلیارد متر مکعب منابع آب سبز دقتی ندارد. بنابراین عمده دعوایها چه در وزارت کشاورزی و چه وزارت نیرو و محیط زیست عمدتاً به این سی درصد منابع آب آبی معطوف است.

وی افزود: جنس منابع آبی کشور ما که هفتاد درصد آب سبز است ایجاب می‌کند مدل‌هایی مخصوص به کشور خود را در عرصه حفظ محیط زیست، مرتع‌داری، جنگلداری برای تولید غذا اتخاذ کنیم. مدل‌هایی مبتنی بر این نوع ظرفیت و مزیت‌ها اتخاذ کنیم که البته متأسفانه تاکنون سمت این مسائل نرفتیم به همین دلیل گفته می‌شود که توجه به این موضوع فرصت و ضرورت است.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: فرصت از این نظر که می‌توانیم در حوزه مدیریت منابع آبی هم توسعه کشت دیم دست ما را بگیرد و هم تمامی ظرفیت‌های تولید کشور معطوف به منابع آب آبی نمی‌شود و حتی اگر توسعه کشت دیم به درستی صورت بگیرد می‌تواند به تغذیه آن ۳۰ درصد از طریق توسعه پوشش گیاهی و مدل‌های دیگر کمک نماید.

۳.۹ میلیون هکتار از اراضی کشور مخصوص تولید گندم دیم

داداشی در خصوص ظرفیت‌های بالقوه کشت دیم در کشور گفت: یک پژوهشی در سال ۹۳ و ۹۴ در حوزه کشت دیم داشتیم و فکر می‌کنم تنها مطالعاتی که ظرفیت بالقوه کشاورزی دیم کشور را در حوزه زراعی بررسی کرده، باشد. کشاورزی دیم صرفاً زراعت نیست، مراتع و باغات هم می‌تواند بخشی از مزیت‌های کشور در توسعه کشاورزی باشد. حوزه زراعت در این مطالعات بررسی کردیم. در این مطالعات در بازه زمانی سال‌های ۸۵ تا ۹۲ سطح زیرکشت محصولات زراعی دیم کشور حدود چهار و نیم تا پنج میلیون هکتار بود. از این میزان ۷۰ درصد مربوط

به گندم دیم است.

وی افزود: آن سطح فعالی که هر سال آیش گذاری می شود حدود سه یا چهار میلیون هکتار است. سطح زیرکشت محصولات زراعی دیم طی این سال ها برای گندم دیم ۳,۹ میلیون هکتار و ۹۰۰ هزار هکتار برای جو، ۴۵۰ هزار هکتار هم مخصوص عدس و کلزا است. به ترتیب عمده محصولات زراعی دیم این موارد هستند. میانگین هر ساله عملکرد برای گندم حدود ۸۱۰ کیلوگرم بوده در میان بازه زمانی که ذکر شد؛ جو ۹۰۰ کیلوگرم، نخود ۳۸۰ کیلوگرم بود.

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: میانگین عملکرد بالقوه و بالفعل کشوری دو محصول کلزا و عدس که در مقایسه با آمار موسسه تحقیقات دیم کشور اختلاف زیادی دارد.

وی گفت: به طور کلی سه تا مولفه اصلی که می تواند در فعال کردن ظرفیت های کشت دیم کمک کننده باشد شامل افزایش سطح، افزایش عملکرد و آبیاری تکمیلی است. در حال حاضر مجموع تولید ما از پنج محصول گندم، جو، عدس، نخود و کلزا حدود ۴,۴ میلیون تن است. چنانچه سطح زیرکشت را افزایش دهیم این میزان تولید به حدود ۱۵ میلیون تن هم می رسد. اگر همزمان عملکرد و سطح زیر کشت را بخواهیم افزایش دهیم، ۵۳ میلیون تن و اگر آبیاری تکمیلی توسعه پیدا کند که هم برای کشاورزی دیمی و هم آبی مفید است، میزان تولید به ۶۸ میلیون تن می رسد.

ظرفیت ۲۰,۷ میلیون هکتاری کشور برای توسعه تولید دیم

داداشی اظهار داشت: طبق آخرین تغییرات اقلیمی ایران که توسط موسسه تحقیقات دیم کشور منتشر شده حدود ۵۲ میلیون هکتار مناسب برای تولید کشت دیم دارد. منظور شاخص بارندگی و شاخص های دیگر نیست بلکه شاخص رطوبت است

که به روزترین شاخص در ارزیابی ظرفیت یک منطقه برای توسعه کشت دیم است. کل وسعت کشور ما که ۱۶۴ میلیون هکتار است ۵۲ میلیون هکتار برای کشت دیم و ۱۱۲ میلیون هکتار اقلیم نامناسب است. از بین این اقلیم‌های مناسب ممکن است بخشی در حال حاضر کشاورزی آبی شود، بخشی شهرها را شامل شود بخشی هم مثلاً اراضی ناشیب تند باشد منتهی در آن مطالعات کمترین عددی که گفته شده را استفاده کردیم.

این کارشناس کشاورزی گفت: اگر اراضی سنگلاخی و نامناسب، جاده‌ها، جنگل‌ها و اراضی مرتع را کم کنیم به عدد ۲۰,۷ میلیون هکتار می‌رسیم که زمین و اقلیم مناسب برای توسعه کشت دیم دارد و این را با قطعیت می‌توانیم بگوییم.

وی افزود: حتی گزارشهایی قبل از این بررسی به صورت کلی به ظرفیت کشاورزی کشور اشاره کرده بود که عمدتاً گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس بود. در گزارش شماره یک در سال ۱۳۸۰ گفته شده حدود ۳۰ هکتار از اراضی کشور امکان استفاده در کشاورزی را دارند.

داداشی تصریح کرد: گزارش بهره‌وری آب در بخش کشاورزی در سال ۸۸ می‌گوید ۳۷ میلیون هکتار اراضی مناسب برای کشت در کشور داریم. این گزارش تأکید دارد که حدود ۴,۵ میلیون هکتار به صورت آیش باقی می‌ماند. مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارش دیگری در سال ۸۶ اراضی مناسب برای کشاورزی در کشور را ۵۰,۵ میلیون هکتار اراضی مناسب داریم. در این گزارش میزان اراضی با آیش را شش میلیون هکتار اعلام کرده است.

وی گفت: در نقشه جدید خاک‌های ایران مربوط به موسسه تحقیقات خاک و آب جهاد کشاورزی اراضی فعال را ۲۷ میلیون هکتار اعلام کرده که این عدد همان ۱۷ درصدی که آقای دکتر چگینی هم اعلام فرمودند، است. حدود ۷۰ درصد از تولیدات دیم کشور نیز مربوط به گندم است.

این کارشناس کشاورزی خاطر نشان کرد: در خصوص مسئله تامین غذا از طریق تولید دیم برحسب سرانه مصرف کشور یعنی میلیون نفر در هر کدام از پنج تا محصول محاسبه کردیم که در صورتی که ظرفیت بالقوه‌اش فعال شود، کشاورزی دیم ما می‌تواند این مقدار محصول را از این پنج تا محصول تولید کند که البته تناسبی که در حال حاضر هست همان درصد محصولات، درست نیست و باید اصلاح شود. به عبارت دیگر بخشی از ۷۰ درصد گندم تحت کشت باید به دانه‌های روغنی و تولید علوفه اختصاص یابد.

اهمیت تولید دیم در کشورهای جهان

داداشی اظهار داشت: میانگین جهانی در کشت دیم ۸۰ درصد و در کشور ما حدوداً نزدیک به ۴۰ درصد است یعنی نصف میانگین جهانی قرار داریم. سطح کشت دیم و تولید غذا از طریق دیم در کشورهایی که اقلیم آنان مشابه کشور ما هست مثل افغانستان، سوریه، ترکیه حتی بخشی از استرالیا به مراتب بالاتر از تولید غذا از طریق کشت آبی است. به این دلیل که در منابع آبی تجدیدناپذیر است و ما به نوعی در این منابع آبی کشور دست‌اندازی کردیم. این مسئله هوشمندی سیاستگذار را نشان می‌دهد که منابعی که سالانه وارد کشور می‌شود و به جای استفاده از دست می‌رود اولویت دارد به اینکه شما ذخیره‌ای دارید که برای سالیان بلندمدت و حتی در دوره‌های خشکسالی می‌تواند به داد کشور برسد، دست‌اندازی کردند.

وی گفت: دلایل اختلاف ظرفیت بالقوه و بالفعل از نظر سطح، گاه‌ا اطلاعات اشتباه آمارنامه است که اعلام می‌شود که به منظور نشان دادن عملکرد بالاتر است. یا موضوع آیش‌گذاری اراضی کشاورزی، اراضی رها شده و فواصل طولانی مزارع بالقوه دیم با روستاها است. به همین دلیل امکان دسترسی به خیلی از مناطق را نداریم، زمین‌هایی که در اختیار منابع طبیعی است و سایر ارگانهای دولتی قرار دارد

نیز شامل این موارد می‌شود.

افزایش بهره‌وری در تولید دیم به منظور بهبود وضعیت کشت محصولات کشاورزی

این کارشناس کشاورزی اظهار داشت: بحث بهره‌وری پائین در تولید دیم به دلیل عدم توسعه فناوری و دانش در حوزه دیم و جذابیت سرمایه‌گذاری در حوزه کشاورزی دیم است که این هم به خاطر اینکه دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی ورود نکرده‌اند و پیش نبرده‌اند، بخش خصوصی هم رغبت زیادی ندارد.

داداشی گفت: در بحث ظرفیت کشاورزی دیم در یک جلسه خصوصی که با رهبری بود خدمت ایشان گزارش ارائه شد و بعدا در یکی دو سال پیش یک طرحی از طرف وزارتخانه خدمت مقام معظم رهبری ارائه شد که ایشان دستور اکید فرمودند از توسعه کشاورزی دیم حمایت شود و ستاد فرمان امام هم موظف شد که در این زمینه ورود کنند و به نوعی در کنار وزارت جهاد کشاورزی از این بخش حمایت و سرمایه‌گذاری کنند.

وی ادامه داد: مسائل کلان سیاست‌گذاری کشت دیم شامل بحث نبود سیاست و قوانین بالادستی مناسب در این حوزه است و متولی اجرایی برای کشت دیم در کشور نداریم و این موضوع متأسفانه خیلی مغفول مانده و تنها ارگانی که برای کشاورزی دیم داریم موسسه تحقیقات دیم کشور است که طبق شواهد حمایت جدی از این ارگان هم صورت نمی‌گیرد. این ارگان هم صرفا ارگان تحقیقاتی است و شأنیت ورود اجرایی را ندارد.

این کارشناس کشاورزی افزود: چالش دیگر مسئله پیش‌آگاهی اقلیمی است که می‌تواند ریسک تولید در حوزه کشاورزی و ثبات در کشت دیم را تحقق ببخشد. موضوع دیگر مدل‌های حمایت از کشاورزی دیم مانند سازکار بیمه است که در

دسترس‌ترین ابزار است که می‌تواند به سمت آن برویم و بحث دیگر تامین نهاده‌ها است حدوداً بیست درصد از ارقام ما متعلق به کشت دیم اختصاص داده می‌شود و مابقی برای کشت آبی است.

اهمیت توجه به کشت دیم به منظور محرومیت زدایی

داداشی کارشناس کشاورزی ادامه داد: در کشت دیم مسئله مهم تر از تولید، بحث اشتغال و تامین درآمد به خصوص برای قشر محروم کشور است. اگر دقت کنید عمده مراکز محروم ما در مناطقی است که اقلیم خشکی یا نیمه‌خشک دارند که در این مناطق امکان کشاورزی متناسب با آن هست. ممکن است کشت بیابانی یا پرورش شتر و امثال آن باشد. یکی از این موارد بحث توجه و حمایت از توسعه کمی و کیفی کشت دیم هست که می‌تواند در بحث محرومیت‌زدایی بسیار مهم باشد، در بحث مهاجرت معکوس روستاییان از این مناطق به مناطق شهری می‌تواند مهم باشد و تبعات اجتماعی خاصی که به دنبال دارد. بحث حاشیه‌نشینی و مسائل اجتماعی، تامین امنیت مرزها، اگر این مناطق اقلیمی مختلف از نظر مزیت‌های اقلیمی در راستای تولید حمایت نشوند تبعات امنیتی خیلی زیادی برای کشور دارد.

داداشی اظهار داشت: در زمینه تحقیقات، مرکز تحقیقات کشت دیم جلوتر از بقیه بوده اما در این بُعد که باید به سمت پیاده شدن تحقیقات حرکت کنیم ضعف وجود دارد. به لحاظ توسعه عملکرد اقدامات مثبتی صورت گرفته و قطعاً هم به سمت بهبود حرکت می‌کند ولی سرعت حرکت کم است. در این سالها دست‌اندازی‌هایی شده و یا توسعه بی‌رویه در مراتع و اراضی مختلف صورت گرفته یا کشاورزان ما دسترسی مناسبی به نهاده‌های مناسب تولید گندم دیم ندارند یا در جهت آبیاری تکمیلی از جانب وزارت جهاد اقدامات مناسبی صورت نگرفته است.

امکان توسعه تولید دیم در قالب برنامه ریزی مشخص

در ادامه مهدی سروی دبیر نشست اظهار داشت: سوال اصلی این است که برای افزایش سطح زیرکشت چه باید کرد؟ و اینکه چه کنیم تا به لحاظ اقلیمی دچار مشکل نشویم؟ برای افزایش تولید گندم دیم و سایر محصولات چه باید کرد این مواردی که جناب آقای دکتر علیزاده به آن‌ها اشاره کردند که در موسسه تحقیقاتی به آن رسیدید چگونه باید اجرایی کرد و چه سیاستی برای این مسئله نیاز است.

سپس دکتر علیزاده در خصوص راهبردهای اصلی در حوزه دیم گفت: با توجه به ظرفیت تولید دیم، امکان توسعه محصولات در دیم در کوتاه‌مدت وجود ندارد و علت این است که با توجه به آیش این به نظر می‌رسد همان سه یا چهار میلیون که اشاره شد، در واقع اگر سه میلیون هکتار را هدف‌گذاری کنیم و به محصولات جایگزین یا تناوبی گندم اختصاص پیدا کند تا بتواند نسبت گندم را در سطح زیر کشت معقول و پایدار کرد.

رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور افزود: افزایش سطح را در دیم ضروری می‌دانیم؛ چون در واقع زمین‌های آیش خسته نمی‌شود، از آن بهره‌برداری می‌شود و مورد استفاده بهینه هم قرار می‌گیرد، اگر از الگوهای مناسبی که تحقیقات هم آن را ثابت کرده استفاده کنند در واقع زمین را برای گندم و یا حبوبات با تثبیت نیتروژن و سازگاری با محصولات گندم بعد از خودش، این فراهمی را دارد.

وی ادامه داد: شاید کمترین اتفاق نظر را با آقای دکتر خلیل‌پور داشته باشیم. در مهمترین مسئله با ایشان موافق هستم که باید به درستی از منابع استفاده شود ولی همین استفاده درست ایجاب می‌کند بگوییم تولید گندم در دیم خیلی موفق‌تر از کشت به روش آبی است. وقتی شرایط بحرانی‌تر می‌شود و اگر منابع ما محدودیت نداشت که می‌گفتیم بیابید همه آبی استفاده کنیم ولی آب نداریم و اگر هم تولید

نداشته باشیم با این شرایط بعید است که بشود در مورد سایر مسائل هم برنامه‌ریزی داشته باشیم و موفقیت‌هایی را کسب کنیم. بنابراین وقتی شرایط بحرانی‌تر می‌شود برای استفاده صحیح از منابع باید روی استفاده صحیح برای تولید در دیم فکر کنیم که همین الگوهای صحیح و برنامه‌ریزی‌های همه مجموعه در این راستا است و البته قابل تحقق هم هست چرا که ما این موضوع را در مقیاس‌های کوچک تحقیقاتی نمی‌گوییم؛ بلکه در همین عرصه‌ها، در همین خشکسالی‌هایی که اتفاق افتاده پیش‌بینی کردیم که تئوریک نیست و امکان‌پذیر است بدون اینکه به منابع لطمه‌ای وارد شود.

این کارشناس کشاورزی گفت: حتی می‌توان بعضی از کاستی‌ها یا صدماتی که به محیط زیست و منابع مخصوصاً آب وارد شده را کاهش دهیم. برای این منظور همان طور که تاکید شد ترویج و انتقال یافته‌های تحقیقاتی از همه چیز مهم‌تر است و برای این ترویج واقعا مسائل اجتماعی و فرهنگی که اشاره شد، بسیار مهم است. برای این منظور عملیاتی کردن و انتقال یافته‌ها تنها گزینه‌ای است که سال قبل به آن رسیدیم و این موضوع همزمان شد با عنوان جهش تولید که از سوی مقام معظم رهبری بیان شد. این طرح را موسسه دیم اولین بار تهیه کرد و به وزارتخانه ارائه داد و در مجموعه وزارتخانه به همت ستاد اجرایی فرمان اجرای امام عملیاتی کرد و این بهترین ترویج و انتقال یافته‌ای است که می‌تواند عملیاتی شود چرا که در این امر هم بخش خصوصی و هم مجموعه‌ای که به این مسئله اعتقاد دارند.

لزوم توجه به مقوله کشت محصولات کشاورزی به منظور تامین نیاز غذایی

در ادامه دکتر گرجی در خصوص راهبردهای اصلی در توسعه گندم دیم گفت: مطالب ارائه شده در این گفتگو تقریباً مکمل یکدیگر بودند. قسمت عمده سخنان

آقای دکتر خلیل‌پور در مورد حفاظت خاک قابل قبول است و تخصص من نیز همین است ولی باید واقعیاتی را در نظر گرفت. به عنوان مثال اصولاً دیم است که پایدار است و کشت آبی به دلیل اتکا به آب‌های سطحی و زیرسطحی قابلیت اتکا ندارد. البته منظور از پایداری تولید وضعیت موجود نیست.

رئیس انجمن علوم خاک ایران اظهار داشت: برای پایداری در تولید چهار مورد خاک، بذر، الگوی کشت و در نهایت مدیریت مناسب باید داشته باشیم. با وجود این چهار مورد، این دیم است که پایدار است و برای ما می‌ماند. کشت‌های آبی ما در سال‌های آینده حتماً به مشکل خواهند خورد. الان باغات پسته رفسنجان همه نابود خواهد شد مگر اینکه انتقال آب و کارهای دیگری صورت گیرد که این موضوع هم گرفتاری‌ها و مسائل خودش را دارد. بارندگی که هر سال هست و همیشه هست و ممکن است یک سال کمتر از سالهای دیگر باشد.

وی تأکید کرد: نکته دوم، اصولاً کره زمین اول هم‌ماش منابع طبیعی بوده است. در ابتدا جمعیت بسیار کم و همه جا جنگل و مرتع بوده و انسان با توجه به نیازش از زمین استفاده کرده و آنها را به زراعت تبدیل کرده است. این بحث می‌تواند با اصول خودش ادامه پیدا کند. اگر جایی در کشور داریم که شیب آن مناسب است اقلیم و سایر مسائلی مناسب است چه اشکالی دارد که یک مرتعی به زراعت دیم اصولی تبدیل شود؟ این وحی منزل نیست که حالا چون اینجا منابع طبیعی است حتماً منابع طبیعی بماند. این با اصول انسانی که عقل دارد نمی‌تواند سازگار باشد، باید فکر کند و تغییر صورت گیرد. نباید مطلق‌گرایی داشته باشیم و بگوییم جنگل و مرتع اصلاً نباید دست بخورد. برخلاف بعضی کشورها که فقط جنگل دارند ما علاوه بر آن، زمین و مرتع هم داریم.

آمار نادرست تبخیر ۳۰۰ میلیارد متر مکعبی در کشور

رئیس انجمن علوم خاک ایران گفت: نکته سوم، گاهی اوقات در تلویزیون مطرح می‌شود از این میزان بارندگی چهارصد میلیارد متر مکعب حدود سیصد میلیارد تبخیر می‌شود، این تفکر غلطی است. طوری نیست که هدر رود. همه مراتع و تولیداتی که دارند همین اطراف تهران ده‌ها هزار هکتار فضای سبز وجود دارد آبیاری هم نمی‌شود. این طوری نیست که ۳۰۰ میلیارد همه‌اش هدر می‌رود. اگر ما در زاگرس بارندگی داریم چند ساعت بعد یا چند روز بعد چشمه‌های آب شیرین خلیج فارس فعال می‌شود. یعنی آبها این طوری نیست که همه‌اش هدر شود.

این کارشناس کشاورزی خاطر نشان کرد: اگر در مراتع و جنگلها و جاهای دیگر مدیریت خاک داشته باشیم می‌توانیم ده درصد از این سیصد میلیارد را که تقریباً سی میلیارد متر مکعب می‌شود، بازیافت کرد. قسمت عمده‌ای از این سیصد میلیارد صرف پوشش گیاهی مراتع می‌شود و قسمت اعظم تولید گوشت ما مربوط به حیواناتی است که از همین پوشش گیاهی مراتع و آب باران استفاده می‌کنند. مشکل ما در تحقیقات نیست و در واقع بیشتر از این به تحقیقات نیاز نداریم. داده و اطلاعات و یافته‌های تحقیقاتی داریم ولی اجرایی نشده، در واقع ما در اجرا دچار مشکل هستیم.

اهمیت مدیریت تولید دیم در کشور برای افزایش تولید محصولات کشاورزی

در ادامه دکتر چگینی نیز در خصوص راهبردهای مناسب برای توسعه گندم دیم نیز گفت: هدف ما در کشاورزی افزایش بهره‌وری است. با افزایش ذخیره‌سازی و حفظ رطوبت که فقط با کشاورزی صورت می‌گیرد، می‌توانیم با یک درصد حفظ

رطوبت، بیست درصد افزایش عملکرد داشته باشیم یعنی با ۳ یا ۴ درصد افزایش حفظ رطوبت تا ۸۰ الی ۹۰ درصد می‌توانیم افزایش عملکرد مطلوب داشته باشیم که این کار با کشاورزی حفاظتی امکانپذیر است.

کارشناس موسسه تحقیقات کوهین دانشگاه تهران افزود: ولی در اینکه بگوییم دیم پایداری کمتری دارد با توجه به هزینه‌ها، دیم دو سه تا برابر کشت آبی هزینه‌های کمتر دارد اما مشکلی که امسال داریم تامین به موقع بذر است. در سال گذشته از بذر نامرغوب و مخلوط استفاده شد که همین الان دارد زمزمه دپوی اصلاح شده به گوش می‌رسد و متأسفانه بعضی از سودجویان این بذرها را انبار می‌کنند که با قیمت گزاف به کشاورز بفروشند. باید در این مورد راهکاری اندیشه شود که این بذر در اختیار کشاورز قرار گیرد.

چگینی اظهار داشت: امسال قانون گذاشتند هر کس مزرعه‌ای را آتش بزند، شش ماه زندانی دارد. می‌توان خاک‌ورزی رایج با حذف گاواهن را به صورت تشویقی انجام داد، یعنی طرف گاواهن برگردان را تحویل دهد و خاکورز وارداتی بگیرد. دولت می‌تواند به صورت بلاعوض و یا تسهیلات حمایت کند.

این کارشناس کشاورزی گفت: باید قیمت خرید بقولات را به درستی تعیین و تضمین کنیم، قیمت تعدیلی بگذاریم تا تناوب صحیح زراعی را پیاده‌سازی کنیم. برای بیمه محصولات در کشت حفاظتی سیاست‌های تشویقی بگذاریم. الگوی کشت حتماً باید اصلاح شود تا بتوانیم مناطق را جمع کنیم، در یک منطقه عدس و در منطقه دیگر بقولات به صورتی که مزاحم همدیگر نباشند و پراکندگی صورت نگیرد. وقتی به کشاورز تسهیلات داده شود با محصولاتی که به سیلو تحویل می‌دهد تهاتر شود. یک کشاورز درگیر بانک نباشد مثل کارخانجات قند که پیش‌پرداخت به کشاورز می‌دهند، بعد با او تسویه می‌کنند. این کار را می‌کنند تا کشاورز محصولش را همزمان با پول وام با فروش محصول به غله تسویه کند.

نقش شکل های کشاورزی در توسعه تولید و ترویج دانش در حوزه دیم

در ادامه دکتر سوداگر رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق گفت: ترویج باید به صورت عملی صورت گیرد یعنی هر منطقه یا جهاد کشاورزی بروند مزارع را خودشان با مسئولیت و هزینه های خودشان احداث کنند و با کشاورز مشارکت کنند تا بتواند کاملا این طرح جا بیاندازند.

رئیس اندیشکده آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق اظهار داشت: انجمن های کشاورزی به شرطی که تمام صنایع چه تولید ادوات چه تبدیلی چه تولیدکننده بذر و اداره غله همه سهم باشند و یک شخصیت حقوقی و دارای مسئولیت باشند را باید تشکیل دهیم.

وی ادامه داد: باید بتوانیم تکثیر بذر را به کشاورزانی که حتما شرایط تناوب و کشت حفاظتی را رعایت می کنند، واگذار کنیم. اگر بتوانند برای کاهش هزینه تولید و واحدهای تولید به روی یکپارچه سازی اراضی و تجمیع برنامه ریزی شود. ترویج فقط یک کار رسانه نباشد؛ بلکه ترویج این باشد که چرا کشاورز به این دانش انباشته ای که در این واحد پژوهشی وجود دارد توجه نمی کند و شاید هم به نوعی نقد آن مجموعه ها باشد که چرا نمی توانیم حرفمان را به گوش آنها برسانیم؟ به هر حال این یک ظرفیت پژوهشی علوم انسانی می خواهد که می شود در خود مجموعه ایجاد کرد و هم از طریق ائتلاف های استراتژیک با دانشگاه ها و پژوهشکده های که به صورت تخصصی روی این مباحث کار می کنند انجام شود.

لزوم مدیریت صحیح تولیدات دیم برای بهره برداری صحیح از منابع طبیعی

در ادامه دکتر خلیل پور مشاور سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور اظهار

داشت: اصلاً مخالفتی با دیم به عنوان یک روش تولید نداریم. این طبق اصول محیط زیستی حاکم بر سرزمین ما روش سازگار با طبیعت است اگر درست استفاده شود. جنگل و مرتع عرصه دیم کشور است. مسئله مهم در مدل‌های تغییر کاربری اراضی است که در خصوص دیم باید در کشور برنامه‌ریزی شود و اطلاعات به روزی داشته باشیم و وضع موجود را نسبت به آنچه که باید باشد اصلاح کنیم. بخش عمده‌ای از اراضی ما به صورت غیر اصولی و غیر فنی به صورت دیم کشت می‌شود و باید به روش‌های درست برگردد.

مشاور سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور تاکید کرد: بحث بعدی مدیریت جنگل و مرتع است. این داستان که باید تبدیل کنیم، فقط در خصوص دیم نیست. باید در لایه مدیریت سرزمین و آمایش کلی تعیین تکلیف شود. باید چشم‌اندازی که در توسعه داشتیم ارزیابی شود و برای آن تعیین تکلیف کنیم. دکتر داداشی فرمودند تا سطح ۶۷ میلیون تن هم می‌توان تولید دیمی داشت. چه کسی باید به آن پردازد؟ کجا باید راستی‌آزمایی شود؟ لازم‌اش این است که یک تیمی روی این موضوع تحقیق کنند و به یک جمع‌بندی جامعی برسند. کاربری‌های متعددی داریم که باید در مدیریت جامع سرزمینی دیده شود. پیشنهاد این است که با توجه به سند آمایش که ابلاغ شده و هدف‌گذاری بر روی ۳۰ میلیون هکتار است، کار موشکافانه‌ای انجام شود.

گسترش زنجیره ارزش تولیدات دیم انگیزه مناسب برای ورود بخش خصوصی است

در پایان دکتر داداشی کارشناس دیم در خصوص راهبردهای اصلی حوزه دیم گفت: در بحث ترویج شاید بتوان گفت دو مدل برای توسعه روش داریم. بحث ترویج یک روش مرسوم هست که برای حاکمیت هزینه‌بر است. اگر بتوانیم

زنجیره ارزش کشاورزی دیم را مستقر کنیم به نظر می‌آید خیلی از مسائل بحث ترویج و کشت دیم حل شده و زمینه ورود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی به این بخش فراهم شود.

این کارشناس کشاورزی ادامه داد: به طور مثال در تامین نهاده، کود، سم و بذر و ... به شدت مشکل داریم. در حال حاضر بخش خصوصی چندان پتانسیلی در این حوزه ندارند و ورود نکرده‌اند. موضوع مهم‌تر بحث غفلت است، ریشه‌ای‌ترین بحث توسعه امنیت غذایی هست و پایه همه این چالش‌ها است بحث عدم تجربه و شناخت نسبت به منابع ژنتیکی گیاهی و دامی بومی کشور است. اصلاً شناختی نسبت به منابع ژنتیکی کشور چه از نظر دامی و گیاهی نداریم.

وی افزود: استرالیا از ۲۰۰ سال پیش منابع ژنتیکی گیاهی مناسب اقلیم خود را شناسایی کرده و خاک خود را با آن اصلاح کرده است. مراتع و دامپروری خود را توسعه داده است. یکی از راه‌های اقتصادی کردن کشاورزی دیم، کشاورزی تلفیقی است، تلفیق دام و زراعت و مرتع که موجب تنوع‌بخشی به درآمد بخش کشاورزی می‌شود. موسسه تحقیقات دیم یک بخشی از این سازوکار است که باید به این سمت بروند و منابع ژنتیکی بومی را شناسایی و بهره‌برداری کنند البته برای این مسئله یک ورود جدی حاکمیتی نیاز است.

گزارش تصویری نشست‌ها

اولین نشست از سلسله نشست «تولید و تامین غذای اساسی»

عنوان:

ارزیابی اثربخشی سیاست خرید تضمینی از منظر حمایت از تولید گندم

علیرضا ناصریپور
مدیر توسعه بازار منطقه
دوربین کالا

سید محمد رضا مرتضوی
رئیس انجمن صنفی آردسازان ایران

علی کیانی راد
رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

علی نصیری اقدم
رئیس پژوهشگاه امور اقتصادی

حامد رفیعی
مدیر گروه اقتصاد کشاورزی
دانشگاه تهران

سید حبیب الله موسوی
عضویت علمی اقتصاد
کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

عزت‌الله هاشمی
رئیس بنیاد تولیدسازی
گندم‌کاران

برگزارکنندگان:

ساعت
۱۴ الی ۱۷

پژوهشگاه امور اقتصادی
وزارت امور اقتصادی و دارایی

۴ شنبه
۹ تیرماه ۱۴۰۰

www.Mett.ir

[@Mett_ir](https://www.instagram.com/Mett_ir)

دومین نشست از سلسله نشست
«تولید و تامین غذای اساسی»

عنوان:

سازوکار تعیین قیمت نان و الگوی بهره‌مندی اقشار آسیب‌پذیر

حمید امانی همدانی
رئیس امور صنعت معدن بازرگانی
وزارت تعاون سازمان برنامه و بودجه

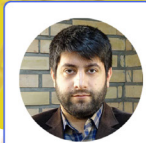
محمدصادق مفتوح
قائم مقام وزیر صنعت، معدن و
تجارت در امور بازرگانی

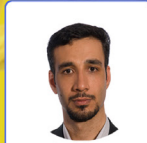
حامد رفیعی
مدیر گروه اقتصاد کشاورزی
دانشگاه تهران

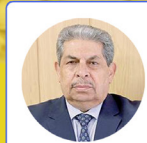
حسین میرزایی
مشاور فناوری اطلاعات معاون
وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی

مرتضی زمانیان
عضو هیئت علمی دانشگاه امیرکبیر
و عضو اندیشکده حکمرانی شریف

محمدرضا سعادت
مدیر گروه بازرگانی داخلی موسسه
مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

علیرضا مرویت پور
رئیس کانون هماهنگی صنعت
آرد و نان

برگزارکنندگان:

سازمان برنامه و بودجه
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
مرکز مطالعات و بررسی‌های راهبردی

ساعت
۱۰ الی ۱۲:۳۰

دفتر بررسی‌های راهبردی
دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

۲ شنبه
۲۱ تیرماه ۱۴۰۰

www.Mett.ir

@Mett_ir

سومین نشست از سلسله نشست
 (تولید و تامین غذای اساسی)

عنوان:

چالش‌ها و الزامات اجرای قانون تمرکز
 در اداره زنجیره گندم، آرد و نان

سید حسین رمضوی پور
 مشاور اقتصادی سازمان اداری و
 استخدامی

عبدالعلی صباغ
 مشاور اسبق وزارت جهاد کشاورزی

پرویز منصورخانی
 مشاور اجرایی معاونت بازرگانی
 داخلی وزارت صحت

علی کیانی راد
 رئیس موسسه پژوهشی‌های برنامه ریزی،
 اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

برگزار کنندگان:

وزارت جهاد کشاورزی
 موسسه پژوهشی‌های برنامه ریزی،
 اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

سید جعفر حسینی
 مشاور عالی نظام صنفی
 کشاورزی و منابع طبیعی کشور

حامد نجفی علمدارلو
 عضو هیات علمی دانشکده اقتصاد
 کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

حسن حیدری
 کارشناس اقتصاد کشاورزی

رشید عزیزپور
 دبیرکل کنفدراسیون صنفی
 صنایع غذایی ایران

ساعت
 ۹ الی ۱۲

موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی،
 اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یکشنبه
 ۲۷ تیرماه ۱۴۰۰

www.Mett.ir

@Mett_ir

چهارمین نشست از سلسله نشست «تولید و تامین غذای اساسی»

عنوان:

تولید گندم داریم، تبیین وضع موجود؛ چالش‌ها و فرصت‌ها

شهرود علیزاده دپیج
رئیس موسسه تحقیقات دیم کشور

مسعود منصور
رئیس سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور

مقداد همتی
مدیر شرکت پردیس ستاد اداری فرمان امام زاده

داوود داداشی
کارشناس حوزه کشاورزی دیم

برگزار کنندگان:

پژوهشکده
اقتصادی کشاورزی و دامپروری
وزارت امور اقتصادی و دارایی

مرکز تحقیقات
اقتصادی کشاورزی
دانشگاه تهران

مهدی سروی
کارشناس کشاورزی

هاشم سوداگر
رئیس اندیشه‌آب و کشاورزی مرکز رشد دانشگاه امام صادق

حجت ورمزبازی
مسئول گروه کشاورزی مرکز پژوهش‌های مجلس

خدابخش گودرزوند چگینی
مسئول مرکز تحقیقات کوفین دانشگاه تهران

ساعت
۱۰ الی ۱۳

پژوهشکده امور اقتصادی
وزارت امور اقتصادی و دارایی

۳ شنبه
۲ شهریور ۱۴۰۰

www.Mett.ir

@Mett_ir

در مورد طرح‌های کشاورزی برای افزایش خودکفایی در محصولات اساسی؛ یکی از کارهایی که در بخش کشاورزی حتماً بایستی انجام بگیرد، دنبال خودکفایی بودن در محصولات اساسی است؛ بله، گاهی اوقات ممکن است که قیمت خرید گندم [ارزان‌تر باشد]؛ البته امروز این جور نیست، اما یک وقتی بود که قیمت خرید گندم از بیرون ارزان‌تر تمام میشد برای کشور تا تولید؛ اما در همان شرایط هم تولید اولویت دارد، کما اینکه در دنیا همین کار را میکنند؛ یعنی نمیگذارند که کشورشان از لحاظ گندم محتاج بیرون از کشور باشد.

بیانات در ارتباط تصویری با مجموعه‌های تولیدی ۱۳۹۹/۲/۱۷